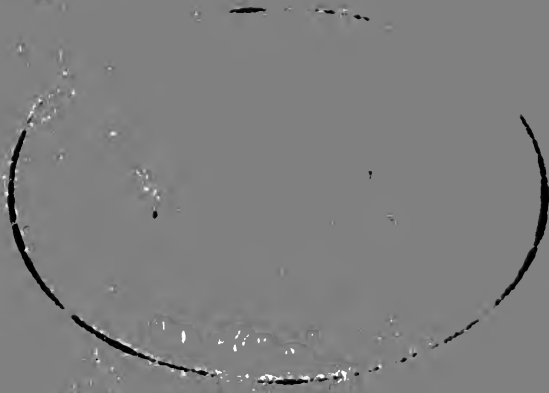

The Institute of Mediaeval Studies

LIBRARY

Toronto, Ontario

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

PHYSICS 309

CHRISTOPHER JAMES KEATON

1961

DISSERTATIO DE NOTIONIBUS

RELIGIONIS, SAPIENTIAE ET VIRTUTIS

EARUMQUE INTER SE NEXU

~~~~~
AUCTORE

CHRISTOPH. JACOBO BOSTRÖM

EDITIO NOVA

UPSALIAE MDCCCLXXIV

TYPIS EXPRESSIT ESAIAS EDQUIST

OM

BELIGIONENS, VISHETENS OCH DYGDENS

BEGREPP

SAMT DERAS FÖRHÅLLANDE TILL HVARANDRA

AF

CHRISTOPHER JAKOB BOSTRÖM

ÖFVERSÄTTNING

AF

LEONARD BYGDÉN

DOCENT I FILOSOFI

UPSALA 1874

ESAIAS EDQUIST

100

STUDY OF THE PATIENT'S CARE

STUDY OF THE PATIENT'S CARE

LIBRARY

Pontifical Institute of Medical Studies

118 ST. JOSEPH STREET

TORONTO, ONT., CANADA M5S 1J4

Den akademiska afhandling, som nu jemte Svensk öfversättning ånyo framlägges för allmänheten, utgafs år 1841 af C. J. Boström såsom specimen för professionen i praktisk filosofi vid Upsala Universitet. Redan vid dess första framträdande lär E. G. Geijer derom hafva fällt det omdömet, att allt sedan Benjamin Höijer (vid slutet af 1700-talet) utgaf sin "Filosofiska Konstruktion", ingen filosofisk afhandling af större betydelse än denna framträdt vid Universitetet. För hvar och en, som egnat någon uppmärksamhet åt det svenska odlingsarbetet under sednare tider, torde det vara väl bekant, att Boström under sin för filosofiens studium fruktbringande offentliga lärareverksamhet, till hvilken i fråga varande afhandling banade honom väg, framställde ett filosofiskt system, som, utmärkt genom klarhet, originalitet och ideel lyftning, verksamt ingripit uti den vetenskapliga bildningen i vårt land. Grunddragen till sin åsigt har Boström framlagt i några få skrifter, bland hvilka denna ej är den minst betydande. Visserligen hade Boström,

då denna afhandling författades, ännu ej hunnit fullt utarbete sitt system, och sjelf betraktade han den sedermera endast såsom en studie i förhållande till det mera fulländade hela, till hvilket han slutligen leddes i sitt tänkande. Men om ock åtskilliga icke ovigtiga punkter sednare blifvit förändrade eller modifierade, så äro dock sjelfva principerna redan här med full klarhet uttalade. Sitt särskilda intresse har denna afhandling derjemte, i det den låter oss i viss mon följa systemets historiska utveckling, samt isynnerhet derföre att den är den enda af Boströms skrifter, i hvilken han genom en mera fullständig analys anger grunderna för sin åsigt. Man kan möjligen anmärka, att förf. något utförligare bort behandla vissa partier, särskildt vishetens och dygdens begrepp; med afseende härpå vilja vi påpeka, att afhandlingen såsom specimen måste vara inom föreskrifven tid fullbordad, och att författarens helsa svek honom, innan han hunnit efter uppgjord plan afsluta sitt arbete. Men för öfrigt bör man ej heller förbise den berömvärda måtta och begränsning, författaren förstått att i akt taga, då han första gången i skrift framlade grunderna för sitt system.

Förevarande afhandlings betydelse för kännedomen af Boströms filosofiska åsigt, och svårigheten, för att icke säga omöjligheten, att öfverkomma äldre akademiskt tryck, hafva varit tillräckliga anledningar att ånyo utgifva densamma, och vi hafva härtill ansett oss

böra foga en svensk öfversättning, hvarigenom en större läsarekrets möjligen kan påräknas. Tanken på en dylik öfversättning är för öfrigt icke ny. Att den ej förr förverkligats, torde i väsentlig grad hafva berott på svårigheter, som öfversättaren visserligen ej vågar hoppas fullständigt hafva öfvervunnit. Af hela arbetet visar sig nämligen, att det ingalunda är på svenska författadt och sedermera påklädt en mer eller mindre passande Romersk toga; tvärtom är det en äkta latinsk fläkt, som genomgår det hela och röjer, att författaren tänkt sin afhandling på latin. Och den verkliga talang, med hvilken Boström behandlade Romarspråket, har föranledt, att många vändningar och satser hafva sitt egentliga fäste i det latinska uttrycket, hvarföre de ock i viss mon äro öfversättliga. Dessa och andra svårigheter, som i synnerhet den filosofiska terminologien försakat, hafva vi efter bästa förmåga sökt undanröjda, hvarvid vi i tvistiga fall i första rummet rådfrågat den man, hvilken nu innehar Boströms professorsstol. För det intresse, med hvilket han följt företaget, betyga vi honom härmed offentligen vår tacksamhet. Vid öfversättningen ha vi i allmänhet ställt upp såsom regel att, så vidt möjligt varit, troget följa texten; endast med afseende på de långa latinska satsöfvergångarne ha vi förhållit oss något friare.

Om det i våra dagar röjer sig ett sträfvande, att inom litteraturens skilda områden genom nya upplagor

söka göra lättare tillgängligt och bekant, hvad Sveriges store andar hafva lärt och diktat, så torde utgifvandet af denna afhandling, från hvilken en ny filosofisk æra för Sverige kan räknas, i viss mening följa samma riktning. Ty Boströms klara och djupa tankar äro sannernigen värda att tänkas än en gång, om de också icke ega den anslående form eller tjusande fägring, som göra Geijers och Tegnér's mera tillgängliga för hvarje bildad svensk.

Upsala i Maj 1874.

ÖFVERSÄTTAREN.

Om

Religionen, Visheten och Dygden.

PRAEFATIO.

De notionibus religionis, sapientiae et virtutis, quae sint, et qua cognatione contineantur, aliter ab aliis est disputatum, neque adhuc omnia de iis ad liquidum perducta videntur.

Hinc nobis consilium natum est experiendi, anne ex ea philosophandi ratione, quam nos potissimum sequimur, aliquid erui et in medium afferrī possit, quod ad notiones illas rectius animo concipiendas et inter se discriminandas valeat.

Etenim ex nostra quidem sententia religio, si notio ejus verissima quaeritur, ita eadem est cum mente et vita ipsa divina, ut solus Deus nomini ejus hoc sensu perfecte respondeat. Ex quo etiam facile adparet, qua conditione religionem in nobis hominibus esse intelligamus, videlicet si fieri quodammodo possit, ut mentis illius divinae nos quoque simus participes.

A religione autem cum sapientiam et virtutem distinguimus, hanc distinctionem ad mentem referimus humanam, quippe quum ea, ut nobis quidem videtur, re vera naturam divinam non attingat. Atque in homine sapientiam esse dicimus, si sit religio principium et finis earum mentis functionum, quas Psychologi vocant theoreticas, virtutem vero, si eadem religio sit principium et finis earum functionum, quae ab illis practicae adpellantur.

Ad quae probanda num in opusculo, quod jam publice edere instituimus, argumenta satis idonea attulerimus, ipsi

FÖRORD.

Om religionen, visheten och dygden samt dessa begrepps inbördes sammanhang hafva skiljaktiga åsigter gjort sig gällande, och ännu synas icke alla hit hörande frågor hafva blifvit till fullo utredda.

Detta har för oss varit en anledning att försöka, om man icke möjligen från den filosofiska grundåsigten, hvilken vi för vår del omfatta, kunde vinna något för en riktigare uppfattning af nämnda begrepp och en noggrannare åtskillnad dem emellan.

Enligt vår öfvertygelse sammanfaller nämligen religionen i sin högsta och egentligaste betydelse fullkomligt med den gudomliga andens eget lif, och i denna mening kan följaktligen ingenting annat dermed menas än Gud själf. Här af visar sig också utan svårighet, under hvilken förutsättning vi kunna tala om religion hos oss människor, nämligen så vidt vi på ett eller annat sätt hafva del i denna gudomliga ande.

När vi nu skilja visheten och dygden från religionen göra vi denna åtskillnad med hänsyn till menniskoanden, emedan vi anse att den egentligen icke faller inom det gudomliga väsendet. Vi säga då, att vishet tillkommer människan, såvida religionen är principen och ändamålet för hennes teoretiska funktioner, dygd åter, såvida samma religion är principen och ändamålet för hennes praktiska funktioner.

Huruvida vi i den afhandling, som nu framlägges för allmänheten, anfört tillräckligt bindande skäl för nämnda

judicent Lectores, quorum censurae sententiam nostram ea, qua par est, modestia summittimus.

Ceterum si cui genus disserendi, quo utemur, nimis diffusum videbitur et solutum, hanc reprehensionem aequissimo feremus animo, si modo id consecuti existimemur, ut, quae dicta voluerimus, intelligantur. In hoc enim omnem operam et diligentiam conferemus, orationis concinnae et politae laudem non magnopere sectaturi, quippe quum profuisse, quam delectasse, magis hic nostra intersit.

Futurum igitur est, ut et semel jam dicta denuo repetamus, et infra demonstranda in antecedentibus praeoccupemus, et verba eadem saepius ponere non fugiamus. Scilicet junioribus philosophiae studiosis maxime consultum volumus, quibus fieri hoc solet, ut eadem, alio ordine et loco proposita, majorem obtineant lucem ac significationem.

Ceteri nostram operam non admodum desiderabunt, iisque satis fecisse putabimus, si in disputatione universa verum nos tetigisse judicaverint.

---

uppfattning, derom må läsaren sjelf dömma, och utan otillbörliga anspråk hänskjuta vi vår åsigt till hans ompröfning.

Skulle föröfrigt någon anse, att vi gjort oss skyldiga till för stor frihet och omständlighet i framställningssättet, så upptaga vi med största lugn en sådan anmärkning, allenast man medgifver, att vi lyckats göra oss förstådda. Härpå skall nämligen hela vårt bemödande riktas, hvaremot vi icke synnerligen ämna vinnlägga oss om stilens och uttryckets fulländning, ty här gäller för oss mera att bereda gagn än nöje.

Vi komma derföre att omsäga hvad redan en gång förut yttrats, vi ärna på förhand göra antaganden, hvilka först i det följande få sin bevisning, och skola icke sky att upprepade gånger använda samma uttryck. I första rummet ha vi nämligen afsett att vara filosofiens yngre idkare till tjänst, och för dem plägar samma tanke, framställd i annan ordning och nytt sammanhang, vinna större klarhet och bestämdhet.

Öfriga läsare lära icke synnerligen behöfva vår ledning, och vi hoppas hafva tillfredsställt deras anspråk, om de finna oss i denna afhandling öfverhufvud hafva träffat sanningen.

LIBER PRIMUS.

DE MENTE ET PERCEPTIONE.

CAP. I.

De conscientia sui.

Quid omnino sit conscientia sui, per se quisque ipse intelligere debet, quippe quod per definitionem ullam disci non potest.

Omnis enim definitio in ejusmodi versatur notionibus, quarum quaeque complures in se habet alias; notio autem conscientiae sui una omnium est simplicissima, et nullam omnino aliam in se continet, quum ipsa in omnibus aliis concipitur. Quae quidem simplicitas ejus facile adparet, si, quod nemo negaverit, omnes reliquae notiones ipsius sint modi vel formae, neque ulla alia reperiatur notio, ubi nulla sit conscientia sui. Nam inde continuo efficitur, ut haec prima sit omnium determinatio, ideoque genus earum summum ac simplicissimum. Quae cum ita sint, fieri non potest, ut haec ipsa ajendo per alias definiatur, sed tantum ut negando ex aliis eruatur quasi et castigetur. Neque adeo verendum est, ne perperam intelligatur; nam utpote perfecte simplex aut omnino non concipitur, aut vere perfecteque concipitur.

Quae itaque a nobis in hoc capite afferentur, ea quidem re vera notionem conscientiae sui non attingunt, sed voces quasdam ex ea pendentem, quarum usum sensumque

FÖRSTA AFDELNINGEN.

OM ANDEN OCH FÖRNIMMELSEN.

FÖRSTA KAPITLET.

Om sjelfmedvetandet.

Hvad sjelfmedvetandet i det hela är, måste hvar och en omedelbart inse, ty genom någon definition kan denna insigt icke vinnas.

Definieras kunna nämligen endast sådana begrepp, som sjelfva hvar för sig innehålla en flerhet af andra begrepp. Men begreppet sjelfmedvetande är det enklaste af alla och innehåller icke något annat i sig, under det att det sjelf ingår i alla öfriga. Denna dess enkelhet är lätt att inse, alldenstund alla andra begrepp obestriddligen äro former eller arter af sjelfmedvetande, och der intet sjelfmedvetande är, icke heller något annat begrepp kan finnas. Deraf följer nämligen omedelbart, att det ifrågasvarande begreppet är den första af alla bestämningar och att det sålunda utgör deras högsta och enklaste genus. Följaktligen kan sjelfmedvetandet sjelf icke heller positivt bestämmas genom andra bestämningar, utan blott på negativ väg urskiljas och liksom begränsas från alla de öfriga. Och man behöfver ej heller så synnerligen befara att detsamma oriktigt uppfattas, ty såsom absolut enkelt uppfattas det antingen icke alls, eller ock sannt och fullkomligt.

Hvad vi i detta kapitel ha för afsigt att framställa, rör sålunda i sjelfva verket icke sjelfmedvetandets begrepp, utan endast några dermed i sammanhang stående uttryck, hvilkas betydelse och användning vi vilja när-

determinatum velimus. Ex quo genere sunt verba sui conscius, sibi conscius et sui sibi conscius, quibus infra saepius utendum erit, et quae ne inter se confundantur, multum interest.

Etenim id sui conscium dicimus, in quo conscientiam aliquam esse intelligimus, non autem ita determinatam, ut simul significatum existimetur, cujus illud sibi sit conscium. Contra ea quum sibi conscium quid adpellamus, semper aliquid respicimus, quod conscientiam ejus determinet, ita ut sensus horum verborum sit imperfectus, quamdiu illud non sit additum. Itaque in hoc conscientia sui concipi debet aliquo modo determinata, quamquam indifferens respectu ipsius modi, donec additamentum illud accesserit. Ex quibus jam facile intelligitur, quid sui sibi sit conscium dicendum, videlicet quod ipsum sibi sit perceptionis suae objectum, et sese a ceteris rebus omnibus distinguat. Nimirum in eo conscientia sui etiam respectu modi determinata est, et vocula illa sui hoc loco objectum, sive id, cujus sibi est conscium, significat.

Quibus sic breviter definitis, hoc tanquam consecrarium addimus: ut quisque verissime ac perfectissime sui est conscius, ita et verissime plane ac perfectissime sibi est conscius eorum, quae percipit. Nam conscientia sui, quae item claritas perceptionis dicitur, genus est omnis conscientiae sui determinatae; et forma omnis eo magis vera est atque perfecta, quo magis genus suum in se continet ac repraesentat. Itaque v. gr. qui vigilat, ut magis sui est conscius, quam qui dormit, ita magis etiam conscius sibi est eorum, quae percipit. Eademque est ratio, si comparatur adultus cum infante, imaginans cum sentiente, cogitans cum imaginante, bestia cum homine, et quae alia hujus sunt generis.

mare bestämma. Till sådana räkna vi uttrycken *vara sjelfmedvetande*, *medveten* och *sjelfmedveten*, hvilka i det följande ofta komma att användas och hvilka det derföre är af högsta vigt att icke sammanblanda.

Sjelfmedvetande kalla vi hvarje väsen, hos hvilket något medvetande röjer sig, utan att dock ännu detta medvetande är så bestämdt, att dermed tillika angifves, hvarom väsendet är medvetet. Deremot om vi säga, att någon är *medveten*, så innebär detta alltid tanken på något, som bestämmer hans medvetande, så att betydelsen af detta uttryck är ofullständig, så länge man icke angifvit hvad detta bestämmande är. Följaktligen bör sjelfmedvetandet här fattas såsom på något sätt bestämdt, ehuru frågan på hvad sätt det är bestämdt lemnas ofgjord, till dess man gjort det ofvan antydda tillägget. Utan svårighet kan man här af inse hvad det vill säga att någon är *sjelfmedveten*; det betyder nämligen att han sjelf är sin förnimmelses objekt och att han fattar sig såsom bestämdt skiljd från allting annat. Hos honom är nämligen sjelfmedvetandet bestämdt äfven med hänseende till formen, och ordet *sjelf* betecknar här objektet eller det, hvarom man är medveten.

Sedan vi korteligen angifvit betydelsen af dessa uttryck, vilja vi här såsom corollarium tillägga följande: ju sannare och fullkomligare någon är i sitt sjelfmedvetande, i desto sannare och fullkomligare grad är han ock medveten om hvad han förnimmer. Ty sjelfmedvetandet, som ock betecknas såsom förnimmelsens klarhet, är genus i förhållande till allt bestämdt sjelfmedvetande, och hvarje form eller art är sannare och fullkomligare, ju mer den i sig innehåller och framställer sitt genusbegrepp. Så är t. ex. en person, som är vaken, mera sjelfmedvetande än den som sofver, men just derigenom är han ock mer medveten om hvad han förnimmer. Enahanda är förhållandet, om man jemför den fullvuxne med barnet, den föreställande med den senterande, den tänkande med den föreställande, menniskan med djuret, o. s. v.

Quod si conscientia sui plures admittit gradus perfectionis, quemadmodum fere lux plures gradus claritatis, sui conscium dicere omnino licebit, quidquid vel minime illius sit particeps, quamdiu ad gradum, quo sit ejusmodi, animus non advertitur. Itaque futurum est, ut nos conscientiam sui tribuamus non tantum Deo et hominibus, sed etiam bestiis, imo et stirpibus, si qua ejus indicia in his quoqueprehenderimus. Fieri enim potest, ut quod in homine est conscientia sui, id sit in bestia vis sentiendi, et in stirpe vis nutriendi, augendi et procreandi, atque adeo ut idem illud non sit nisi gradu in iis diversum. Quid? quod fieri potest, ut vis omnis in rerum natura re vera sit vita et conscientia sui¹⁾, quae, cum percipiatur certo gradu imperfecte, nihil nisi vis esse videatur. De quibus omnibus quid sit discernendum, universa forsane docebit disputatio; nemo autem non videt, si sui consciam dicimus bestiam et stirpem, id fieri sensu improprio tantum et relativo, sive quo modo interdum v. gr. crepusculum nomine lucis vel diei nuncupamus.

De cetero hic obiter significatum volumus, nos vocibus vitae et conscientiae sui ubique usuros esse promiscue, quoniam alio loco²⁾ satis, ni fallimur, est demonstratum, eandem utrique voci re vera subesse potestatem. Sin vero id minus alicui erit probatum, equidem non vehementer repugnabimus, quin aliter is sibi vocem vitae definiat; neque enim, quominus sibi constant sequentia, id magnopere impediet.

---

¹⁾ Dissert. de Mente ac Perceptione Aphorismi. Upsaliae 1839. pag. 6 et seqq.

²⁾ L. c. p. 4 etc.

Om nu sjelfmedvetandet kan hafva flere grader af fullkomlighet, ungefär som t. ex. ljuset grader af klarhet, så ligger intet hinder i vägen att kalla äfven det väsende, som i lägsta grad är deraf delaktigt, för sjelfmedvetande, så länge man nämligen icke fäster sig vid den grad, i hvilken det är sjelfmedvetande. Vi komma sålunda att i det följande tillerkänna icke allenast Gud och människorna sjelfmedvetande, utan äfven djuren, ja t. o. m. växterna, så vida vi äfven hos dem skulle märka några spår deraf. Ty det är ju möjligt, att hvad som hos människan framträder såsom sjelfmedvetande, yttrar sig hos djuret såsom förmåga af sensationer och hos växten såsom nutitions-, vegetations- och fortplantningskraft, och på ett sådant sätt att detsamma blott till graden är hos dem skiljaktigt. Ja det är ju tänkbart, att hvarje naturkraft till sitt väsende är lif och sjelfmedvetande¹⁾, ehuru detta till följe af en i viss mon ofullkomlig uppfattning endast visar sig såsom kraft. En bestämd insigt i alla dessa frågor skall den kommande undersökningen måhända skänka. Emellertid är det klart, att då vi kalla djuret och växten sjelfmedvetande, detta är att fatta endast i oegentlig och relativ mening, liksom då vi t. ex. stundom gifva skymningen benämningen dager eller ljus.

För öfrigt vilja vi här i förbigående anmärka, att i den följande undersökningen orden lif och sjelfmedvetande ständigt komma att användas utan åtskillnad, emedan vi å annat ställe²⁾, som vi tro, tillräckligt ådaga lagt, att begge orden i sjelfva verket hafva samma betydelse. Skulle emellertid någon icke känna sig böjd för ett sådant antagande, så vilja vi visst icke hindra honom från att försöka på annat sätt definiera ordet lif; ty detta torde icke synnerligen lägga hinder i vägen för den följande framställningens giltighet.

¹⁾ Se afh. De Mente ac Perceptione Aphorismi. Ups. 1839. s. 6 ff.

²⁾ l. c. sid. 4 ff.

CAP. II.

De mente generatim considerata.

Mentem dicimus, quidquid est aliquo modo sibi conscium, quatenus, quid sit praeterea, non quaerimus.

Etenim in mente primum est conscientia sui in genere; nam in quo nulla ejusmodi est conscientia, in eo neque mens ulla inesse potest, et vicissim. Deinde vero in eadem etiam concipienda est certa conscientiae sui forma seu species; nam si quid in mente continetur praeter conscientiam sui in genere, haec ipsa jam per relationem suam ad illud determinata est.

Et sic quidem in mente duplex concipienda est conscientia sui, videlicet genus ejus et forma; id, quod nihilo magis mirum videri debet, quam quod v. gr. in notione gladii tum ferri genus, tum certam hujusce formam intelligimus. Etenim quae ferri et gladii inter se est ratio, eadem fere est ratio conscientiae sui et mentis inter ipsas; quarum quidem haec non est nisi vita vel conscientia sui certo modo determinata. Quod cum sit maximi momenti ad intellectum eorum, quae infra dicentur, hoc loco breviter sic fere demonstrandum videtur.

In mente necessario inest conscientia sui indeterminata; fac autem et aliud quidquam praeterea in ea inesse. Quam igitur hoc et conscientia illa aliqua inter se continentur relatione, quippe quae in eadem sunt mente, aliquid etiam inter se habeant, necesse est, commune; id enim in omni relatione requiritur. Quia vero conscientia sui est absolute simplex¹⁾, ita ut nihil nisi se ipsam commune cum alio illo habere possit, ipsa in eo inesse debet tanquam sum-

---

¹⁾ V. p. 6.

ANDRA KAPITLET.

Om anden i allmänhet.

Ande kalla vi hvarje väsen, som på något sätt är medvetet, såvida vi icke tänka på hvad det föröfrigt är.

I anden, sålunda fattad, ingår först och främst det abstrakta sjelfmedvetandet, ty hvarest detta sjelfmedvetande icke finnes, der finnes ej heller någon ande, och tvärtom. Men vidare måste man deri se en viss form eller art af sjelfmedvetande, ty om någonting annat utom det rena sjelfmedvetandet innehålles i anden, så är detta sjelfmedvetande redan i och genom sin relation till detta andra bestämdt.

Sålunda måste man i anden uppfatta sjelfmedvetandet i dubbel mening, dess genusbegrepp och dess form, en uppfattning som icke bör förefalla mer besynnerlig, än då man t. ex. vid begreppet svärd dels fäster sig vid genusbegreppet jern, dels vid jernets bestämda form. Ty i ungefär samma förhållande, som jernet står till svärdet, står sjelfmedvetandet till anden; den sistnämnde är nämligen ingenting annat, än lifvet och sjelfmedvetandet på ett visst sätt bestämdt. Då detta är af synnerlig vigt för att rätt förstå det följande, anse vi oss här böra i korthet anföra ett bevis för detta påstående.

I anden måste ovilkorligt det obestämda sjelfmedvetandet ingå, men antag att dessutom äfven någonting annat ingår deri. Då nu detta andra och sjelfmedvetandet stå i någon relation till hvarandra, alldenstund båda ingå i samma ande, så måste de nödvändigt hafva något med hvarandra gemensamt; ty detta är en fordran vid hvarje relation. Men emedan sjelfmedvetandet är absolut enkelt¹⁾ och derföre ej kan hafva något annat gemensamt med det andra, än blott och bart sig sjelf,

---

¹⁾ Se sid. 7.

mum ejusdem genus — tanquam prima et simplicissima ejus determinatio. Quae cum ita sint, sequitur, ut illud etiam sit generis hujusce modus vel forma i. e. conscientia sui certo modo quodam determinata. Et quoniam haec pari et eodem modo ad omnia, quae insunt in mente, et denique ad mentem ipsam transferri possunt, ex iis necessario efficitur, ut haec quoque sit modus vel forma conscientiae sui, nec quidquam praeterea — si quidem vere atque perfecte concipitur.

Quamquam idem vel ex eo intelligi potest, quod notio conscientiae sui tanquam prima determinatio et genus ultimum in omnibus aliis notionibus continetur. In eo enim haec vis est, ut tum ceterae omnes, tum notio ipsius mentis illius sint formae quaedam seu species¹⁾, utcumque de cetero determinatae erunt. Atqui mens et conscientia sui hand diversae sunt a veris notionibus suis, quamobrem ea, quae de his diximus, etiam ad illas pertinent.

Jam vero ut quisque verissime ac perfectissime sui sibi est conscius, ita eundem maxime vere ac proprie mentem dici, necesse est, si, quam supra posuimus, vocis definitionem sequimur. Etenim res omnis ita vera est et perfecta, quoad respondet notioni, quae nomine illius exprimitur, quaeque ipsa ejus est veritas et perfectio; atque notio mentis hoc quidem in se habet, ut sit forma vitae vel conscientiae sui, non autem ut aliquis in ea sit conscientiae sui defectus, vel aliqua hujus forma ex ea exclusa sit. Quae cum ita sint, si Deus unus est absolute sui sibi est conscius, si apud Eum nulla est perceptionum obscuritas, nullus vitae atque scientiae defectus. Is unus omnium verissime mens est et dicitur, si sensu absoluto vox

---

1) Conf. p. 6 et 12.

så måste sålunda sjelfmedvetandet ingå i detta såsom dess allmännaste genus — såsom dess första och enklaste bestämning. Häraf följer att detta andra måste vara en form eller art af sjelfmedvetande d. v. s. sjelfmedvetandet på ett visst sätt bestämdt. Och emedan samma resonnement kan med samma giltighet användas om alla andens bestämningar och ytterst om anden sjelf, så följer att denna också är en form eller art af sjelfmedvetande, men också ingenting vidare — om vi uppfatta dess begrepp i sin sanning.

För öfrigt kan man komma till samma insigt, om man erinrar sig att sjelfmedvetandets begrepp ingår i alla andra begrepp såsom deras första bestämning och högsta genus. Ty detta vill med andra ord säga, att såväl alla andra begrepp som begreppet ande äro former eller arter af sjelfmedvetande¹⁾, de må föröfrigt ha hvilka bestämningar som helst. Men anden och sjelfmedvetandet sammanfalla med sina sanna begrepp, hvadan de bestämningar, som gälla om de sednare, äfven måste gälla om de förra.

Ju högre och fullkomligare grad af sjelfmedvetenhet någon verkligen eger, i desto sannare och egentligare mening bör han ock kallas ande, så vida vi fasthålla dess ofvan angifna definition. Ty hvarje föremål är i den mon sannt och fullkomligt, som det motsvarar sitt i namnet uttryckta begrepp, och det är just detta sednare, som utgör det förras sanning och fullkomlighet; men i andens begrepp ligger, att han är en form af lif och sjelfmedvetande, ingalunda att någon brist på sjelfmedvetande skall finnas hos honom, eller någon af dess former vara från honom utesluten. Om Gud sålunda är den ende, som är i alla afseenden absolut sjelfmedveten, om ingen dunkelhet vidlåder hans förnimmelser, och ingen brist i hans lif eller vetande finnes, så är han i fullaste och egentligaste mening ande och bör äfven så

---

¹⁾ Jmfr s. 7 och 13.

intelligitur. Ex ea enim ratione Is unus omnes hujus notionis numeros implet, estque re vera notio mentis *κατ' ἐξοχήν* sive mens absoluta, quae ita fere omnes veras mentes et conscientiae sui formas in se continet, ut v. gr. scientia Logica absoluta omnes veras scientias logicas complectitur.

Verum hoc tamen nihil impedit, quominus eodem nomine etiam adpelletur alia omnis natura, in qua est aliqua conscientiae sui forma¹⁾, si praeter hanc unam nihil in ea respicitur. Nomen enim non aliud sequitur et significat, quam quod in re nominata vel unice vel maxime animadvertitur; et quoniam natura omnis sibi conscia mentis cujusdam est particeps, nomen quoque hujus participare debet, quatenus praeter hanc nihil in ea consideratur. Sic v. gr. nomen auri obtinent, non tantum aurum ipsum sincerissimum, quamquam id vere ac proprie, sed etiam res omnes ex eo confectae, et omne etiam aes aureum, quantulumcunque illius contineant. Et recte id quidem, si animus ad id duntaxat, quod in iis sit auri, advertitur.

Quod si tamen ex ea ratione, quam diximus, nomen illud mentis, quum proprie et absolute intelligitur, nisi ad Deum referri non potest, facile quisque videt, ceteras naturas omnes, quae sui sibi sint consciae, eodem vocis sensu non mentes, sed tantum mentis (divinae) participes esse dicendas. Etenim iis quidem id nomen tribuitur sensu tantummodo relativo, qui magis vel minus verus est atque proprius, prout similitudine illae magis vel minus prope ad Deum accedunt.

His de notione mentis universa propositis, ad perceptionis notionem considerandam progrediemur, saepius denuo

---

¹⁾ Conf. p. 10.

benämnas. Ty han är af nämnde skäl den ende, som fyller detta begrepps fordringar, d. v. s. han är Anden κατ' ἐξοχήν eller den absoluta anden; som i sig innefattar hvarje ande, så vidt han är verklig ande, och hvarje form af sjelfmedvetande, liksom t. ex. den absoluta Logiska vetenskapen innefattar hvarje vetenskap, så vidt den är verkligen logisk.

Detta hindrar emellertid icke, att man med samma ord kan benämna hvarje annat väsende, i hvilket en viss form af sjelfmedvetande framträder¹⁾, om man nämligen uteslutande fäster sig vid detta sednare. Ty namnet afser och betecknar ingenting annat än hvad som hos den benämnda saken antingen uteslutande eller företrädesvis tages i betraktande; och emedan hvarje medvetet väsende är delaktigt af ande, bör det äfven få del af namnet, så vida man hos väsendet just fäster sig vid detta och ingenting annat. Så t. ex. gifver man namnet guld icke blott åt sjelfva det rena guldmetallet, ehuru endast detta i sann och egentlig mening förtjenar denna benämning, utan äfven åt arbeten af denna metall, ja t. o. m. åt sjelfva guldmalmen, huru litet guld än der förekommer. Men tydligen är detta riktigt, om man blott fäster sig vid det, som deri är guld.

Om vi af ofvan nämnda skäl endast till Gud kuuna hänföra ordet Ande, då det fattas i absolut och egentlig mening, så är ock klart, att alla öfriga sjelfmedvetna väsenden icke i samma betydelse af ordet kunna sägas vara andar, utan blott andliga eller delaktiga af denna (gudomliga) ande. Ty denna benämning få de endast i relativ, mer eller mindre sann och egentlig, mening, allt efter som de ega en närmare eller aflägsnare likhet med Gud.

Efter denna framställning af andens allmänna begrepp, öfvergå vi till en betraktelse af begreppet förnimmelse, i det vi föröfrigt förbehålla oss att i det följande ofta få

¹⁾ Jemf s. 11.

ad illam excutiendam reversuri. Obiter autem hoc addimus, ubicumque in rerum natura mentem deprehenderimus, ibi etiam aliquid divini nos videre, et quo magis illud, eo magis hoc alterum. Nihil autem divini est nisi a Deo, quemadmodum nec quidquam aurei, nisi ab auro.

CAP. III.

De Perceptione generatim considerata.

Perceptio dicitur omnis conscientiae sui forma, quae mentis cujusdam est determinatio, quatenus nisi ut talis non consideratur.

Nam si fieri non potest, ut mens aliquid percipiat, nisi sit eadem aliquo modo sibi conscia, neque ut sit aliquo modo sibi conscia, nisi item aliquid hoc ipso modo percipiat, sequitur profecto, ut verba esse percipientem et esse aliquo modo sibi conscium unum idemque significant.

Quae cum ita sint, primum mens ipsa idem est atque percipiens, ita ut his vocibus uti possimus promiscue; deinde modus, quo mens sibi est conscia, ipsam perceptionem ejus constituit, si modo ut determinatio ejus concipiatur. Nam omnem perceptionem esse modum vel formam conscientiae sui et mentis cujusdam propriam, id nemo, ut putamus, non concedet.

Recte autem omnino refertur vox perceptionis ad omnem conscientiae sui formam, quae mentem determinat, et in qua nihil praeterea respicitur. Nam per se certum est atque perspicuum, mentem et omnia perci-

återkomma till det förra. Vi tillägga endast i förbigående, att hvar helst i universum ande finnes, der se vi ock något Gudomligt och det ena i samma mon som det andra. Ty intet gudomligt finnes, som ej är af Gud, likasom intet gyllene, som ej är af guld.

TREDJE KAPITLET.

Om förnimmelsen i allmänhet.

Förnimmelse kallas hvarje form af sjelfmedvetande, som utgör en bestämning hos någon ande, så vida hon endast betraktas såsom sådan.

Ty om anden icke kan förnimma någonting, såvida han icke är på ett visst sätt medveten, och icke kan vara på ett visst sätt medveten, såvida han icke just på detta sätt uppfattar någonting, så följer deraf, att orden *vara förnimmande* och *vara på ett visst sätt medveten* beteckna en och samma sak.

Häraf följer först och främst, att ande är alldeles det-samma som förnimmande väsende, hvadan vi kunna använda den ena benämningen i stället för den andra; och vidare att den form, hvori anden är medveten, just utgör hans förnimmelse, såvida nämligen denna betraktas blott såsom hans bestämning. Ty ingen lär väl bestrida, att hvarje förnimmelse är en form eller art af sjelfmedvetande och en bestämning, som måste hänföras till ett förnimmande väsende.

I allmänhet beteckna vi rätteligen med ordet förnimmelse hvarje form af sjelfmedvetande, som bestämmer ett förnimmande väsende, såvida man icke fäster sig vid någonting annat än detta. Ty det är i och för sig gifvet och klart, att anden förnimmer allt, hvarom han är medveten, och är medveten om allt, som han förnimmer, och det ena i alldeles samma former och grader, som

pere, quorum sibi sit conscia, et consciam sibi esse omnium, quae percipiat, et hoc quidem totidem modis et gradibus atque illud. Praeterea is usus est verbi percipiendi, unde vox illa est ducta, ut per se solum nunquam hoc indicet modum certum, quo sibi aliquis sit conscius, sed potius aequae ad omnes modos ac formas pertineat. Quod quidem adparet ex additis subinde vocibus, veluti oculis, auribus, phantasia, sensibus, cogitatione, cett.; quibus utique opus non foret, si modus ille jam ipso verbo satis determinaretur.

Ceterum ut verbis perfecte exprimatur, quo modo mens quaedam sibi determinata sit, et verbo percipiendi certa subjiciatur sententia, id quoque exprimi debet, cujus sibi mens illa est conscia, quod ab ea percipi tunc dicitur. Quod num re vera aliud quiddam, quam ipse ille conscientiae sui modus sive mentis perceptio quaedam, esse possit, id quidem in libro secundo uberius quaerere instituemus; haec enim quaestio maximi est momenti in notione religionis constituenda. Attamen quum etiam hoc loco rem paucis transigi e re esse videatur, nonnulla, quae illuc pertineant, jam afferemus.

Si notio mentis vere est concepta, ex ea continuo intelligi debet, nihil omnino esse aliud, cujus sibi quis conscius fieri possit, nisi primum suam ipsius vitam vel conscientiam sui, et tum modum eum, quo hanc reperiat determinatam, i. e. quo sui sibi sit conscius sive percipiens¹⁾. Jam vero ad hunc modum efficiendum id quoque necessario pertinet, cujus sibi per eum mens ejus fit conscia, isque ipse modus, dum haec eum ut suam considerat determinationem, re vera hujus perceptionem constituit,

---

¹⁾ Conf. p. 14 et 18.

det andra. Vidare ger ock det allmänna språkbruket vid handen, att ordet *förnimma*, hvarifrån förnimmelse är härleddt, aldrig användes ensamt för sig för att beteckna ett visst bestämdt sätt, hvarpå någon är medveten, utan att dess användning lämpar sig lika väl för alla sätt och former. Detta visar sig deraf, att man till ordet *förnimma* tillägger vissa ord t. ex. med ögonen, med öronen, med fantasien, med sinnena, med tanken, o. s. v., hvilket vore alldeles öfverflödigt, om den bestämda formen redan låge uttryckt i sjelfva ordet.

Om man för öfrigt vill fullständigt uttrycka det sätt, hvarpå en viss ande är bestämd, och åt förnimmandet vill gifva en bestämd betydelse, måste man äfven angifva det, hvarom anden är medveten, eller hvad som i detta fall säges *förnimmas* af honom. Huruvida detta i sjelfva verket kan vara någonting annat än just en sjelfmedvetandets form eller en viss förnimmelse hos anden, här om ärna vi i följande afdelning anställa en mera omfattande undersökning, ty denna fråga är af synnerlig vikt i och för bestämmandet af religionens begrepp. Men då det ej synes ur vägen att äfven här med några ord beröra denna fråga, skola vi nu redan på förhand framställa några hithörande anmärkningar.

Uppfattas andens begrepp i sin sanning, följer deraf omedelbart, att i allmänhet ingenting annat kan vara föremål för medvetandet än 1:o hvars och ens eget lif eller sjelfmedvetande och 2:o det sätt, hvarpå han finner detta bestämdt, d. v. s. det sätt, hvarpå han är sjelfmedveten eller sjelfmedvetet förnimmande¹⁾. Men uppfattningen af detta bestämda sätt förutsätter ovilkorligen för sin möjlighet äfven det, hvarom det förnimmande väsendet är medvetet, och såvida det resonnement, vi ofvan²⁾ fört, är riktigt, måste just denna bestämda form, så länge anden betraktar henne såsom sin egen bestäm-

¹⁾ Se sid. 15 o. 19.

²⁾ Se sid. 19.

si, quae supra¹⁾ docuimus, vera sunt. Quod cum ita sit, vel ex hac una ratione non temere affirmatur, mentis hoc esse proprium, nihil ut ea nisi se ipsam et suas ipsius perceptiones percipiat. Quamquam idem illud etiam ex eo colligere licet, quod ea est mentis vis et natura, ut neque extra se quasi exspatietur, cum non sit nisi vita et conscientia sui, nec quidquam percipere possit, quod non in sua conscientia sui contineat i. e. cuius sibi non sit aliquo gradu conscia. Nam si hoc sibi aperte repugnat, sequitur, ut inter rem omnem perceptam vel percipiendam et ipsam conscientiam sui necessaria quaedam relatio intercedat, ex quo deinde efficitur, ut illa hujus sit modus quidam sive forma, i. e. quatenus ad mentem refertur, perceptio, utcumque ceteroquin sit determinata. Illud enim per se satis est manifestum, et hoc a nobis jam antea²⁾ demonstratum: omnis autem forma conscientiae sui, quae mentem determinat, recte nomine perceptionis notatur, si quidem, quid sit praeterea, non quaeritur.

Neque vero huic sententiae id re vera obstat, quod plurima pars hominum distinguere solet inter perceptionem et rem, quae per eam percipitur, atque hoc uno telo contra omnem Idealismum se satis munitam arbitratur. Vere enim si volumus judicare, ista quidem distinctio, quae duplicem habet causam ac significationem, ejusmodi non est, ut ea, quae jam proposuimus, evertat.

Etenim prima causa, unde illa existere solet, in hoc uno est posita, quod nos unam eandemque perceptionem dupliciter consideramus; in quo paullo diligentius contemplanti facillime adparet, quam non haec alia sit at-

¹⁾ V. p. 18.

²⁾ p. 14, 18.

ning, i sjelfva verket utgöra hans förnimmelse. Redan ensamt på grund deraf kan man utan tvekan göra det påståendet, att i andens begrepp ligger, att icke förnimma någonting annat än sig sjelf och sina egna förnimmelser. Samma slutsats kan man draga deraf, att det ej ligger i andens natur och väsende, att, så att säga, träda utom sig sjelf, alldenstund han endast är lif och sjelfmedvetande, ej heller att kunna förnimma något, som icke innehålles i hans sjelfmedvetande d. v. s. hvarom han icke är i någon grad medveten. Om ett dylikt antagande innebär en uppenbar orimlighet, så följer deraf, att en nödvändig relation måste ega rum mellan hvarje förnummet eller förnimbart föremål och sjelfmedvetandet, hvaraf vi vidare draga den slutsatsen, att detta föremål i sjelfva verket utgör en viss form eller modus af sjelfmedvetande d. ä. — så vida den refereras till anden — en förnimmelse, den må för öfrigt vara bestämd huru som helst. Det förra är nämligen sjelfklart, och för det sednare ha vi ofvan¹⁾ presterat ett bevis; och hvarje form af sjelfmedvetande, som bestämmer ett förnimmande väsende eller ande, betecknas rätteligen med ordet förnimmelse, om man icke frågar efter hvad den är för öfrigt.

Mot denna vår sats strider i sjelfva verket icke det faktum, att de fleste menniskor pläga skilja mellan förnimmelsen och det föremål, som genom henne förnimmes, och ensamt med detta vapen i hand tro sig tillräckligt skyddade mot all Idealism. Ty denna åtskillnad, som för öfrigt har en tvåfaldig anledning och betydelse, kunna vi verkligen icke finna vara af den art, att den omkullkastar våra ofvan gjorda påståenden.

Den ena anledningen till en dylik åtskillnad är att söka deri, att vi betrakta en och samma förnimmelse från tvenne synpunkter, hvarvid dock för den noggrannare betraktaren lätt visar sig, att förnimmelsen icke är någon-

¹⁾ Sid. 15, 19.

que res ipsa percepta. Modo enim id magis animum attendimus, quod sit perceptio seu modus conscientiae sui, et tum eam perceptionem vocamus; modo magis respicimus, quae et qualis sit perceptio, seu quo modo a ceteris diversa sit, quod cum fit, eam pro re percepta habemus. In se ipsa vero non est nisi una eademque forma conscientiae sui perfecte determinata, primum quidem ita, ut sit perceptio, deinde ita, ut sit haec ipsa, non alia quadam i. e. ut a ceteris omnibus diversa sit. Quae omnia, si opus foret, innumerabilibus illustrari possent exemplis, quorum tamen unum modo hic posuisse satis habebimus. V. gr. circulus geometricus re vera est certa notio seu perceptio intellectus, nec quidquam praeterea; nam qui sensu aut imaginatione percipitur, illius imaginem tantum sive exemplum sensibile praebet, neque de eo in scientia Geometriae quaeritur. Attamen nos istam perceptionem modo circulum, modo notionem circuli dicimus, prout eam diverso consideramus respectu, illud videlicet, si magis, quatenam sit notio, hoc autem, si magis, quod sit notio, respicimus. Semper enim, ut et antea significavimus, nomen id unum sequitur, quod in re nominata maxime consideratur, quare, mutata consideratione, ipsum quoque mutandum est.

Atque haec eadem similiter transferri possunt ad unamquamque perceptionem, quippe quum nulla non sit subjecta legi huic communi: nulla perceptio est sine percepto, et nihil percepti sine perceptione. Neque enim nisi unum quiddam idemque re ipsa constituunt.

Altera vero causa distinctionis illius, quam diximus, inter perceptionem et rem perceptam, tota in oppositione perceptionum diversi generis posita est. Etenim ei, quod

ting annat än den förnumna saken. Ty än rikta vi öfvervägande vår uppmärksamhet på dess egenskap att vara förnimmelse eller form af sjelfmedvetande, och då kalla vi henne förnimmelse; än reflektera vi mera på samma förnimmelses art och beskaffenhet eller dess åtskillnad från andra förnimmelser, och då betrakta vi henne såsom det förnumna föremålet. I och för sig är hon emellertid endast en och samma fullt bestämda form af sjelfmedvetande, i ena fallet betraktad såsom förnimmelse, i andra fallet såsom just denna förnimmelse och ingen annan d. v. s. såsom skild från alla andra. Vi skulle, om så vore nödigt, kunna belysa detta med mångfaldiga exempel, men vi åtnöja oss med att här endast anföra ett. Den geometriska cirkeln t. ex. är egentligen ett visst begrepp eller en förnimmelse hos tankeförmågan och ingenting vidare; ty den cirkel, som förnimmes med sinnena och i föreställningen, är endast en bild eller ett sinligt exempel, och med denna har geometrien såsom vetenskap ingenting att skaffa. Emellertid kalla vi denna förnimmelse än *cirkel*, än *begreppet* cirkel, allt efter som vi betrakta henne i olika afseenden, det förra, då vi mera reflektera på, *hvilket* begrepp hon är, det sednare, då vi mera fästa oss vid, *att* hon är ett begrepp. Ty såsom vi äfven ofvan antydt, afser hvarje benämning allenast den sida eller bestämning, som kan betraktas såsom den viktigaste hos det betecknade, hvadan med förändrad synpunkt sjelfva benämningen måste blifva en annan.

Men alldeles samma resonnement kan tillämpas på hvilken förnimmelse som helst, ty ingen enda är undantagen från denna allmänna lag: ingen förnimmelse gifves utan ett förnummet, och intet förnummet utan en förnimmelse. I sjelfva verket utgöra de endast en och samma sak.

Den andra anledningen till ofvannämnda åtskillnad mellan förnimmelsen och det förnumna beror helt och hållet på den motsats, som eger rum mellan förnimmelser af olika slag. Vi äro nämligen vana att sätta sinnets

sensu percipimus, id opponere solemus, quod item vel imaginando percipimus vel etiam cogitando; atque ut illud perceptum sive objectum, ita hoc perceptionem illius objecti adpellamus. Quod tamen non continuo impedit, quominus oppositorum utrumque in ea sit mente, quae sibi eorum est conscia, et quominus ideirco utrumque sit mentis hujusce perceptio, quamvis generis diversi. Nam cogitatio quidem sive notio verior et magis interna est perceptio, quam phantasia seu imaginatio, quae rursus magis vera et interna est, quam perceptio sensus sive sensatio. Haec enim postrema, cum plurimas in se continet determinationes, imperfectissime etiam a mente nostra finita percipitur, ita ut eorum, quae per eam solam mente teneamus, minime nos nobis simus conscii. Quod quidem videre licet in pueris infantibus, qui ejusmodi perceptionum solarum sunt compotes; quibus nulla est inter perceptionem et rem perceptam distinctio, quae, nisi explicita cogitatione aut certe imaginatione, non existit. Ut autem perceptio quaeque minime est vera, perfecta et interna, ita maxime percipitur ut aliquid verae perceptioni contrarium; atque ut maxime est verae perceptioni contraria, ita maxime idealitatem suam, ut ita dicamus, exuit, speciemque realitatis externae induit. Semper enim quod imperfectius percipitur, magis minus contrarium esse videtur ei, quod esse re vera reperitur, cum vere atque perfecte percipitur. Quae cum ita sint, concedimus quidem verum esse, ut res sive realitates illae externae, quas sensu percipimus, aliae quaedam sint atque perceptiones imaginationis et intellectus; non autem hinc sequi concedimus, ut re vera sint aliae atque perceptiones sensus sive sensationes. Contrarium vel ex analogia perceptionum jure summo colli-

perceptioner såsom motsats till hvad vi genom inbillningskraften eller ock tankeförmågan förnimma; och medan vi kalla de förra för förnumna eller objekter, kalla vi de sednare förnimmelser af dessa objekter. Detta hindrar emellertid icke, att begge dessa motsatta innehållas i det förnimmande väsende, som är medvetet om dem, ej heller att den ena såväl som den andra utgöra förnimmelser hos samma ande, ehuru af olika slag. Tanken eller begreppet är nämligen en egentligare och mera inre förnimmelse än fantasien eller föreställningen, hvilken i sin ordning är mera egentlig och inre än sinnets förnimmelse eller sensationen. Ty just emedan den sist nämnda i sig innehåller en större mångfald bestämningar, måste ock hennes innehåll af vårt ändliga förnimmande uppfattas högst ofullkomligt, hvadan vi äro minst medvetna om hvad vi ensamt genom henne uppfatta. Detta visar sig tydligt hos små barn, som endast ega förmåga af sådana förnimmelser; hos dem finnes ingen skillnad mellan förnimmelsen och det förnumna, ty först sedan tankeförmågan eller åtminstone föreställningsförmågan blifvit utvecklade, framträder denna åtskillnad. Men ju mindre sann, fullkomlig och inre en förnimmelse är, i desto högre grad visar den sig såsom en motsats till den sanna förnimmelsen, och ju skarpare motsats den bildar till den sanna och egentliga förnimmelsen, desto mer afkläder den, så att säga, sin idealitet och antager skenet af en yttre realitet. Ty det, som förnimmes ofullkomligt, visar sig alltid mer eller mindre motsatt mot hvad det vid en sann och fullkomlig uppfattning i sjelfva verket befinnes vara. Sålunda om vi å ena sidan medgifva såsom en sanning, att tingen eller den yttre realiteten, som vi förnimma med sinnena, äro förnimmelser af annat slag än föreställandets och tänkandets perceptioner, så kunna vi å andra sidan icke medgifva den slutsats, man deraf vill draga, att de verkligen utgöra något annat än sinnesförnimmelser eller sensationer. Med större skäl kunna vi redan på grund af den analogi, som eger

gere possumus; nam certe quod tantummodo cogitando atque imaginando percipimus, nihil aliud est, nisi cogitatio atque imaginatio; quare consentaneum est, id etiam quod sensu percipiamus, non esse, nisi sensationem.

Omnino autem, si vim ipsam notionum sequimur, satis per se certum est atque perspicuum, res omnes, quae sensibus sunt subjectae, in nostra mente et conscientia contineri, cum quidem earum nobis nos sumus conscii; nam horum alterum idem prorsus atque alterum significat. Quod autem in mente continetur, utcumque ceteroquin est determinatum, certe tamen re vera est forma conscientiae sui et perceptio, etiamsi, dum et imperfecte percipitur, et cum perfectiori comparatur, speciem magis minus contrarii obtineat.

Haec quamquam pluribus modis et argumentis infra evincere conabimur, tamen etiam hoc loco nonnihil de iis significatum volumus, quo sensus et ratio eorum, quae consequentur, facilius intelligi possint.

Diligentissime autem usquequaque est observandum, formas conscientiae sui non dici perceptiones, si aliud quidquam in iis respicitur praeter id, quod sint mentis cujusdam determinationes. Nam ita quidem praeterea determinatae esse possunt, ut non tantum sint cogitationes et imaginationes et sensationes, verum etiam volitiones et cupiditates et actiones et, ut paucis dicamus, quaecumque in rerum natura reperiantur, quorum sibi mens quaedam sit conscia. Perceptiones autem ita tandem recte dicuntur, si primum ut formae conscientiae sui ad mentem referuntur, deinde hoc uno solum respectu considerantur, susque deque habito, quid sint praeterea.

---

rum mellan förnimmelserna, bevisa motsatsen; ty det är o-
 nekligt, att hvad vi blott i och genom tänkandet och före-
 ställandet förnimma, icke är någonting annat än tanke och
 föreställning, alltså i analogi dermed: hvad vi i och genom
 sinnet uppfatta är icke någonting annat än sensation.

Om vi åter taga saken rent begreppsmässigt, är det
 redan i och för sig alldeles gifvet och klart, att alla de
 sinnliga tingen måste innehållas i vår ande och vårt
 sjelfmedvetande, alldenstund vi om dem äro medvetne;
 det ena betecknar nämligen alldeles det samma som det
 andra. Men hvad som innehålles i vår ande — det må
 för öfrigt vara bestämdt huru som helst — måste nöd-
 vändigt vara en form af sjelfmedvetande och en för-
 nimmelse, om det ock, då det ofullkomligt förnimmes
 och jemföres med en fullkomligare förnimmelse, framträ-
 der under formen af ett mer eller mindre motsatt.

Ehuru vi längre fram med ännu flere grunder och i
 olika vändningar ärna bestyrka detta, ha vi likväl re-
 dan här velat gifva några antydningar i denna riktning,
 för att underlätta uppfattningen af den följande fram-
 ställningen.

Men framför allt måste noga ihågkommas, att sjelf-
 medvetandets former icke få namn af förnimmelser, om
 man hos dem vill framhålla någon annan sida än den, att
 de äro ett förnimmande väsendes bestämningar. Ty de
 kunna derjemte vara bestämda ej blott såsom tankar,
 föreställningar och sensationer, utan äfven såsom vilje-
 yttringar, begär, handlingar, kort sagdt hvad som
 helst som ett förnimmande väsen medvetet uppfattar.
 Men förnimmelser kunna de rätteligen endast sägas vara
 i det fall, att de för det första såsom former af sjelf-
 medvetande refereras till ett förnimmande väsen, och för
 det andra endast och allenast betraktas ur denna syn-
 punkt, med bortseende från hvad de för öfrigt äro.

CAP. IV.

De Mentis et Perceptionis inter ipsas relatione.

Inter mentem et perceptionem nulla est differentia, quatenus utraque non nisi ut forma vitae et conscientiae sui consideratur.

Neque rectius dubitatur, an sit omnis ejusmodi forma sui sibi que conscia, quam recte dubitatur, an sit v. gr. omnis forma ferri ferrea, vel omnis forma extensionis extensa.

Quod si tamen qua forma nostra tantummodo est perceptio, non alia atque nostra in ea est conscientia, etenim re vera ista sub conditione non est nisi mens nostra in certa quadam determinatione sua considerata.

At mens et perceptio inter se differunt, et horum nominum unum tantummodo obtinent, quatenus in certa sunt relatione inter se, neque nisi in hac una considerantur. Quamquam enim nihil impedit, quominus eadem conscientiae sui forma modo mens modo perceptio appelletur, tamen, quoad est perceptio, mens esse non potest, et contra. Cujusmodi autem sit ista, quam quaerimus relatio, ex ipsis vocum definitionibus intelligi debet.

Etenim omnis conscientiae sui forma recte mens dicitur, si, dum sui sibi est conscia, etiam alius cujusdam formae est conscia, eamque ut suam ad se refert determinationem. Ita enim est illa percipiens, et haec altera percepta; nihil autem percipit nisi mens, et nihil percipitur nisi perceptio¹⁾. Quod si eadem illa forma ipsa eodem modo percipitur et refertur ab illa quadam, ita quidem non mens, sed perceptio quaedam ad hanc pertinens, dicenda est, atque sic in ceteris.

---

¹⁾ Conf. p. 20 et seq.

FJERDE KAPITLET.

Om andens och förnimmelsens förhållande till hvarandra.

Mellan anden och förnimmelsen eger ingen åtskillnad rum, såvida båda betraktas endast såsom former af lif och sjelfmedvetande.

Ej heller har man större skäl att betvifla, att hvarje sådan form af sjelfmedvetande är sjelfmedveten, än att t. ex. betvifla, att hvarje form af guld är gyllene, eller att hvarje form af utsträckning är utsträckt.

Om nu emellertid en sådan form blott och bart utgör en vår förnimmelse, så finnes deri intet annat sjelfmedvetande än vårt eget, ty i detta fall är den i sjelfva verket ingenting annat än vår ande betraktad i en af sina bestämningar.

Men anden och förnimmelsen skilja sig ifrån hvarandra och antaga blott endera af dessa benämningar, såvida de stå i ett visst förhållande till hvarandra och endast betraktas i detta förhållande. Visserligen är det ingenting som hindrar att kalla samma form af sjelfmedvetande än för ande, än för förnimmelse, men såvida den är förnimmelse, kan den icke vara ande, och tvärtom. Hvilket detta ifrågavarande förhållande är, bör inses genom att ta i betraktande sjelfva ordens definitioner.

Hvarje form af sjelfmedvetande kallas icke oriktigt ande, såvida denna form, på samma gång den är sjelfmedveten, tillika är medveten om någon annan bestämd form af sjelfmedvetande och refererar denna till sig såsom sin bestämning. I sådant fall är den förra formen förnimmande, den sednare förnummen; men ingenting annat än ande förnimmer, och ingenting annat förnimmes än förnimmelse¹⁾. Om nu åter den förstnämnda sjelf i sin ordning förnimmes af en annan och refereras till denna, så kan han icke längre få namn af ande, utan måste betecknas såsom en förnimmelse hos den sednare, och på samma sätt kan man vidare fortgå.

¹⁾ Jfr sid. 21 ff.

Hac igitur ratione eadem conscientiae sui forma modo mentis, modo perceptionis nomen obtineat, quamquam diversa in relatione, illud si aliam quandam ad se refert eaque determinatur, hoc si ipsa ad aliam refertur, eamque determinat. Quod autem mens aliquid ad se refert, eoque determinatur, id eum habet sensum, quem ipsa sibi fere his verbis significare potest: ego jam hoc percipio, vel hujus ego mihi sum conscia. Quamquam neque semper sic verbis effertur, neque semper clare et perspicue concipitur; nam hoc quoque respectu mens alia aliâ est perfectior.

His ita de relatione mentis ac perceptionis generatim propositis, superest, ut monstremus, fieri posse, ut eadem conscientiae sui forma et percipiat et percipiatur i. e. et mens sit et perceptio. Quod etsi jam inde satis adparet, quod quisque nostrum et sui ipsius et aliorum hominum est sibi conscius, tamen et aliis argumentis probari potest, v. gr. hoc modo:

Unicuique nostrum certa est vitae et conscientiae sui forma, quae nostra mens dicitur, quaeque in alio aliter est determinata. Haec dum sui sibi est conscia — dum vivit et percipit, vitam vel conscientiam suam i. e. semet ipsam infinitis modis modificatam atque determinatam invenit. Et ut hoc, non alio, modo est determinata, ita est sibi per id ipsum haec mens, haec forma conscientiae sui, nec alia ulla. Jam autem in illis conscientiae suae modis, dum eos ad se refert, sibi eorum est conscia, totam rerum universitatem percipit — eo scilicet modo et gradu, quo sibi hujus quovis temporis puncto est conscia; nam modis et gradibus admodum diversis id fieri potest. Quae cum ita sint, ad eam pertinent etiam res

På grund häraf kan sålunda samma form af sjelfmedvetande betecknas än såsom ande, än såsom förnimelse, ehuru i olika afseende, det förra i fall den ifrågasvarande formen refererar en annan till sig och deraf bestämmas, det sednare i fall den sjelf refereras till en annan och bestämmer denna. Men att anden refererar något till sig och deraf bestämmas är för honom sjelf af samma betydelse, som om han uttryckte sig så: "jag förnimmer detta" eller "jag är medveten om detta." Dock uttryckes detta förhållande ej alltid i ord eller förnimmes klart och tydligt, ty äfven i detta afseende kan det ena förnimmande väsendet vara fullkomligare än det andra.

Efter denna allmänna framställning af förhållandet mellan ande och förnimelse återstår att uppvisa, huru det är möjligt, att samma form af sjelfmedvetande kan både förnimma och förnimmas d. v. s. vara både ande och förnimelse. Ehuru detta redan är klart deraf, att enhvar af oss är medveten så väl om sig sjelf som om andra menniskor, kan man styrka det äfven med andra grunder, t. ex. på följande sätt.

Alla ha vi en viss form af lif och sjelfmedvetande, som vi kalla vår ande och som hos den ena är bestämd på ett sätt, hos den andra på ett annat. Så länge denna ande är sjelfmedveten — så länge han lefver och förnimmer, finner han sitt lif och sjelfmedvetande, d. v. s. sig sjelf, vara på oändligt många sätt bestämd och modifierad. Och liksom detta lif är bestämdt just på detta och intet annat sätt, så är det ock just derigenom denna ande, denna form af sjelfmedvetande och ingen annan. Så vida han nu refererar dessa sitt medvetandes former till sig och är medveten om dem, så förnimmer han i dem hela universum — nämligen på det sätt och i den grad, han i hvarje tidsmoment är derom medveten; detta kan nämligen ske på högst olika sätt. Sålunda innefattas deri äfven alla de gifna tingen såsom

illae omnes tamquam et determinationes ejus et perceptiones; nam quod non hujus est generis, id ab ipsa non percipitur, ut jam dudum monstravimus. Et quoniam haec omnia de quavis mente similiter dici possunt, non de una tantum vel altera, necesse est, etiam mentem cujusque nostrum eâdem ratione ad aliam omnem pertinere, quippe cum et ipsa idem ad universum sit referenda.

Nimirum nos Anaxagorae dictum amplectimur, quamquam sensu non nihil mutato: *ἐν παντι παντα*, in singulis totum quodammodo inest universum, ut et in monade omni Leibniziana. Una enim et eadem infinita conscientia sui et vita inest re vera in omnibus et singulis formis¹⁾, quemadmodum eadem notio generica extensionis in omnibus figuris seu notionibus geometricis. Et ut per illam hae unitatem habent, et unum quiddam constituunt totum, ita esse omnino in hoc toto non possunt, quae et quales jam sunt, nisi per eas relationes suas inter se ipsas, quibus in unitate illa consistunt. Quae cum sit vera earum vis et conditio, fieri non potest, ut ulla conscia sibi sit sui ipsius, nisi sibi item sit conscia relationum suarum ad totum, et idcirco ceteras quoque omnes percipiat — quantocumque gradu id assequi valeat. Neque enim relatio unquam percipitur sine relato, neque magis totum ut tale sine partibus, aut re vera ordine inverso. Et sic quidem his quoque argumentis patet, in singula quaque forma reliquas omnes inesse et percipi tamquam determinationes ejus ac perceptiones.

Praeterea vero si nihil in mentem extrinsecus inferri potest, cum ea non spatio et extensione, sed vita et conscientia sui terminatur, hinc quoque colligere licebit, om-

¹⁾ V. p. 6.

väsandets bestämningar och förnimmelser, ty såsom vi redan visat, kan anden icke förnimma något, som icke är förnimmelse. Och emedan allt detta utan afkortning gäller ej blott om ett och annat utan om hvarje förnimmande väsende, så måste vår egen ande, så väl som andras, likaledes ingå såsom bestämning hos hvar och en af de öfriga, enär han naturligtvis äfven måste tänkas tillhöra det alltomfattande hela.

I något förändrad betydelse upptaga vi sålunda den Anaxagoreiska satsen: *ἐν παντι πάντα*, i hvart och ett enskildt är hela universum på visst sätt närvarande, liksom förhållandet var med Leibnitz' monader. Ett och samma oändliga sjelfmedvetande och lif är nämligen närvarande i alla de särskilda formerna¹⁾, likasom det allmänna begreppet utsträckning ingår i alla de geometriska figurerna eller begreppen. Och liksom dessa former i sjelfmedvetandet hafva sin enhet och tillika bilda ett enda sammanhängande helt, så kunna de till väsen och egenskaper öfverhufvud icke ingå i detta hela annat än genom de bestämda förhållanden till hvarandra, hvarigenom de bilda detta hela. Och då detta utgör deras sanna begrepp och betydelse, så är det klart, att omöjligen någon enda form kan vara sjelfmedveten, såvida den ej tillika är medveten om sina relationer till det hela och följaktligen förnimmer alla öfriga — naturligtvis med den grad af klarhet, som för densamma är möjlig. Ty en relation kan omöjligen uppfattas utan det som står i relation, lika litet som ett helt kan tänkas såsom ett helt utan delar, och detta gäller äfven omvänt. Äfven af nu nämnda skäl bör det vara klart, att i hvarje särskild form alla öfriga måste vara närvarande och förnimmas såsom dess bestämningar och perceptioner.

Om nu dertill kommer, att ingenting utifrån kan liksom införas i anden, då han icke bestämmes af rum och tid, utan af lif och sjelfmedvetande, kan man äf-

¹⁾ Se sid. 7.

nia in ea quodammodo jam contineri, ideoque non nisi in ipsa ei explicari, si quidem ipsa sibi se explicet. Nam quod res quaedam externae sunt vel in spatio, id ad contrarium probendum nihil valet, quum tamen illae nisi in nostra mente nobis non sint tales. Quid? quod est ipsum illud extra vel spatium nihil aliud, nisi modus percipiendi ad nostram mentem finitam pertinens; nam quale extra vel praeter hanc esse existimetur, id ut non modo nobis plane est incognitum, ita ne in sermone quidem nostro est enarrabile. Omnis enim nostra oratio nostrarum perceptionum est effectio atque signum, neque praeter eas quidquam re vera exprimit aut significat. Ut igitur de spatio nos loqui possimus, et nostra in mente et nostra perceptio id esse debet.

Illud autem vix opus esse videtur, ut admoneamus, universum non esse in omni mente modo eodem, sed aliter quodammodo in alia, pro diverso respectu et perfectionis gradu, quo ab unaquaque percipitur. Etenim a sola mente divina vere percipitur et absolute, ita ut re vera totum quantum hujus constet notionibus¹⁾; a ceteris autem omnibus relative tantum percipitur et imperfecte, modis et gradibus diversissimis — partim magis actu seu clare, partim magis potentia sive obscure. Quatenus vero aliter ab alia percipitur, eatenus aliter in alia esse dicendum est; nam verbis esse et percipi significatio est eadem, ut in Lib. II. demonstrabitur. Itaque unicuique menti suum est universum actu, quamquam non nisi unum idemque potentiâ; et illud suum cuique proprium ita maxime ab uno vero abhorret, ut mens ipsa percipiens maxime est finita et imperfecta.

---

¹⁾ Conf. p. p. 14, 20 et seqq.

ven häraf draga den slutsatsen, att allt på visst sätt redan innehålles i honom och följaktligen endast utvecklas i och för honom, såvida samma ande i och för sig sjelf är stadd i utveckling. Ty att vissa ting presentera sig såsom yttre eller i rummet, utgör icke något tillräckligt skäl att antaga motsatsen, alldenstund dessa ting såsom sådana endast framträda för oss i vårt förnimmande. Ja, sjelfva detta *utom* eller *rum* är ingenting annat än ett förnimmelsesätt, som tillhör vår ändliga och inskränkta ande, ty hvad detta rum *utom* eller *förutom* förnimmandet kan sägas vara, det är oss ej blott alldeles obekant, utan äfven för oss omöjligt att genom språket uttrycka. Ty språket är ett tecken för våra förnimmelser och *utom* dem betecknar och uttrycker det i sjelfva verket ingenting. För att vi må kunna tala om rummet, måste detta alltså vara i vår ande och utgöra vår förnimmelse.

Vi torde knappt behöfva anmärka, att universum icke är på samma sätt närvarande i och för hvarje förnimmande väsen, utan framträder än under en, än under en annan form, alltefter den olika ståndpunkt och grad af fullkomlighet, hvarpå detta hela af hvart och ett uppfattas. Endast af den Gudomliga anden förnimmes det i sin sanning och fullkomlighet, liksom det i sin helhet utgöres af hans begrepp¹⁾; af alla öfriga förnimmes det deremot relativt och ofullkomligt, i mångfaldigt olika former och grader — än mera *aktuelt* eller klart, än mera *potentielt* eller dunkelt. Men såvida det hela på olika sätt *förnimmes* af den ena och den andra, måste man ock säga, att det *är* på olika sätt för den ena och den andra, ty orden *vara* och *förnimmas* beteckna samma sak, såsom vi i följande afdelning skola visa. Hvarje förnimmande väsende har sålunda aktuelt sin egendomliga verld, ehuru hon potentielt är en och densamma hos dem alla, och ju mera ändligt och ofullkomligt väsendet är i sitt förnimmande, desto mer afviker denna dess egendomliga

¹⁾ Jmf. sidd. 15, 21 ff.

Nam re quidem vera non est nisi imperfectior quaedam perceptio seu conscientia eorum, quae in mente divina continentur.

Maximopere autem cautum hic volumus, ne quis contra haec omnia exemplis, e natura rerum sensibus subjecta desumtis, utatur. Haec enim natura, utpote non nisi nostra et phaenomenon sive species relativa universi absoluti, veram vim rerum magis minus perversam et in contrarium mutatam nobis repraesentat¹⁾. Itaque si, hoc non observato, illa pro absoluta habetur, argumenta ex ea petita veram rerum scientiam omnem conturbent, necesse est. Attamen in ea etiam nonnulla veri vestigiaprehendimus, etsi cum contrario magis minus conjuncta. V. gr. omnia corpora mutuâ quadam continentur attractione, quae, quamquam crescente distantia decrescens, tamen, ut unum quiddam totum constituent, efficit. Atqui haec attractio re vera significat, etiam in singulo quoque corpore omnia reliqua inesse, tametsi aliquo modo imperfectius, ob eam, quam hic diximus, causam. Nihil enim in aliud agere potest, nisi quatenus vi sua in eo adest et continetur; vis autem rei cujuscumque ipsa ejus veritas est atque essentia. Verum haec omnia, etsi non minimi sunt momenti, tamen hoc loco fusius pertractare non licet.

CAP. V.

De Perceptione absoluta et relativa.

Perceptio est formaliter perfecta sive absoluta, si omnes determinationes ejus a mente discernuntur —

---

¹⁾ Conf. p. 26 et 36.

verld från den enda sanna. Ty i sjelfva verket är denna verld ingenting annat än en ofullkomligare förnimmelse eller medvetande af den Gudomlige andens innehåll.

För att gendrifva dessa påståenden är det ingalunda tillräckligt att framdraga exempel, tagna från den sinliga verkligheten. Ty såvida som denna endast är vår meniska värld och ett fenomen eller en relativ uppfattning af den absoluta verkligheten, framställer hon tingens sanna väsende för oss under en mer eller mindre förvänd och motsatt form¹⁾. Om man nu med förbiseende häraf verkligen anser henne för en absolut verklighet, måste sålunda de grunder och exempel, som omedelbart hemtas från henne, snarare grumla den sanna uppfattningen af tingen. Emellertid finna vi i naturen äfven vissa spår af det sanna, ehuru mer och mindre i förenig med dess motsats. Så t. ex. sammanhållas alla kroppar af en ömsesidig attraktionskraft, som, ehuru af tagande i proportion af afståndet, likväl gör, att de tillsammans bilda ett visst bestämdt helt. Men denna attraktion visar i sjelfva verket, att i hvarje enskild kropp äfven alla de öfriga äro närvarande, ehuru af förenämuda skäl på ett i viss mon ofullkomligt sätt. Ty ingenting kan verka på ett annat, såvida det icke är der närvarande med sin kraft och verkligen deri innehålles, men ett tings kraft är tingets väsentliga vara. Ehuru af icke ringa vigt, kunna vi likväl icke vid detta tillfälle närmare utveckla det här sagda.

FEMTE KAPITLET.

Om den absoluta och relativa förnimmelsen.

Förnimmelsen är *formelt fullkomlig* eller *absolut*, om alla hennes bestämningar urskiljas af anden — om ingen-

---

¹⁾ Jfr sid. 27 och 37.

si nihil in ea continetur, cujus sibi mens aliqua ex parte minus sit conscia.

Atque hujusmodi perceptio dicitur etiam perfecte clara et distincta, cui opponitur formaliter imperfecta i. e. magis minus obscura et confusa; neque enim haec nisi relative ab illa diversa est.

Eadem vero etiam nomen notionis recte obtinet, cum quidem hoc intelligitur sensu absolute vero et proprio. Quod genus num cadere possit in mentem humanam etiam nunc in medio sit relictum; quoad vero in eam cadere existimetur, certe non ad sensum pertinet aut ad imaginationem, sed tantum ad intellectum; nam nisi intelligendo nihil quidquam vere notescit.

Quum autem ea perceptionis perfectio, de qua nunc agitur, non sit nisi formalis, vix est quod admoneamus, nihil quidquam hic interesse, quid per ipsam percipiatur, et quantum id habeat perfectionis, sed tantum quo modo vel gradu percipiatur i. e. quam distincte aut confuse, quam clare aut obscure.

Ceterum perfectio perceptionis formalis etiam veritas ejus dicitur, neque hic alia intelligi debet, praesertim dum vocem utramque jungimus. Verum enim id esse intelligitur, quod suae respondet notioni, quae ipsa ejus est veritas et mensura, de quo et alio loco jam commemoravimus. Atqui perceptio ex sua notione id habet, ut sit forma conscientiae sui, quae mentem determinet, non ut aliquo laboret conscientiae sui defectu, vel aliqua ex parte obscura sit vel confusa. Immo vero ut maxime est hoc modo adfecta, ita et ipsa minime est re vera perceptio, et mens sibi per eam minime percipiens. Nam eundem conscientiae sui defectum ad utramque spectare,

ting i henne innehålles, hvarom anden i något afseende är mindre medveten.

En sådan förnimmelse kallas äfven *fullkomligt klar och tydlig* och eger sin motsats i den formelt *ofullkomliga* d. v. s. den *mer eller mindre* dunkla och otydliga förnimmelsen, hvilken endast är relativt skild från den förra.

Den fullkomliga förnimmelsen kan äfven rätteligen benämnas *begrepp*, om detta ord fattas i sin absolut sanna och egentliga betydelse. Huruvida detta slags förnimmelse tillkommer det menkliga förnimmandet, lemna vi tills vidare derhän; men såvida det kan anses tillkomma vårt förnimmande, så hör det bestämdt icke till sinnena eller föreställningsförmågan, utan endast till förståndet; ty utan förståndsverksamhet kan man icke begreppsmässigt uppfatta någonting.

Men enär den förnimmelsens fullkomlighet, om hvilken nu är fråga, endast är formel, behöfva vi knappt anmärka, att det är alldeles likgiltigt, hvilket innehåll i och genom denna förnimmelse percipieras, och huru stor dess materiela fullkomlighet är; frågan är endast, på hvad sätt eller i hvilken grad man förnimmer d. v. s. huru pass tydligt eller otydligt, huru klart eller dunkelt.

Förnimmelsens formela fullkomlighet kallas föröfrigt äfven hennes *sanning*, och härmed kan ingenting annat förstås, isynnerhet om vi icke skilja båda orden från hvarandra. Sannt är det, som motsvarar sitt begrepp, hvilket, såsom vi redan ofvan nämnt, just är dess sanning och mått. Men i förnimmelsens begrepp ligger, att hon är en form af sjelfmedvetande, som bestämmer ett förnimmande, men visst icke att hon skall vara behäftad med någon brist på sjelfmedvetande eller vara i något afseende dunkel eller otydlig. Tvärtom, ju mera ofullkomlig förnimmelsen är i detta afseende, desto mera förlorar hon karakteren af en egentlig förnimmelse, och desto mindre känner sig anden i och genom henne förnimmande. Ty det är lätt att finna, att denna brist på sjelfmedvetande

id quidem facile adparet; est enim perceptio non nisi mens ipsa percipiens, in certa determinatione sua considerata¹⁾. Quod iterum ac saepius diligenter est observandum.

Jam autem si nihil a mente percipitur, quod non sit modus vel forma conscientiae sui et insuper mentis determinatio²⁾, necesse est, non tantum perceptionem quamvis universam, sed etiam quidquid ea contineatur i. e. omnes ac singulas ejus determinationes, ejusmodi esse formas et perceptiones — si quidem vere atque perfecte percipiuntur. Sin vero non penitus hoc modo, sed magis minus obscure vel imperfecte percipiuntur, item necesse est, eas, etsi re vera sint, quales jam diximus, tamen percipienti non prorsus ejusmodi videri, sed potius ei speciem magis minus contrariam obtinere. Semper enim quod imperfectius percipitur, menti aliud esse videtur, quam est re vera; et ut maxime percipitur imperfecte, ita et maxime ei vertitur in contrarium. Quae v. gr. re vera sunt animata et moventia, ea nobis sunt tanto magis inanimata et immota, quanto minus animam et motum in iis animadvertimus. Idemque ex infinitis aliis exemplis discere licet. Quamquam haec cuiusvis ita in promptu sunt, ut vix admonitionem, nedum exempla desiderent.

Quae cum ita sint, eo jam provecta est nostra disputatio, ut ostendere hoc loco possimus, quatenam sit vera vis et significatio earum perceptionum, quae sunt formaliter imperfectae seu relativae. Nempe hoc nos urgemus, eas esse perceptiones in se ipsis seu re vera perfectas et absolutas, sed a mente quadam finita imper-

---

¹⁾ V. p. 30.

²⁾ V. p. p. 20 — 28.

måste göra sig gällande likaväl hos förnimmandet som hos förnimmelsen; förnimmelsen är nämligen ingenting annat, än sjelfva det förnimmande väsendet, betraktadt i en viss bestämning¹⁾. Detta måste man städse noga fasthålla.

Om nu ingenting förnimmes af anden, som icke är en form eller art af sjelfmedvetande och tillika en andens bestämning²⁾, så är deraf en naturlig följd, att icke blott hvarje förnimmelse i sin helhet, utan ock hennes innehållsbestämningar, såväl alla tillsammans som hvar och en särskild, måste vara sådana former och förnimmelser — såvida de nämligen förnimmas sannt och fullkomligt. Men såvida de ej uppfattas fullt på detta sätt, utan mer eller mindre dunkelt och ofullkomligt, så är det klart, att de, trots deras nämnda karakter af förnimmelser, icke alldeles presentera sig såsom sådana för den förnimmande, utan få en mer eller mindre motsatt karakter. Ty hvad som förnimmes ofullkomligt synes ständigt för det förnimmande väsendet vara något annat, än det är i sin sanning; och ju ofullkomligare uppfattningen deraf är, desto lättare förvandlar det sig till sin motsats. Hvad som t. ex. i sjelfva verket är lefvande och eger förmåga af frivillig rörelse, visar sig i samma mon för oss liflost och orörligt, som vi hos detsamma upptäcka färre spår af lif och rörelse. Samma sak kunna otaliga andra exempel bestyrka, men detta bör vara för alla så enkelt och klart, att knappt en erinran, än mindre exempel behövas.

Härmed hafva vi kommit så långt i vår framställning, att vi nu kunna uppvisa, hvad de till formen ofullkomliga eller relativa förnimmelserna innebära och betyda. Vi framhålla alltså, att dessa förnimmelser i och för sig sjelfva eller i sin sanning äro fullkomliga och absoluta, men förnimmas på ett i viss mon ofull-

¹⁾ Se sid. 31.

²⁾ Se sidd. 21 — 29.

fectius quodammodo perceptas, ideoque huic in aliquid ipsis magis minus contrarii conversas. Etenim ex definitione perceptionis perfectae sequitur, ut in huic opposita perceptione imperfecta non omnes determinaciones discernantur, sed aliquid certe contineatur, cujus sibi mens quadam ex parte minus sit conscia. Quoniam vero nihil est extra mentem, et nihil in ea praeter perceptiones, illae ipsae determinaciones minus perceptae re vera tamen sint perceptiones necesse est, etiamsi menti imperfectius eas percipienti aliter esse videantur. Itaque hinc intelligimus, perceptionem quamque imperfectam completionem esse confusam perceptionum in se ipsis verarum et absolutarum, quae cum non, quales re vera sunt, percipiuntur, in elementum potentiale abeunt perceptionis imperfectae. Scilicet quae hujus est generis, ea duobus constat elementis, perceptionibus absolutis mentis divinae, ut mox videbimus, et harum conscientia imperfectiori, quae est mentis cujusdam finitae, quemadmodum saepius docuimus.

Atque, ut facile intelligitur, haec ita demum firmiter consistunt, si verum est, nihil a mente percipi praeter perceptiones. Quod igitur, quamquam et ante¹⁾ est a nobis declaratum et argumentis probatum, tamen, quia maxima omnia eo nituntur, pluribus etiam confirmabitur in libro secundo, ubi commodius fieri poterit. Jam autem, ut exemplo pateat, quanti ad rerum cognitionem sint momenti, quae de perceptione relativa docuimus, duo hic ponere liceat consecutaria, quae ex iis sua sponte nascuntur.

Primum igitur, si res quaedam a nobis percipiuntur, quae sunt veris perceptionibus magis minus contrariae

¹⁾ V. p. p. 20 et seqq.

komligt sätt af ett ändligt förnimmande väsen, och just derföre för detta väsende förvandla sig till något, som är de förra mer eller mindre motsatt. Ty af definitionen på den fullkomliga förnimmelsen följer, att i den ofullkomliga, som utgör dess motsats, icke alla bestämningar fullt urskiljas, utan att åtminstone en del af innehållet icke är af anden fullt medvetet fattadt. Men emedan ingenting kan vara *utom* medvetandet, och *inom* detta ingenting annat finnes än förnimmelser, så måste likväl dessa ofullkomligare förnumna bestämningar i sjelfva verket vara förnimmelser, äfven om de för ett väsende, som ofullkomligare förnimmer dem, skulle synas vara annorlunda. Häraf finna vi, att hvarje ofullkomlig förnimmelse är en oklar sammangyttring af i och för sig sanna och absoluta förnimmelser, hvilka, då de icke förnimmas såsom de i sin sanning äro, få ett potentielt element, som tillhör den ofullkomliga förnimmelsen. I hvarje sådan förnimmelse ingå sålunda tvenne faktorer, nämligen den Gudomlige andens absoluta perceptioner, såsom vi straxt skola se, och den dunklare uppfattningen af dessa, hvilken, såsom vi flere gånger framhållit, tillkommer den ändliga anden.

Men såsom man lätt inser, hvilat hela resonnementets giltighet endast och allenast på den sanningen, att anden icke förnimmer någonting annat än förnimmelser. Ehuru vi redan här ofvan ¹⁾ förklaradt och bevisat denna sats, skola vi likväl i följd af dess principiella vikt och betydelse i följande afdelning, der det lämpligare kan ske, anföra ännu flere grunder för densamma. För att emellertid genom exempel visa, hvilken vikt för kännedomen om den gifna verkligheten vår framställning om den relativa förnimmelsen eger, tillåta vi oss att här anföra tvenne corollarier, som otvunget följa deraf.

Det första lyder så: Om några föremål af oss förnimmas, som visa sig mer eller mindre såsom motsatser till de sanna förnimmelserna, så kunna vi med allt skäl

¹⁾ Se sid. 21 ff.

jure colligere possumus, eas non esse nisi nostras perceptiones relativas, quippe quibus eandem illam notam competere viderimus. Atqui ex hoc genere sunt res omnes sensibus subjectae, quae magis minus sunt externae et remotae et reales et menti veluti impenetrabiles etc. quorum omnia contraria in veris perceptionibus nostris seu notionibus deprehendimus. Itaque jam novimus, quid de toto hoc rerum genere sit statuendum.

Deinde, si perceptiones imperfectae esse non possunt, quin iis subsint perceptiones quaedam perfectae, etiam mens quaedam infinita reperiatur, necesse est, quae nihil non vere et absolute percipiat. Nulla enim mens perceptiones alterius cujusdam melius percipere potest, quam suas ipsius, cum suae ipsius sint omnia, quae percipiat. Itaque mentes omnes imperfecte percipientes, ut esse possint hujusmodi, necessario eam requirunt mentem, cujus perceptiones perfecte ab ipsis imperfecte percipiantur.

Neque vera ea nisi una numero esse potest; nam si plures imaginatione vel potius verbis fingere vellemus, menti vere cogitanti in unam tamen confluerent. Ut enim inter se differre possent, diversis determinari deberent perceptionibus; at quum omnia aequae perciperent, nulla in perceptionibus earum esset differentia. Ita vero neque ut plures cogitari possent, neque adeo re vera esse plures; nam sola cogitatione veram vim rerum assequimur.

---

draga den slutsatsen, att dessa icke äro någonting annat än våra relativa förnimmelser, alldenstund vi sett, att detta begrepp fullt träffar in på dem. Men till dessa slag af förnimmelser höra alla de sinliga tingen, som äro mer eller mindre yttre, aflägsna, kroppsliga och likson ogenomträngliga för förnimmandet, under det att motsatsen gäller om våra sanna förnimmelser eller begreppen. Sålunda veta vi nu, huru man riktigast bör uppfatta hela den sinliga verkligheten.

Den andra följsatsen kunna vi uttrycka på följande sätt: Om ofullkomliga förnimmelser ej kunna finnas, såvida icke några fullkomliga förnimmelser ligga till grund för de förra, så måste det ock finnas en oändlig ande, som förnimmer allting fullkomligt, sannt och absolut. Ty ingen ande kan förnimma en annans förnimmelser bättre än sina egna, alldenstund allt hvad han förnimmer är hans egna förnimmelser. Följaktligen måste alla ofullkomligt förnimmande väsenden för sin möjlighet förut-sätta en ande, hvars fullkomliga förnimmelser af de förra uppfattas på ett ofullkomligt sätt.

Det kan endast finnas *ett* sådant fullkomligt förnimmande väsende; ty om vi skulle i föreställningen eller rättare i orden antaga flere sådana, skulle de dock för det tänkande medvetandet sammanflyta till ett. Ty för att kunna åtskiljas, måste de ha olika perceptioner såsom bestämningar; men då de förnimma allt på samma sätt, finnes åter ingen skillnad i deras förnimmelser. Och sålunda kunna de hvarken tänkas såsom till antalet flere, ej heller kunna de till väsendet vara flere; ty endast med tanken uppfatta vi alltings sanna verklighet.

CAP. VI.

De mente absoluta et relativa.

Ea mens dicitur absoluta, in qua nulla est vitae et conscientiae sui defectio, vel cujus sunt perceptiones omnes formaliter perfectae.

Atque haec una etiam est infinita eo sensu, quo hoc intelligitur absolute, neque tantum immensa, cujusmodi sunt v. gr. tempus et spatium. Illud enim significat, nihil quidquam vere esse vel concipi posse, quod non ab ipsa jam modo aeterno vere perceptum sit atque cognitum. Cujus generis infinitatem menti absolutae competere ex iis, quae supra ¹⁾ modo exposita sunt, facillime colligitur.

Omnes autem ceterae mentes relativae sunt et finitae, adeo ut tantummodo magis vel minus prope ad verae mentis notionem accedant. Licet enim et illae omnia contineant potentia, tamen non nisi partem eorum percipiunt actu, atque hoc ipsum gradibus adsequuntur immense variis et diversis. Ut enim non omnibus eadem subest aeterna notio et mensura in mente absoluta, ita neque ea cuique aequae est actu explicita. Unde infinita prope diversis in mentibus finitis inter actum et potentiam varietas.

Quod si jam quaeritur, qua ratione genus hoc omne mentis cum absoluta illa cohaereat, id quidem ex antecedentibus eruere non ita difficile erit.

Primum igitur, si omnia omnino percipit mens absoluta, et tamen nihil praeterquam suas ipsius perceptiones, etiam ceterae mentes omnes ejusmodi sint per-

---

¹⁾ P. 44.

SJETTE KAPITLET.

Om den absoluta och relativa anden.

Absolut säges den ande vara, som ifrån sig utesluter all brist på lif och sjelfmedvetande, eller hvars förnimelser utan undantag äro till formen fullkomliga.

Denna ande är också den enda, som är oändlig i absolut mening och icke blott obegränsad eller omätlig, såsom t. ex. tiden och rummet. Ty oändlighet i denna betydelse betecknar, att i verkligheten ingenting är eller kan förnimmas, som ej redan af honom på ett evigt (tidlöst) sätt är förnummet och känt. Och att detta slags oändlighet måste tillkomma den absoluta anden, kan man lätt sluta till af den föregående framställningen ¹⁾).

Alla öfriga andar äro relativa och ändliga, så att de endast mer eller mindre närma sig andens sanna begrepp. Ty låt ock vara att de potentielt innehålla totaliteten af bestämningar, så förnimma de likväl endast en del deraf aktuellt och äfven detta i oändligt olika och vexlande grader. Ty liksom icke alla fått på sin lott samma eviga begrepp och mått i den absoluta anden, så kan detta ej heller utvecklas till samma aktualitet hos alla, hvaraf följer en snart sagdt oändlig mångfald af aktualitets- och potentialitets-grader i de olika ändliga väsendenas förnimmande.

Efter den föregående framställningen torde det nu ej vara svårt att afgifva ett svar på frågan, i hvilket förhållande de relativa förnimmande väsendena stå till den absoluta anden.

Om för det första den absoluta anden öfverhufvud förnimmer allt och ändå ingenting annat än sina egna perceptioner, så måste äfven alla öfriga andar utan undantag nödvändigt utgöra sådana perceptioner, såvidt de

---

¹⁾ Se sid. 45.

ceptiones, necesse est, quatenus quidem ad illam referuntur. At in hac relatione tamen, quod probe est observandum, non mentes sunt et percipientes, sed perceptiones tantum et perceptae; nam quae in iis est conscientia sui, ea omnis conscientia est mentis absolutae, cuius illae sunt modi et determinationes. Quatenus enim aliquid refertur ad mentem, eatenus non nisi pro huius conscientiae sui modo habetur, et huic uni tunc conscientia sui omnis tribuitur. Quam ob causam et nos nobismetipsis eam tribuimus, non autem perceptionibus nostris, quamdiu eas nisi ut nostras et perceptiones non consideramus. De cetero autem ad mentes finitas non attinet, neque ipsas ullo modo adficit, quod, ut jam diximus, a mente absoluta percipiuntur, quemadmodum nec ad hominem ullo modo pertinet, si alius quis illius est conscius. Scilicet nostrâ nihil aliud refert, quam quae ipsi percipimus, quaeque proinde in nostra, non tantum in aliena, sunt mente.

Deinde si perceptiones omnes mentis absolutae vera tamen sunt modi vel formae vitae et conscientiae sui, etiam in se et sibi ipsis vitales sint suique consciae i. e. mentes, necesse est; id enim et per se intelligitur, ut jam¹⁾ significavimus, et melius etiam intelligitur ex iis, quae in libro secundo dicuntur. Neque tamen ex eo sequitur, ut mentes illae finitae sui sibi sint consciae vel sese percipiant ipsae eadem cum perfectione, qua modo aeterno percipiuntur a mente absoluta, et quae ipsa aeterna earum veritas est atque mensura. Quamquam enim in mente divina omnes aequae perfectae sunt respectu formae, tamen aliae aliis antecellunt respectu

---

¹⁾ V. p. 30.

refereras till denna absoluta ande. Dock må man noga observera, att i denna relation äro de icke andar och förnimmande väsenden, utan endast förnimmelser och förnumna; ty det sjelfmedvetande, som i dem innehålles, är den absoluta andens medvetande, hvars former och bestämningar de utgöra. Ty såvida som något refereras till anden, såvida fattas det endast såsom en form eller modus af hans sjelfmedvetande, och i detta fall tänkes ock sjelfmedvetande tillkomma honom ensam. Af samma anledning tillägga vi sjelfmedvetande åt oss sjelfva, men ej åt våra förnimmelser, så länge vi nämligen blott betrakta dem såsom våra och såsom förnimmelser. För öfrigt är den egenskapen hos de ändliga andarne, att de, såsom nämndt, förnimmas af den absoluta anden, icke någonting som omedelbart rör eller på något sätt afficerar dem, likasom det icke på något sätt rör en menniska, om en annan är medveten om henne. Oss angår egentligen ingenting annat än hvad vi sjelfve förnimma, alltså hvad som innehålles uti vårt eget medvetande och ej blott uti en annans.

Om nu vidare alla den absoluta andens förnimmelser i sin sanning befinnas vara former eller arter af lif och sjelfmedvetande, så måste de äfven i och för sig sjelfve vara lefvande och sjelfmedvetande d. v. s. andar eller väsenden. Detta är, såsom vi redan nämnt¹⁾, sjelfklart och skall ännu tydligare framgå af framställningen i andra afdelningen. Emellertid är dermed ej sagdt, att dessa ändliga andar äro sjelfmedvetna eller förnimma sig sjelfva med samma fullkomlighet, som de af evighet förnimmas af den absoluta anden, och hvilken fullkomlighet just utgör deras eviga sanning och mått. Ty ehuru alla bestämningar i den Gudomliga anden äro lika fullkomliga i hänseende till formen, så äro de dock i hänseende till innehållet öfver- och underordnade, unge-

¹⁾ Se sid. 31.

materiae, et hoc quidem ita fere, ut v. gr. notio trianguli superior est notioni lineae, videlicet quia plures in illa concipiuntur notiones. Quo autem est quaeque earum hoc respectu perfectior, eo perfectius etiam conscia sibi esse potest eorum, quae in mente divina continentur. Ita quidem veram infantis notionem propius assequitur adultus, quam infans ipse, de quo ille, ut actu perfectior, multa jam scire potest, quorum hic ipse nondum est conscius. Atque pari et eadem ratione Deus aeternam hominis cujusque notionem perfectius percipit, quam homo quisque ipse, cujus percipiendi facultas et mensura est multo inferior. Quae omnia hic strictim modo tetigimus, argumentis ea confirmaturi in sequentibus, ubi de entium nexu et perfectione materiali fusius disputabimus.

Quamquam autem, ut jam diximus, mens omnis finita numquam perfecte compos fit illius veritatis ac perfectionis, qua in mente divina inest, tamen hoc unum ei est propositum tanquam finis et meta, ad quam omni naturae suae vi, et impetu feratur, et magis magisque prope usque accedat. Nam quum ipsa nihil re vera sit, nisi aeterna forma vitae et conscientiae sui, et praeterea mentis absolutae perceptio, nulla vis alia in ea esse potest, nisi primum ut vivat suique sit conscia, deinde ut sibi etiam ipsi fiat, qualis est re vera in mente divina. Quod etsi numquam perfecte consequi potest, partim ob suas ad cetera omnia relationes et per ea finitiones, quae necessitatis sunt, partim ob sua ipsius molimina et vitia, quae sunt libertatis, (nam libertatis et necessitatis consociatio est mens finita), id tamen nihil impedit, quominus sub formis infinite variis illuc magis minus prope perveniat. Et consentaneum omnino est, ea, quae in

fär på samma sätt som t. ex. begreppet triangel är högre än begreppet linie, alldenstund det förra i sig innehåller flere bestämningar. Men ju fullkomligare hvar och en är i detta hänseende, desto fullkomligare medveten kan han ock vara om det absoluta väsendets innehåll. Sålunda uppfattar den fullvuxne bättre barnets sanna begrepp, än barnet sjelf, och den förre kan såsom aktuellt fullkomligare med afseende på det senare veta mycket, hvarom detta ännu icke är medvetet. Och på samma och liknande sätt förnimmer Gud hvarje människas eviga begrepp fullkomligare än människan sjelf, hvars förnimmelseförmåga och mått är mycket lägre. Allt hvad vi här endast i allmänhet berört, ärna vi i det följande bevisa, då vi komma att närmare afhandla frågan om väsendenas sammanhang och materiela fullkomlighet.

Ehuru hvarje ändlig ande, såsom vi redan yttrat, aldrig kan blifva fullt delaktig af den sanning och fullkomlighet, som han eger i den gudomlige anden, så utgör likväl denna fullkomlighet liksom den slutpunkt och det mål, till hvilket han med hela sitt väsendes kraft och energi tenderar och småningom närmar sig. Ty såvida han i sjelfva verket icke är någonting annat än en evig form af lif och sjelfmedvetande och tillika en den absoluta andens förnimmelse, kan ingen annan sträfvan hos honom finnas än för det första att lefva och vara sjelfmedvetande, och för det andra att för sig sjelf blifva hvad han är i den absoluta anden. Men ehuru detta mål aldrig kan fullkomligt uppnås, dels till följe af det ändliga väsendets relationer till allt öfrigt och dess deraf uppkommande naturnödvändiga begränsning, dels till följe af dess egna fel och brister, som äro beroende af dess frihet (ty den ändliga anden är en förening af frihet och nödvändighet), så hindrar detta ej, att under oändligt växlande former ett närmande till detta mål kan ega rum. Och i det hela är det ganska antagligt, att hvad som i en viss liffsform är aktualiseradt blir i viss mon

certa vitae forma ab ea peracta sint, ad formam sequentem determinandam non nihil valere, eamque tanquam momenta, quibus fiat vel melior vel deterior, usque adficere. Ita quidem in homine actiones aetatis antecedentis conditionem sequentis magis minus determinant, etiam cum oblivione prope deletae esse videntur. Verum haec quoque jam magis attingimus, quam pertractamus.

Ceterum si nihil est extra mentem, sed omnia in ea, et quidem omnia in omni¹⁾, sequitur, ut non modo mentes omnes relativae in una insint absoluta, huiusque sint perceptiones, sed etiam e contrario haec quoque insit quodammodo et percipiatur in illis. Neque tamen non facile adparet, hanc una cum suis perceptionibus aliter inesse in illis, quae sunt finitae et imperfectae, ac insit re vera in se ipsa tanquam perfecta et infinita²⁾. Eademque ratione intelligimus, in illis hanc esse tanto magis aliam veritatisque suae contrariam, quanto a quaque imperfectius percipiatur. De qua mentis absolutae et relativae inter se relatione iterum ac saepius mentionem facimus, quia vix alia majoris est ad rerum cognitionem momenti, quippe quum ex ea declarari et perspicui possit vera vis omnium, quae nostra mente et natura continentur.

V. gr. si omnia in mente divina sunt aeterna et immutabilia, eadem nostra in mente magis minus temporalia erunt et mutabilia, prout magis minus imperfecte a nobis percipiuntur. Et generalia nos quidem melius percipimus, quam specialia et individualia, quae magis determinata sunt, quamobrem et illa majorem habere videntur immutabilitatem et durationem. Eademque de

¹⁾ Conf. p. 30 et seqq.

²⁾ Conf. p. 36.

bestämmande för den följande, och att detta (aktualiserade) utgör liksom de momenter, hvarigenom den senare lifsformen blir bättre eller sämre. Så äro ju människans handlingar under ett föregående tidsskifte mer eller mindre bestämmande för hennes sednare lefnadsöde, äfven då dessa handlingar synas nästan utplånade af glömskan. Äfven dessa antydningar måste vi lemna utförda.

Föröfrigt om ingenting finnes *utom* anden, utan allt innehålles i honom, likasom ock allt i allt¹⁾, så följer deraf, att icke blott alla de relativa andarne äro i den absoluta anden och utgöra hans bestämningar, utan äfven omvändt, att den absoluta anden är på något sätt närvarande och förnimmes i och hos de ändliga. Men det är klart, att den absoluta anden jemte sina perceptioner icke kan ingå på samma sätt i de ändliga och ofullkomliga andarne, som han, såsom fullkomlig och oändlig, ingår i sitt eget förnimmande²⁾. Af samma skäl måste den absoluta anden för dem framträda såsom mer och mindre annorlunda än eller motsatt sitt sanna begrepp, allteftersom han uppfattas ofullkomligare af den ena eller andra. Om den absoluta och relativa andens förhållande till hvarandra skola vi än vidare tala, emedan det svårligen gifves en fråga, som är af större filosofisk betydelse, alldenstund nämligen här af kan vinnas en klarare och tydligare insigt i allt, som utgör vårt andliga väsendes innehåll.

Om t. ex. allt i den Gudomliga anden är evigt och oföränderligt, måste det i vårt medvetande presentera sig såsom mer och mindre underkastadt tid och förändring, såvidt det af oss förnimmes mer eller mindre ofullkomligt. Vi förnimma äfven bättre det generella, än det speciella och individuella, som har flera bestämningar, hvadan det förra äfven synes ega större oföränderlighet och perduration. Af samma skäl måste ock allt, som i den absoluta

---

¹⁾ Jfr s. 31 ff.

²⁾ Jfr s. 37.

causa, si omnia in mente divina sunt interna, praesentia, juncta, idealia, perspicua, incorporea, viventia, libera etc. sint, necesse est, haec eadem nobis nostroque in mundo magis minus externa, remota, disjuncta, realia, confusa, corporea, vitae libertatisque expertia etc. Et haec quidem posteriora etiam in eam rerum naturam, quae actu in nostra est mente, ideoque et nostra dicitur, valere, ipsis factis et experientia edocti novimus.

Praeterea ex eadem illa relatione intelligimus etiam, qui fieri possit, ut homo quoque sit religionis particeps, et cur tam diversae diversis in hominibus et gentibus extiterint religiones. Nam quod in libro secundo declarabitur, religio eadem est atque mens et vita ipsa divina; et hanc potentiâ saltem in unoquoque nostrum inesse et percipi, jam docuimus¹⁾. Neque enim praeter hanc aliud est objectum, quod absolute sit et percipiatur²⁾, neque nos vere sumus nostri ipsorum nobis conscii, nisi quatenus nos in Deo, Deumque in nobis percipimus³⁾. Est quippe mens quaeque finita, ideoque et nostra humana, nihil nisi certa forma vitae et conscientiae eorum, quae mente divina continentur. Quum autem illa sibi diversis modis et gradibus ad actualitatem et perfectionem explicata esse potest, etiam mentem divinam diversis modis et gradibus intelligat, necesse est. Hinc igitur factum est, ut homo varie excultus Deum aliubi atque aliubi quaesierit, primum quidem in certis naturae sensibilis partibus, deinde in hac summa et universa, tum in hujus interna unitate et substantia, donec demum, relativitate et hujus et sui ipsius perspecta, Deum tum mentem esse tum mentem humanam immense superare agnoverit.

1) V. p. 54.

2) Conf. p. p. 36, 54

3) V. p. 36.

anden är ett inre, närvarande, sammanhängande, ideelt, klart, okroppsligt, lefvande, fritt o. s. v., med nödvändighet för oss och i vår verld visa sig såsom ett mer eller mindre yttre, aflägsset, osammanhängande, reelt, dunkelt, kroppsligt, liföst och ofritt. Och att dessa sednare bestämningar äfven tillkomma den verklighet, som är oss omedelbart gifven och som derföre ock kallas vår verld, det känna vi genom fakta och erfarenhet.

I den nämnda relationen mellan den absoluta och relativa anden finna vi dessutom en förklaringsgrund för möjligheten af människans religiositet, liksom ock ett svar på frågan, hvarföre så många olika religioner hafva uppkommit bland olika människor och folkslag. Ty religionen är, såsom vi i nästföljande afdelning skola visa, detsamma som den Gudomlige andens eget lif, och vi ha redan ådagalagt¹⁾, att denna ande åtminstone till möjligheten är närvarande och förnimmes i oss alla. Ty med undantag af honom finnes intet som absolute är och förnimmes²⁾, ej heller kunna vi vara i sann mening sjelfmedvetna, såvida vi icke fatta oss i Gud och Gud i oss³⁾. Hvarje ändlig ande, och sålunda äfven vår menskliga, är nämligen ingenting annat än en viss form af lif eller medvetande om den gudomliga andens innehåll. Men då den ändliga anden kan för sig vara utvecklad till aktualitet och fullkomlighet på många olika grader och sätt, måste äfven kunskapen om det gudomliga med nödvändighet hos de särskilda väsendena framträda i många olika former och grader. Häraf kommer det sig, att människan på olika bildningsstadier velat finna Gud än i ett föremål, än i ett annat, till en början i vissa enskilda naturting, sedermera i naturen öfverhufvud såsom ett enda helt, vidare i dennas inre enhet och substans, till dess hon slutligen, inseende både naturens och sin egen relativitet, funnit så väl att Gud är en ande, som ock att han är oändligt höjd öfver menniskoanden.

¹⁾ Se sid. 55.

²⁾ Jfr sidd. 37 och 55.

³⁾ Se sid. 37.

His ita de mente et perceptione expositis, finem faciemus libri disputationis nostrae primi. In quo si multum minus videantur clara et demonstrata, iis forsitan non nihil luminis et firmamenti accedet ex libris sequentibus.

Med denna framställning om anden och förnimmelsen afsluta vi vår afhandlings första del. Mycket, som här möjligen kan synas mindre klart och bevisadt, torde i de följande afdelningarne få sin belysning och bekräftelse.

LIBER SECUNDUS.
DE DEO ET RELIGIONE.

CAP. I.

De significatione verbi Esse.

Esse est percipi, et percipi est esse; haec verba unum prorsus idemque significant.

Quod ut generatim probetur, primum exemplo ostendemus, certe vocibus esse nobis et a nobis percipi, eandem subesse potestatem; quo satis perspecto et concesso, illud quoque facillimum erit intellectu. Ut autem nihil hic sit ambigui, obiter monitum volumus, verbo Esse logicum tantum et metaphysicum sensum jam subjici, ita ut non idem sit atque haberi vel possideri vel aliud quid generis ejusdem.

Quum igitur dicimus, v. gr. nobis nivem esse albam, id quidem nihil aliud significat, nisi illam a nobis ut albam percipi. Quoniam enim hic color a nobis in ea percipitur, idem etiam nobis in ea est, et quia nobis in ea est, a nobis in ea etiam percipitur. Quod si quis alius color a nobis in ea perciperetur, alium nobis in ea esse diceremus; quod ordine immutato itidem verum est. Scilicet haec in utramque partem dici et invicem substitui possunt, et hoc quidem ob eam causam, quia ejusdem omnino sunt significationis.

Jam itaque ex hoc uno exemplo satis adparet, quam prorsus unum idemque valeant haec verba, aliquid esse nobis, et aliquid a nobis percipi. Attamen, quod dili-

ANDRA AFDELNINGEN. OM GUD OCH RELIGIONEN.

FÖRSTA KAPITLET.

Om betydelsen af ordet Vara.

Vara är förnimmas, och *förnimmas* är vara; dessa ord beteckna alldeles samma sak.

För att i allmänhet taget bevisa detta, skola vi först genom ett exempel bevisa, att åtminstone uttrycken *vara för oss* och *förnimmas af oss* hafva samma betydelse; ty om man fullkomligt insett och medgifvit detta, faller det sig äfven lätt att begripa det förra. För att emellertid förebygga all tvetydighet, vilja vi i förbigående anmärka, att ordet *vara* här endast tages i logisk och metafysisk mening, så att *vara för oss* ej betyder detsamma, som *vara vår tillhörighet* eller *andel* eller *något dylikt*.

Då vi t. ex. säga, att snön är för oss hvit, betecknar detta uttryck ingenting annat än att snön förnimmes af oss såsom hvit. Ty just emedan denna färg af oss förnimmes (såsom en egenskap) hos snön, så är den äfven för oss hos snön, och emedan den är för oss hos snön, så förnimmes den af oss hos honom. Men om någon annan färg af oss förnimmes hos snön, skulle vi ock säga, att snön vore af en annan färg för oss; och omvänt behåller det likaväl sin giltighet. Sålunda kunna dessa uttryck användas det ena för det andra och ömsevis ersätta hvarandra, och detta just på den grund, att de beteckna ett och detsamma.

Redan detta enda exempel visar tillräckligt, att uttrycken *något är för oss* och *något förnimmes af oss* hafva fullkomligt samma giltighet och betydelse. Dock bör man noga observera, att detta gäller endast med det

genter est observandum, ita demum haec idem valent, si sensu aequo lato vel arcto intelligantur. Nam v. gr. si nos aliquid imaginando tantum percipimus, id quidem et recte nobis esse dicitur, neque tamen nisi quo sensu a nobis est perceptum i. e. in nostra imaginatione seu phantasia. Quae item ad ceteros modos percipiendi sunt transferenda. Omnino autem sub ista conditione satis per se certum est et perspicuum, nihil nobis esse, quo modo a nobis non percipiatur, et nihil a nobis percipi, quo modo nobis non sit; ex quo efficitur, ut alterum idem plane sit atque alterum. Nulla enim propositio recte contraponitur, nisi ejus subjecto et praedicato eadem subjecta sit notio, diversis tantum expressa nominibus.

Quae cum ita sint, his etiam evicimus, quod nobis initio erat propositum, verba *Esse* et *Percipi* ejusdem omnino esse significationis. Nam quum ad sensum nihil plane intersit, sive aliquid esse, sive a nobis id percipi, dixeris, nec quidquam inter verba ipsa esse et percipi differre potest, etiamsi haec a voculis illis adpositis sejungantur. Istae enim voces nihil aliud indicant, nisi nos positos in exemplo esse tanquam percipientes; at pro nobis alium quemvis supponere licebit, de quo tunc eadem atque de nobis dicenda sunt. — Praeterea si pluribus opus foret argumentis, id quoque adferri potest, quod sensu eodem dicere solemus, et aliquid esse et aliquid inveniri, reperiri, deprehendi etc. Quae verba, dum ita ad mentem referuntur, significatione nihil aut non multum a verbo percipiendi diversa sunt.

Quibus probatis, superest, ut et fontem indicemus, unde hoc loco omnis existere soleat dubitatio. Nimirum verbo percipiendi plures tribuuntur significationes magis

vilkor, att de tagas i lika vidsträckt eller inskränkt bemärkelse. Ty om t. ex. något förnimmes af oss endast i föreställningen, så säges det äfven med rätta vara för oss, men likväl endast i samma mening, som det är af oss förnummet d. v. s. i vår föreställning eller fantasi. Detsamma gäller äfven om de öfriga formerna af förnimmande. Men med denna inskränkning är det för öfrigt själfklart och oemotsägligt, att ingenting är för oss på annat sätt, än det af oss förnimmes, och att ingenting förnimmes af oss på annat sätt, än det är för oss; hvaraf följer, att det ena är alldeles detsamma som det andra. Ty intet omdöme kan omvändas, såvida icke subjektet och predikatet i satsen äro samma begrepp, blott uttryckt med olika ord.

Härmed hafva vi äfven bevisat, hvad som från början utgjorde vår afsigt, nämligen att orden *vara* och *förnimmas* beteckna alldeles detsamma. Ty om ingen skillnad i betydelsen förefinnes, vare sig man säger, att någonting är för oss, eller att någonting förnimmes af oss, så kan det ej heller finnas någon skillnad mellan orden *vara* och *förnimmas*, äfven om vi borttaga de ofvan tillagda orden. Ty bestämningarne *af oss* och *för oss* beteckna ingenting annat, än att vi exempelvis antagas såsom förnimmande subjekter; men i stället för oss kan man sätta in hvilken annan som helst, och om honom gäller då detsamma som om oss. Om för öfrigt flere bevis skulle vara erforderliga, så kunde man äfven anföra, att vi i samma bemärkelse pläga säga, att någonting är och att någonting *finnes*, *gifves*, *uppfattas* m. fl. uttryck, hvilka, såvida de hänföras till ett förnimmande subjekt, till sin betydelse föga eller intet skilja sig från ordet *förnimmas*.

Om detta icke kan förnekas, så återstår emellertid att se till, hvilken anledningen kan vara till det vanliga tviflet i detta hänseende. Det torde hufvudsakligen bero derpå, att ordet *förnimmes* tages i flere olika, mer

minus determinatae, inter quas vulgo non satis discernitur. Nam et mens ipsa percipiens diversa esse potest, et modus percipiendi diversus, v. gr. potentialis vel actualis, obscurus vel clarus, et ita clarus, ut sit vel sensatio vel imaginatio vel cogitatio. Praeterea res quoque percepta varie determinata intelligitur, ut praesens, praeterita, futura, ut possibilis, actualis, necessaria etc. Quot autem sunt significationes verbi percipiendi, totidem etiam sunt verbi esse, quia haec verba generatim posita idem significant. Et, quod facile quisque intelligit, aliquid potest utique percipi, ideoque et esse uno in sensu, quamquam nec est, nec percipitur in altero. Quum igitur quis inter id, quod est, et id, quod percipitur, distinguit, si verum quaerimus, inter diversos tantum percipiendi modos distinguit. Et si tunc fieri posse dicit, ut aliquid re vera sit, quamvis non percipiatur, vel contra, is quidem nihil aliud dicit, nisi percipi aliquid posse uno sensu, etsi non altero. Quod ut omnino est verum, ita unitatem significationis verborum non tollit, sed confirmat; nam his verbis ita demum non eadem subesset potestas generalis, si fieri posset, ut aequae determinata aliquid tamen diversi significarent.

Patet hinc igitur, nihil, quod contra nos sit, afferri, si quis dixerit, aliquid esse posse, etiamsi non percipiatur. Nam et percipi aliquid potest, etiamsi actu non percipiatur, et habent ista verba non nihil ambiguitatis, quia in iis non est determinatum, quis sit percipiens, et qui modus percipiendi. Eademque est ratio, si quis dixerit, res percipi, quia sint, non autem esse, quia percipiantur, eoque argumento nostram sententiam refellere conetur. Nam de nobis quidem hominibus cer-

eller mindre bestämda, betydelser, hvilka man vanligen icke så noga skiljer emellan. Ty dels kan sjelfva det förnimmande väsendet vara olika beskaffadt, dels kan förnimmandets form vara olika t. ex. potentiel eller aktuel, dunkel eller klar, och så vida han är klar antiingen sensation, föreställning eller tanke. Äfven det förnumna kan fattas på olika sätt bestämdt, såsom närvarande, förflutet eller tillkommande, såsom möjligt, verkligt eller nödvändigt o. s. v. Och för hvarje skiftning i betydelsen af ordet förnimmas, finnes en motsvarande hos ordet vara, emedan begge orden öfverhufvud beteckna ett och detsamma. Och såsom enhvar lätt inser, kan någonting visserligen förnimmas och sålunda ock vara i en viss mening, ehuru det hvarken är eller förnimmes i en annan. Om således någon skiljer mellan det som är och det som förnimmes, så gör han i sjelfva verket endast skillnad mellan olika sätt att förnimma. Och om han i sådant fall påstår, att någonting verkligen kan vara, ehuru det icke förnimmes, eller tvärtom, så innebär detta hans påstående ingenting annat, än att någonting kan förnimmas i en viss mening, ehuru det icke förnimmes i en annan. Så obestriddigt detta i allmänhet är, upphäfver det ingalunda enheten af båda ordens betydelse; tvärtom bestyrkes hon deraf, ty orden vara och förnimmas skulle icke hafva samma generella betydelse, om de, änskönt i samma grad bestämda, kunde beteckna olika föremål.

Häraf är nu klart, att det ingalunda är en anmärkning, som träffar oss, i fall man yrkar, att någonting *kan* vara, äfven om det icke förnimmes. Ty dels *kan* något förnimmas, om det också ej förnimmes *aktuellt*, dels ligger en viss tvetydighet i de nämnda uttrycken, enär de lemna obestämdt, hvem som är den förnimmande, så ock hvilken form förnimmandet har. Enahanda är förhållandet, om man skulle påstå, att tingen förnimmas, emedan de äro, men att de icke äro, emedan de förnimmas, och dermed skulle vilja vederlägga vår sats.

tum est, res nobis esse, quia et quatenus a nobis percipiuntur, et contra ea nobis non esse, quia et quatenus a nobis non percipiuntur; idemque in aliam omnem mentem aequae valere, necesse est. Sin vero hic fuerit argumenti sensus, res a nobis percipi, quia sint in se ipsis, non e contrario esse in se ipsis, quia a nobis percipiuntur, id quidem, ut nihil hic ad rem facit, cum sit modus percipiendi diversus, ita per se tamen est verissimum. In se enim esse dicuntur, quae sunt in mente divina, a qua nihil non vere, et quale in se est, percipitur; et quae a nobis hominibus percipiuntur, ea sunt aut mentis illius perceptiones, aut earum certe phaenomena, quae illis sublatis esse omnino nequeunt. Itaque ultro concedimus, res non esse in se ipsis i. e. in mente divina propterea, quod a nobis percipiuntur, si modo reputetur, a nobis non omnia percipi, qualia sunt in se ipsis.

Quod si quis contra haec omnia contendere velit, fieri omnino posse, ut aliquid sit, quod a nulla percipiatur mente, ex eo quaerere nobis liceat, quam potestatem sic verbo esse subjiciat. Nobis quidem est persvasissimum, eum nihil, quod jure probetur, ad haec responsurum. Nam id diligenter est considerandum, ut omnis hic tollatur dubitatio, si verbo isto nos homines soli utimur, quo certum conscientiae nostrae modum exprimamus, quaeri sine absurda hallucinatione non posse, nisi quid nobis, quorum est proprium, significet. At nos certe aliquid esse dicimus, quatenus id percipimus, et non esse, quatenus id non percipimus; ex quo omnis usus sensusque verbi jam satis adparet.

Ty om oss människor gäller det obestriddigt, att tingen äro för oss, emedan och såvidt de af oss förnimmas, och att de tvärtom *icke* äro för oss, emedan och såvidt de af oss icke förnimmas; och detta måste äfven gälla om hvarje annat förnimmande väsende. Skulle man åter med denna sats vilja uttrycka den meningen, att tingen förnimmas *af oss*, emedan de äro *i och för sig sjelfva*, men att de deremot icke äro *i och för sig sjelfva*, emedan de förnimmas af oss, så är detta visserligen *i och för sig fullkomligt riktigt*, men då det här är fråga om olika förnimmelsesätt, hör denna anmärkning ej till saken. Ty *vara i och för sig* säges det som innehålles i den gudomliga anden, af hvilken allt förnimmes i sin sanning och sådant det är *i och för sig*; och det som af oss människor förnimmes är antingen denna gudomliga andes perceptioner eller ock fenomen deraf, hvilka utan de förra ej kunna hafva någon slags existens. Följaktligen medgifva vi gerna, att tingen icke äro *i och för sig sjelfva d. v. s. i den gudomliga anden* derföre, att de förnimmas af oss, blott man dervid besinnar, att icke allt af oss förnimmes, sådant det är *i och för sig*.

Skulle någon emellertid mot hela detta resonnement vilja yrka, att någonting öfver hufvud kan vara, som icke förnimmes af *någon* ande, så må det vara oss tilllåtet att spörja, hvad han då menar med ordet *vara*. Vi för vår del äro fullt och fast öfvertygade, att han härpå icke skall kunna gifva något tillfredsställande svar. Ty det är en omständighet, som man noga måste besinna, på det att all tvekan i detta afseende måtte upphöra, nämligen att om vi människor äro de enda, som begagna detta ord för att dermed uttrycka en viss form af vårt medvetande, så kan det ej utan det vildaste fantasteri bli fråga om något annat, än hvad ordet betyder för oss, som ega att använda det. Men nu säga vi människor, att något *är*, såvidt vi förnimma det, och att något *icke är*, såvidt vi icke förnimma det; och härmed torde ordets användning och betydelse vara tillräckligt belyst.

Ceterum si quid non esse dicitur, id semper de certo percipiendi modo est intelligendum; nam ut de eo loqui possimus, certo modo illud etiam sit sive percipiatur, necesse est. V. gr. triangulum quadrilaterum non est quidem ut vera perceptio, at est tamen ut exemplum repugnantiae, quum eo sic utimur. Scilicet omnis error inde existit, quod non satis observamus, quo sensu quid sit a nobis perceptum, sed alio re vera percipimus, alio nos percipere opinamur.

CAP. II.

De notione Entis.

Entis nomen obtinet, quidquid est, quatenus nihil praeterea in eo respicitur, quam quod est. Et quoniam esse idem est atque percipi, Ens idem et esse debet atque perceptum, ita ut his vocibus promiscue utamur.

Ex quibus sequitur, ut quot modis quid percipiatur, totidem etiam sit, et quot modis sit, totidem etiam percipiatur, etiamsi non a mente una et eadem, attamen ab aliqua certe et diversis. Et quum sit modus percipiendi omnis aut perfectus et absolutus, aut imperfectus et relativus¹⁾, etiam ens omne aut absolutum est aut relativum, illud quidem si mens omnes determinationes ejus perfecte discernit, hoc si non omnium aequae sibi est conscia.

Quae cum ita sint, primum hoc facile intelligitur, menti absolutae nulla esse entia nisi absoluta, quatenus

---

¹⁾ V. p. 40.

För öfrigt om man talar om, att någonting *icke är*, så måste detta alltid förstås om en viss form af förnimmande; ty för att vi må kunna tala om det, måste det ock på visst sätt vara eller förnimmas. En fyrsidig triangel t. ex. är visserligen ej till såsom en sann förnimmelse, men är likväl till såsom ett exempel på motsägelse, då vi använda den såsom ett sådant. All villfarelse uppkommer nämligen derigenom, att vi icke tillräckligt göra oss reda för, i hvilken mening någonting af oss förnimmes; vi tro oss nämligen förnimma någonting på ett sätt, under det vi i sjelfva verket förnimma det på ett annat.

ANDRA KAPITLET.

Om Väsendets begrepp.

Väsende benämnes hvad helst som är, såvida ingenting annat deruti afses, än blott att det är. Och emedan vara är detsamma som förnimmas, måste äfven väsende vara detsamma som *det förnumna*, så att vi utan åtskillnad kunna använda dessa uttryck.

Häraf följer, att ett föremål är i lika många former, som det förnimmes, och jenväl förnimmes i lika många former, som det är, om också icke af ett och samma medvetande, åtminstone af ett eller flera andra. Och då hvarje form af förnimmande antingen är fullkomlig och absolut eller ofullkomlig och relativ¹⁾, så måste ock hvarje väsende antingen vara *absolut* eller *relativt*, det förra nämligen, om anden fullkomligt urskiljer alla sina bestämningar, det sednare, om han icke är lika medveten om dem alla.

Häraf är för det första lätt att inse, att för den absoluta anden finnas icke annat än absoluta väsenden,

---

¹⁾ Se sid. 41.

quidem ad ipsam referuntur, et ab ipsa percepta considerantur; nihil enim non ea vere percipit et perfecte¹⁾. Contra vero menti omni finitae nulla sunt entia nisi relativa i. e. magis minus ab absolutis diversa, quippe quum ea omnes entis cujusque determinationes perfecte non assequatur. Sin autem quaerimus, num entia haec relativa, quae proxime exstant in mentibus finitis, ita ut, hisce sublatis, nulla omnino forent, etiam a mente absoluta percipiantur, id quidem est affirmandum, quoniam et mentes omnes finitae hujus sunt perceptiones. Quum vero ab hac omnia perfecte et absolute percipiuntur, ipsi ea sint absoluta, necesse est, quae sunt in mentibus finitis relativa, quia haec ita, ut sunt re vera, ab illa percipiuntur. In una mente et conscientia sui absoluta omnes omnino modi percipiendi sunt conjuncti, sua quisque absoluta cum veritate ac perfectione²⁾, id quod ceteris omnibus non peraeque usu venire potest.

Deinde vero illud etiam constat, quod et superius³⁾ est a nobis propositum, nihil percipi posse imperfecte et relative, quin aliquid ei subsit perfecti et absoluti; ex quo efficitur, ut ens quodque relativum non sit nisi ens aliquod absolutum, imperfectius quodammodo perceptum. Nam nisi illud in se ipso plura quaedam contineret, quam quae in eo a mente finita actu percipiuntur, non esset sane relative perceptum i. e. non esset, quod esse agnoscitur, ens relativum. Quae quidem cum et per se satis pateant, et jam pluribus sint disputata, hoc loco in iis non amplius morabimur. Unum hoc addimus, quae ratio est solis, qualis re vera est, ad speciem solis, quam oculis videmus ferme sesquipalmariam, eandem fere esse ra-

¹⁾ V. p. 46.

²⁾ V. p. 16.

³⁾ V. p. 42.

såvida de nämligen refereras till honom och betraktas såsom af honom förnumna; ty allt förnimmes af den absoluta anden sannt och fullkomligt¹⁾). För hvarje ändlig ande gifvas deremot endast relativa väsenden d. ä. sådana som mer eller mindre skilja sig från det absoluta, alldenstund han icke kan fullkomligt uppfatta hvarje väsendes samtliga bestämningar. Om vi nu fråga, huruvida äfven den absoluta anden förnimmer dessa relativa väsenden, som närmast hafva sin tillvaro i de ändliga andarne och utan dem ej skulle finnas till, så måste vi dertill svara ja, emedan alla ändliga andar ock utgöra hans förnimmelser. Men då allt af honom förnimmes fullkomligt och absolut, så måste hvad hos de ändliga andarne är relativt, för honom sjelf vara absolut, emedan det relativa då förnimmes sådant det är i sin sanning. Endast i den absoluta anden och sjelfmedvetandet äro alla former af medvetande förenade, hvar och en med sin absoluta sanning och fullkomlighet²⁾), något som icke i samma grad kan gälla med afseende på alla öfriga.

Vidare är gifvet, hvilket af oss redan här ofvan³⁾ är framhållet, att ingenting kan förnimmas ofullkomligt och relativt, utan att något fullkomligt och absolut för detsamma ligger till grund, hvaraf följer, att hvarje relativt väsende icke är annat än ett absolut på något sätt ofullkomligare förnummet. Ty om detta föremål i sig sjelf icke innehölle något mer än hvad det ändliga medvetandet deri uppfattar, så vore det i sjelfva verket icke relativt förnummet d. v. s. så vore det icke ett relativt väsende, som det dock erkännes vara. Då nu emellertid detta både är en i och för sig gifven sak, och vi redan utförligare behandlat samma fråga, skola vi här icke längre uppehålla oss dermed. Vi tillägga endast, att i samma förhållande, som den verkliga solen står till den halfalns breda bild af solen, som vi skåda med

¹⁾ Se s. 47.

²⁾ Se s. 17.

³⁾ Se s. 43.

tionem universitatis entium absolutorum ad nostrum hunc mundum relativum, qui tempore et spatio determinatur. Cujus exempli ope multis modis illustrari potest, qui inter utrumque genus entium intercedit habitus quasi et respectus.

Ut autem disputatio nostra de notione entis universa absolvatur, hoc loco illud repetendum videtur, quod in antecedentibus¹⁾ saepe est propositum, istam notionem haud diversam esse a notione perceptionis. Etenim hoc nos urgemus et contendimus, nihil quidquam esse et percipi praeter mentem ac perceptionem, vel potius nihil esse et percipi, quod non sit perceptio; nam et mens ipsa sibi perceptio est, si sese ut conscientiam sui et unitatem a modis, quibus est determinata, discernit. Omnino autem mens est non tantum haec una, sed omnia etiam et totum, quippe quum sit et unitas in multitudine et multitudo in unitate; nam et in omnibus inest ut unitas, et omnia in se complectitur ut totalitas. Itaque ipsa rectissime dicitur non percepta, sed percipiens; nam percepta sibi non est, nisi in et una cum perceptionibus suis, in quibus sese ut unitatem a multitudine — ut determinatum a determinante distinguit.

Quae ut probentur, jam hoc fundamenti loco ponimus, quod et satis per se est perspicuum, aliquid esse non posse in alio, nisi item et sit, et aliquid sit in se ipso. Nam illud ipsum Esse in alio relationem quandam ad aliud continet; quare, si alterum esset in se ipso absolute nihil, alterum in relatione esset ad absolute nihil i. e. in nulla esset relatione, quod hypothesei repugnat. Quod si ens omne, ut in mente sit et percipiatur, in se ipso item et esse et aliquid esse oportet, sequitur,

---

¹⁾ Conf. p. p. 20 — 28.

våra ögon, ungefär i samma förhållande står ock totaliteten af de absoluta väsendena till denna vår relativa, af tid och rum bestämda verld. Medelst detta exempel kan man på mångfaldigt sätt belysa den olika karakteren hos de båda slagen af väsenden och deras förhållande.

För att nu vår framställning om väsendets allmänna begrepp må bringas till slut, synes det vara skäl att här erinra om hvad vi i det föregående¹⁾ ofta anført, att ingen skillnad eger rum mellan detta begrepp och begreppet förnimmelse. Vi yrka och fasthålla nämligen, att ingenting annat är och förnimmes än anden och förnimmelsen, eller rättare att ingenting är och förnimmes, som icke är förnimmelse; ty äfven anden är förnimmelse för sig sjelf, såvida han urskiljer sig såsom den sjelfmedvetna enheten från de former, hvori han är bestämd. Men anden är i sjelfva verket icke blott enhet, utan ock derjemte allhet och det hela, alldenstund han är både enhet i mångfald och mångfald i enhet, ty anden är både närvarande i alla bestämningarne såsom enhet och omfattar dem alla i sig såsom totalitet. Derföre kallas han alldeles riktigt förnimmande, icke förnummen, ty förnummen är han af sig sjelf endast i och med sina förnimmelser, i hvilka han urskiljer sig såsom enhet från mångfalden — såsom det bestämda från bestämningarne.

Såsom grund för detta påståendes giltighet lägga vi den redan i och för sig sjelfklara satsen, att ingenting kan vara hos ett annat, om det icke tillika är och är något i och för sig sjelf. Ty just *att vara hos ett annat* innebär en viss relation till ett annat; hvadan om det ena vore i och för sig absolut ingenting, det andra skulle stå i relation till absolut ingenting d. v. s. icke stå i någon relation, hvilket strider mot antagandet. Om nu hvarje väsende för att vara och förnimmas af anden, med nödvändighet måste vara och vara något i och för sig sjelf, så följer, att det äfven måste förnimmas i och

¹⁾ Jfr. sid. 21—29.

ut etiam in se ipso percipiatur, quum significatio utriusque verbi sit eadem. Ut autem percipi in se ipso possit, a se ipso etiam percipiatur, necesse est; nam si non perciperetur nisi ab alio, nec esset nisi in alio, ideoque non in se ipso, quod tamen esse oportet. Et quia nihil a se ipso percipi potest, nisi sui sibi sit conscium et forma vitae, ex his denique ea cogimus et obtinemus, quae argumentatione hac petimus, primum ut omnia in se et sibi sint viventia et sui conscia i. e. mentes; tum ut, si praeterea ad mentem quandam referantur, eamque determinent, etiam hujus sint perceptiones. Nam omnis perceptio forma est vitae et conscientiae sui, quae tanquam determinatio ad mentem quandam refertur.

Ceterum, ut haec minus mira videantur, etiam atque etiam est reputandum, hoc loco non postulari, ut aliquid plane idem sit in alio, atque in se ipso, nisi forte aliud illud aut mens ipsa absoluta est, aut certe mens relativa majoris alicujus perfectionis. Ita minime quidem necesse est, hominem quemque item plane esse in mente divina vel alia quacumque, ut in sua ipsius; quod nisi ita esset, nulla omnino foret distinctio inter ens absolutum et relativum. Neque recte quis opinetur, eam argumenti nostri esse sententiam, ut v. gr. lapis vel aliud quiddam ejusdem generis vita et conscientia sui gaudeat. Etenim, quoad lapis est, ita in nostra tantum est mente nostraeque conscientiae modus, in quo nihil aut non multum vitae nos deprehendimus. Id autem non impedit, quominus isti modo seu formae aliquid subsit, quod, si vere percipiatur, mentibus seu viribus vivis constet, licet no-

för sig sjelf, emedan båda ordens betydelse är densamma. Men för att kunna förnimmas i och för sig sjelf, måste det äfven förnimmas af sig sjelf; ty om det endast skulle förnimmas af ett annat, skulle det endast vara i och för ett annat och sålunda icke vara i och för sig sjelf, såsom det likväl måste vara. Och emedan ingenting kan förnimmas af sig sjelf, såvida det icke är sjelfmedvetet och en form af lif, så komma vi på dessa grunder slutligen fram till den slutsats, som vi med denna argumentation åsyftat, nämligen att först och främst allting är *i sig sjelf och för sig sjelf* lefvande och sjelfmedvetande d. v. s. andar, och för det andra att, såvida dessa tillika refereras till ett förnimmande subjekt och bestämma detsamma, de ock äro dess förnimmelser. Ty hvarje förnimmelse är en form af lif och sjelfmedvetande, hvilken refereras såsom bestämning till en ande.

För att nu detta resultat ej må taga sig alltför besynnerligt ut, måste man noga erinra sig, att vi här icke begära, att någonting för ett annat skall vara helt och hållet lika med hvad det är i och för sig sjelft, såvida icke detta andra antingen är den absoluta anden sjelf eller åtminstone en relativ ande af någon större fullkomlighet. Sålunda är det ingalunda någon nödvändighet, att en menniska är i och för den gudomliga anden eller för någon annan fullt densamma, som hon är i och för sin egen ande; ty vore detta förhållandet, skulle alls ingen skillnad förefinnas mellan det absoluta och relativa väsendet. Också är det en oriktig föreställning, att vårt påstående skulle innebära; att t. ex. en sten eller någonting dylikt skulle vara begåfvad med lif och sjelfmedvetande. Ty såsom sten är han blott i vår (förnimmande) ande och en form af vårt medvetande, i hvilken vi finna föga eller intet lif. Det hindrar emellertid icke, att för denna modus eller form ligger någonting till grund, som förnummet i sin sanning utgöres af andar eller lefvande krafter, om ock

stra potestas et mensura percipiendi illuc non penetret. Sic certe species solis sesquipalmaria, quae nostra est illius intuendi ratio, haud impedit, ne aliquid ei subesse existimetur, quod re ipsa sit multo et majus et aliud.

CAP. III.

De unitate perceptionis et percepti.

In capite superiori uno modo directo demonstravimus, nihil a mente percipi eique adeo esse nisi perceptiones. Cum autem argumentationes indirectae saepe aliquanto plus valeant ad persuadendum, etiam nonnullas, quae hujus sunt generis, in medium jam afferemus.

Primum igitur hoc constat, ut res quaedam a mente percipiatur, eam in aliqua esse debere relatione ad hujus conscientiam sui, ideoque etiam aliquid habere cum hac commune. Quaeritur autem, quid v. gr. corpori commune esse existimetur cum mente et conscientia sui? Certe nihil corporei, quum mens vita et conscientia sui contineatur, neque in se quidquam, quod non hujus sit generis, habeat. Corpus autem e contrario vitam et conscientiam sui in se habere potest — tanquam internam suam essentiam et veritatem, etiamsi haec, quum modis innumeris sit determinata, et propterea a mente finita imperfecte percipiatur, huic ita in contrarium abeat, ut tantum sub corporis specie ei sese praesentem sistat. Certe nemo negaverit, nos mente nostra in interiora corporis non introspicere, sed tum in toto, tum in partibus superficiem modo attingere.

Deinde illud etiam hoc loco pertractemus argumentum, quo usi jam sumus in Libro primo, nihil esse om-

vår förmåga och vårt mått af förnimmande icke tränger så långt. Så utgör visst icke den halfalns breda bilden af solen, som är vårt sätt att uppfatta henne, något hinder för det antagandet, att till grund därför ligger något annat, som i verkligheten är betydligt större och i flera afseenden annorlunda beskaffadt.

TREDJE KAPITLET.

Om förnimmelens och det förnumnas enhet.

I föregående kapitel hafva vi anført ett direkt bevis för vårt påstående, att endast förnimmelser förnimmas af anden och således också äro för honom. Då emellertid de indirekta bevisen ofta skänka mera öfvertygelse, skola vi nu anföra några sådana.

Först och främst är nu gifvet, att för att någonting skall förnimmas af anden, måste det stå i någon relation till hans sjelfmedvetande och sålunda äfven hafva något med honom gemensamt. Men då kan man t. ex. fråga, hvad gemensamt en kropp kan sägas hafva med anden och sjelfmedvetandet. Tydligen icke något kroppsligt, då anden utgöres af lif och sjelfmedvetande och icke innehåller i sig något dermed olikartadt. Kroppen kan deremot i sig innehålla lif och sjelfmedvetande — såsom sitt inre och sanna väsende, om ock detta, enär det har oändligt många bestämningar och just därför af en ändlig ande förnimmes ofullkomligt, förvandlar sig till hans motsats till den grad, att det för honom framträder endast under form af kropp. Säkertligen lär ingen neka, att vi med vår ande icke förmå att blicka in i kroppens inre, och att vi så väl i afseende på det hela som delarne endast kunna komma åt ytan.

Vidare vilja vi äfven här grundligare genomföra det argument, som vi redan i första afdelningen användt,

nino posse extra mentem, aut extrinsecus quasi in eam inferri, sed omnia in ea inesse saltem potentia, neque nisi in ipsa ei explicari, siquidem ea sibi ipsi se explicet. Etenim cum voces extra et intra relationes et loca significant in spatio, nullius plane sunt usus, nisi ad figuras et res corporeas referantur, quippe quas solas in spatio deprehendimus. Quae cum ita sint, fieri non potest, ut etiam ad mentem istae voces transferantur, quin multa inde existant absurda. V. gr. ut aliquid esse possit extra mentem, haec sit in alia spatii parte, necesse est, ideoque vicissim extra illud; ex quo sequitur, ut mens aut certam spatii mensuram occupet, aut puncti instar in certo loco sit. Quis autem de vita et conscientia sui dixerit, eam v. gr. certam habere longitudinem aut latitudinem aut altitudinem, aut certis pedibus ab hac vel illa re distare?

Quaerendum autem hoc loco videtur, quid tandem causae sit, cur de rebus extra nos positis loquamur, et cur plurima pars hominum huic realismo tam pertinaciter adhaereat. Scilicet multitudo, utpote quae mente minus est exulta, rerum sensibus subjectarum maxime sibi est conscia, easque idcirco maxime veras et reales esse opinatur. In harum autem rerum universitate unusquisque nostrum et se ipsum et alios sub forma percipit corporea, quo fit, ut in illa quidem suum cujusque corpus, quod coram intueri licet, totius hominis instar obtineat, et propriam illius personam repraesentet. Quod dum quis sequitur, idque nos omnes facimus saepissime, quia in rebus externis ut plurimum versamur, idem de rebus extra et circum se positis sine magno quodam errandi periculo loquitur. Facile autem patet, id nisi sensu relativo non esse intelligendum, quod subtilius de rebus disputanti praecipue observandum est. Etenim cui sola mens

att öfverhufvud taget ingenting kan finnas *utom* anden, eller utifrån liksom införas deri, utan att allt finnes der åtminstone potentielt och endast utvecklas i och för honom sjelf, såvida han utvecklar sig för sig sjelf. Ty då orden *utom* och *inom* beteckna relationer och orter i rummet, hafva de betydelse och användning, endast såvida de refereras till figurer och kroppsliga ting, såsom de enda, hvilka af oss förnimmas i rummet. Då så är, kunna icke dessa uttryck öfverflyttas på anden, utan att derigenom en mängd orimligheter måste uppstå. För att t. ex. någonting skulle kunna vara *utom* anden, måste den sednare nödvändigt vara på ett annat ställe i rummet och sålunda i sin ordning vara utanför det förra; hvaraf skulle följa, att anden antingen upptog en viss utsträckning i rummet eller ock vore liksom en punkt i ett bestämdt rum. Men hvilken säger väl om lifvet och sjelfmedvetandet, att det t. ex. har en viss längd eller bredd eller höjd, eller att det är på så och så många fots afstånd från det eller det föremålet.

Här torde det emellertid vara skäl att undersöka anledningen till, att vi tala om ting *utom* oss, och att de flesta människor så envist vidhålla denna realistiska uppfattning. Den stora mängden är nämligen, såsom mindre utvecklade till förståndet, mest medveten om de sinliga tingen och anser derföre dem såsom mest sanna och verkliga. Men i denna sinliga värld förnimmer en hvar af oss både sig sjelf och andra människor under kroppslig form, hvadan här hvars och ens kropp, som man kan se framför sig, blir en afbild af hela människan och representerar hennes egentliga personlighet. Då man ställer sig på denna ståndpunkt — och det göra vi alla vanligtvis, emedan vi för det mesta lefva i det yttre — så kan man utan synnerlig fara för missförstånd tala om ting *utom* och *omkring* oss. Men klart är, att detta endast bör fattas i relativ mening, hvarpå isynnerhet den bör gifva akt, som vill tränga djupare i tingens väsende. Ty den, som fattar anden ensam såsom *sitt sanna*

verum est Ego, ei et suum ipsius corpus et ceterae res externae, quae vocantur, in sola sunt mente, quoniam ab ea percipiuntur. — Praeterea omnes Idealismum fugimus eum, qui dicitur subjectivus, ex quo omnia, quae percipiuntur, non nisi pro mentis ipsius phantasmatis habentur. Qui v. gr. ad alium loquitur, ejus etiam magnopere interest, ut alter ille aequae persona et suus sit, atque ipse, neque ei sufficit, ut tantum ad suum phantasma loquatur. Itaque jure meritoque ab istiusmodi Idealismo abhorret, neque nos ii sumus, qui patrocinium ejus suscipiamus. Longe autem alia ratio est Idealismi absoluti, ex quo omnia in nostra quidem sunt mente, quatenus a nobis percipiuntur, sed tamen et aliquid obtinent, quod ipsis sit proprium et suum, si quidem vita gaudent et conscientia sui. Nam ex hac quidem ratione a nobis non dependent alia, quam tempus et spatium, quaeque iis determinantur, cujus generis sunt numeri et figurae et corpora cum suis determinationibus, itemque imaginationes et notiones, quibus ista omnia concipimus. Haec etiam ut talia in nostra mente consistunt; quamquam et iis aliquid subest absoluti et sui, ita ut pro meris phantasmatis minime habeantur.

Ceterum si spatium a nobis percipitur, ideoque in aliqua est relatione ad nostram mentem ac conscientiam, id quoque aliquid cum hac commune habeat, oportet. Quibus ita, ut par est, animo perpensis, cognoscere fortasse poterimus, quaenam sit vera vis et natura spatii. Est id quidem, ut nostra fert sententia, nihil aliud nisi conscientiae nostrae unitas in perceptionum suarum multitudine, qualis quidem ea a nobis percipitur tanquam phaenomenon et in contrarium sui aliquatenus mutata. Quemadmodum enim conscientia sui ut unitas et prima determinatio in omnibus inest perceptionibus, ita spatium

jag, han inser ock, att både hans egen kropp och de öfriga så kallade yttre tingen ej äro annorstädes än i hans ande, emedan de förnimmas af honom. — För öfrigt måste vi alla taga oss till vara för den så kallade *subjektiva idealismen*, enligt hvilken allt, som vi förnimma, icke anses vara någonting annat än andens egna fiktioner. För den, som t. ex. tilltalar en annan, är det ju af största vigt, att den tilltalade är lika mycket person och ett lika sjelfständigt väsende, som han sjelf, och icke är han nöjd med att tala till ett blott foster af sin fantasi. Med rätta hyser man ingen sympati för detta slags idealism, och icke höra vi till dem, som vilja göra sig till dess målsmän. Helt annorlunda förhåller det sig med den *absoluta idealismen*, enligt hvilken visserligen allt är i vår ande, såvidt det af oss förnimmes, men tillika innebär något som är egendomligt och sjelfständigt, såvida det är delaktigt af lif och sjelfmedvetande. Ty hvad som enligt denna åsigt beror af oss, är ingenting annat än rummet och tiden och allt som af dem bestämmes, såsom t. ex. de arithmetiska talen, figurerna, kropparna med deras bestämningar, äfvensom de föreställningar och begrepp, i hvilka vi fatta allt detta. Ty såsom sådana hafva de sin tillvaro i vår ande, om ock något absolut och sjelfständigt ligger till grund äfven för dem, så att man ingalunda får betrakta dem såsom idel fantasier.

För öfrigt om rummet förnimmes af oss och sålunda står i någon relation till vår ande och vårt medvetande, så måste båda hafva något gemensamt. Ett noggrannare aktgifvande härpå torde måhända leda oss till insigt i rummets sanna natur och väsende. Enligt vår åsigt är nämligen rummet ingenting annat än vårt medvetandes enhet i mångfalden af sina förnimmelser, såvidt denna enhet af oss förnimmes såsom fenomen och i viss mon förvandlad till sin motsats. Ty liksom sjelfmedvetandet såsom enhet och första bestämning ingår i alla förnimmelser, så ingår rummet på samma sätt i

modo eodem inest in omnibus rebus vel perceptionibus, quae dicuntur externae. Et quemadmodum illa omnia omnino in se continet et complectitur, ita hoc omnia phaenomena externa in se comprehendit. Atque hanc comparisonem pluribus persequi licet, quoniam, quae ratio est conscientiae sui ad omnes omnino perceptiones, eadem est ratio spatii ad omnes res externas seu perceptiones sensus. Eademque, mutatis mutandis, etiam de tempore dici possunt; nam et hoc nihil est nisi conscientia sui, qualis in perceptionibus sibi succedentibus percipitur. Verum haec obiter tantum attigisse sufficiat.

Duo igitur hactenus tractavimus argumenta, ex quibus indirecte colligitur, mentem nihil percipere, quod non sit perceptio. Verum et aliud peti potest ex vi et natura orationis humanae, quippe qua duce eodem revolvimur. Quum enim, ut per se patet, ea omnis a nostra mente proficiscatur, et praeter ea, quae in hac insint, nihil re vera exprimat, sequitur, ut verbis nihil aliud significare possimus, quam quod in nostra sit mente ideoque et nostra sit perceptio. At verba nos facimus de Deo, de nobismet ipsis, de natura, cett.; haec igitur in nostra sint mente, necesse est, quamquam et in se ipsis, si sui sibi sint conscia. Neque vero adversus haec recte quis opposuerit, nostras perceptiones forsitan esse rerum imagines, et idcirco, dum illas verbis exprimimus, mediate etiam res ipsas significari. Si enim verum esse conceditur, nostra oratione nihil nisi nostras perceptiones exprimi et indicari, per eam quidem alia quaedam praeterea significare non rectius existimemur, quam existimetur alia praeter imagines v. gr. hominum ostendere is, de quo jam sit in confesso, eum nisi imagines ostendere non posse. Praeterea hoc loco in mentem revocata vo-

alla ting eller förnimmelser, som kallas yttre. Och liksom det förra öfverhufvud i sig innehåller och omfattar allt, så innefattar det sednare i sig alla yttre fenomen. Och denna jemförelse kan man fullfölja ännu längre, ty såsom sjelfmedvetandet förhåller sig till alla förnimmelser öfverhufvud, så förhåller sig rummet till alla yttre ting eller alla sinliga förnimmelser. Detsamma kan med tillbörliga förändringar äfven sägas om tiden, ty den är heller ingenting annat än sjelfmedvetandet, sådant det fattas i sina på hvarandra följande förnimmelser. Det torde emellertid vara tillräckligt att endast i förbigående antyda detta.

Härmed ha vi sålunda anfört tvenne bevis, af hvilka indirekte framgår, att anden icke förnimmer någonting, som icke är förnimmelse. Ännu ett skäl kunna vi hemta från det menckliga språkets natur och väsende, som drifver oss till samma antagande. Då nämligen språket, såsom tydligt är, i sin helhet framgår ur vår ande och i sjelfva verket icke uttrycker någonting annat än det, som ligger i honom, så följer deraf, att vi icke kunna uttala annat än hvad som utgör vår andes innehåll och således är vår förnimmelse. Nu tala vi om Gud, om oss sjelfva, om naturen, o. s. v., följaktligen måste dessa föremål vara i vår ande, ehuru de äfven äro i och för sig sjelfva, för så vidt som de äro sjelfmedvetna. Häremot kan ingalunda med skäl invändas, att våra förnimmelser måhända äro bilder af tingen, och att deraf, när vi uttrycka dessa bilder med ord, äfven sjelfva tingen medelbart betecknas. Ty om vi, efter att ha gjort det medgifvandet, att endast våra förnimmelser kunna i språket uttryckas och betecknas, ändock ville anse, att någonting annat tillika genom språket betecknades, så vore detta lika orimligt, som att påstå, att den person, om hvilken man medgifvit, att han endast kan förevisa bilder t. ex. af menniskor, skulle kunna förevisa någonting annat och mer än bilder. Dessutom vilja vi här

lunus, quae supra¹⁾ de causis distinctionis illius inter perceptionem et rem perceptam exposuimus, ex quibus cognoscere licet, quam parum recte res sensibus subjectae pro perceptionibus non habeantur, quamvis alius cujusdam sint generis, quam quae cogitando aut imaginando percipiuntur. Omnino autem vulgaris ista opinio, qua perceptiones nostrae pro rerum imaginibus habentur, satis jam refutata est a Berkeleyo, quem, ne longiores simus, Lectores consulere jubemus. Duo tantum in hoc Philosopho reprehendenda nobis videntur, quae obiter hic significantur, primum quod mentes statuerit a Deo in tempore creatas et extra se positas, quemadmodum et antea Leibnizius; deinde quod perceptionibus sensuum nullam subjecerit substantiam veram et absolutam, cujus illae essent phaenomena. Nam sic factum est, ut neque Realismi, neque Idealismi subjectivi errores ac difficultates effugeret.

Denique vero et aliam instituemus argumentationem, ex qua veritas enuntiationis nostrae etiam facilius, ni fallimur, quam ex ceteris, elucebit. Ponamus ens quoddam certo aliquo modo esse in se ipso, idemque a mente quadam finita percipi aliqua ex parte imperfectius. Ita quidem illud huic magis minus aliud ac diversum videbitur ab eo, quod est re vera, vel huic speciem sui offeret ejusmodi, quod magis minus ab ipso differat. Atque haec species, ut facile intelligitur, cum sit a vero ente diversa, tota quidem esse non potest nisi (perceptio) in ea mente, a qua ens illud imperfecte percipitur. Itemque ea erit tanto minus ab illo ente diversa, quanto minus imperfecte mens illud percipit, quippe quum omnis

---

¹⁾ Conf. p. p. 22—28.

åter hafva erinrat om hvad vi ofvan¹⁾ framställt rörande anledningarne till skillnaden mellan förnimmelsen och det förnumna, hvaraf man kan inse det oriktiga i att icke erkänna de sinliga tingen såsom förnimmelser, om de ock äro af annat slag än tänkandets och inbillningskraftens perceptioner. Föröfrigt har den temmeligen utbredda åsigt, som anser våra förnimmelser såsom bilder af tingen, redan blifvit tillräckligt vederlagd af Berkeley, till hvilken vi för korthetens skull hänvisa våra läsare. Endast tvenne anmärkningar anse vi oss här i förbigående böra göra mot denne tänkare: den första är, att han, liksom redan förut Leibnitz, antagit, att de förnimmmande väsendena blifvit af Gud skapade i tiden och ställda utom hvarandra; den andra, att han såsom grund för sinnesförnimmelserna icke antagit någon sann och absolut substans, af hvilken de förra skulle vara fenomen. Ty härigenom undgick han i sjelfva verket hvarken Realismens eller den subjektiva Idealismens villfarelser och svårigheter.

Slutligen vilja vi anföra ännu en argumentation, hvarigenom vi hoppas, att sanningen af vårt påstående ännu lättare än genom de ofvan anförda bevisen skall träda i dagen. Låt oss antaga, att ett väsende är på ett bestämdt sätt i och för sig sjelf, och att det af en ändlig ande förnimmes i någon mon ofullkomligt. I sådan händelse skall det förstnämnda visa sig för den sednare såsom mer eller mindre annorlunda och olik mot hvad det är i sin sanning, eller för honom förete ett utseende, som mer eller mindre afviker från dess ursprungliga beskaffenhet. Men, såsom man lätt finner, kan denna företeelse, enär den är det verkliga väsendet olik, i sin helhet icke vara till annat än (såsom en förnimmelse) i och för den ande, af hvilken det ifrågavarande väsendet förnimmes ofullkomligt. Likaså skall denna företeelse desto mindre skilja sig från sitt sanna vara, ju mindre ofullkomligt detta af anden förnimmes, enär hela

¹⁾ Jfr. s. 23—29.

diversitas ejus ex hujus imperfectione oriatur. Quae cum ita sint, fieri necesse est, ut si mentis illius facultas percipiendi usque crescere statuatur, donec ad absolutam demum accedat perfectionem, etiam species seu perceptio illa minus minusque fiat ab ipso ente percepto diversa, donec tandem, omni differentia evanescente et sublata, in unum plane idemque cum eo abeat. Et tamen ea vel in hac sua cum ente percepto absoluta unitate vim et naturam perceptionis haud deponet, sed usque in mente permanebit; id quod diligentissime est observandum, quoniam hinc omnis nostra de ente et perceptione sententia illustrari pariter ac demonstrari potest.

Primum enim, si quid a mente quadam percipitur absolute et quale est in se ipso, id absolute unum idemque erit cum mentis illius perceptione, quemadmodum jam vidimus. Tum inde sequitur, ut omnia in se et vere considerata necessario sint mentis absolutae perceptiones, neque vere intelligantur, nisi quatenus ut tales percipiantur, adeo ut vere aliquid percipere idem sit atque aliquid modo eodem, quo mens absoluta, percipere. Porro si quid imperfecte percipitur a mente quadam finita, id huic aliud quidem esse, necesse est, quam quod est re vera et in se ipso, neque tamen aliud absolute, sed relative tantum seu magis minus, prout magis minus imperfecte percipitur. Nimirum unum idemque id esse intelligitur etiam cum hujusce mentis perceptione, quoad haec est perfecta, neque nisi respectu ceterorum ab ea diversum. Denique ne ens absolutum quidem esse re vera potest extra mentem finitam, quoniam, ut maxime ab ea percipitur vere, ita et maxime idem est ac hujus perceptio, minimeque ab hac diversum. Speciem tantum

skiljaktigheten uppkommer genom den sednares ofullkomlighet. Häraf följer, att om denna andes förnimmelseförmåga antoges kunna stegras ända till dess hon uppnått absolut fullkomlighet, så skulle äfven företeelsen eller förnimmelsen allt mindre skilja sig från sjelfva det förnumna väsendet, till dess omsider åtskillnaden helt och hållet upphäfdes och försvunne, och båda sammanföle till ett. Men äfven i denna sin absoluta enhet med det förnumna väsendet skall förnimmelsen dock ej afkläda sitt väsen och natur af förnimmelse, utan ständigt förblifva såsom sådan hos anden; hvilket noga bör observeras, emedan hela vår åsigt om väsendet och förnimmelsen härigenom på en gång kan vinna sin belysning och sin bevisning.

Ty först och främst, om någouting af en ande förnimmes absolute eller såsom det är i sig sjelf, så måste det, som vi redan sett, vara absolut identiskt med denna andes förnimmelse. För det andra följer deraf, att alla väsenden betraktade i och för sig och i sin sanning med nödvändighet äro den absoluta andens perceptioner, och vidare att de icke uppfattas i sin sanning, såvida de icke förnimmas såsom sådana, så att det att förnimma någonting sannt är alldeles detsamma, som att förnimma det på samma sätt, som den absoluta anden. Vidare om någonting förnimmes ofullkomligt af en ändlig ande, så måste det för honom visa sig såsom ett annat, än det i sin sanning eller i sig är, men likväl icke såsom något absolut annat, utan endast relativt d. v. s. mera eller mindre, alltefter som det förnimmes mer eller mindre ofullkomligt. Det förnumna befinnes nämligen vara identiskt äfven med nämnde andes förnimmelse, såvidt denna är fullkomlig, och endast med afseende på dess öfriga momenter skild från henne. Slutligen kan ej ens det absoluta väsendet i sjelfva verket vara utom den ändliga anden, ty ju sannare det af honom förnimmes, desto mera är det identiskt med hans förnimmelse, och desto mindre är det skildt från denna. Under formen af ett

ei offert contrarii seu externi, quamdiu et quatenus imperfecte ab ea percipitur. Jam igitur causam videmus, cur quaedam entia nobis sint externa seu in spatio, cur partem rei cujusque melius mente assequamur, quam totum, cur nobis haec pars in perceptionem abeat veriolem i. e. vel in imaginationem vel in cogitationem etc.

Haec ad propositum nostrum probandum jam sufficiant. Plura si quis desideret, adeat Platonem et Neoplatonicos, itemque Leibnizium, Berkeleyum et ceteros Idealismi recentioris auctores.

CAP. IV.

De proprietatibus quibusdam entis absoluti.

Priusquam ulterius progredimur, eas hic indicabimus proprietates genericas, quibus a genere entium relativorum genus entium absolutorum omne distinctum est.

Sunt hujus generis entia, ut ipsa denominatio eorum declarat, primum quidem non relativa, sed absoluta. Quod cum per se intelligitur, id unum jam nostrum est, demonstrare, quae potestas his vocibus sit subjecta, et quae inde colligi possint. Absolutum igitur id esse dicitur, quod est ab aliis omnibus solutum quasi ac independens, et omnia, quae Esse suum constituent, in se ipso continet. Hinc absolutum idem est atque perfectum, cui nihil nec addi nec adimi potest, quin aut in aliud ens sui generis, aut in aliud omnino genus transeat. Quorum utrumque in entia absoluta cadere, necesse est, cum neque ulla ex parte imperfecte, neque nisi qualia sint in se ipsis, percipiantur. Contra ea entia relativa neque a ceteris omnibus sunt soluta, neque omnibus nu-

motsatt och yttre ter det sig för honom endast så länge och så vida det af honom förnimmes ofullkomligt. Härmed inse vi således skälet, hvarföre vissa föremål äro för oss yttre eller i rummet, hvarföre vi bättre uppfatta en del af ett föremål än det hela, hvarföre en sådan del blir en sannare förnimmelse hos oss, vare sig föreställning eller begrepp, o. s. v.

För vårt ändamål kan det anförda vara nog. Önskar någon flera skäl, så hänvisa vi honom till Plato och Neoplatonikerna, så ock till Leibnitz, Berkeley och den nyare Idealismens öfriga representanter.

FJERDE KAPITLET.

Om några det absoluta väsendets attributer.

Innan vi fortgå längre, skola vi här angifva de generella bestämningar, hvarigenom de absoluta väsendena skilja sig från de relativa.

Väsendena af förra slaget äro, såsom sjelfva deras namn tillkännagifver, för det första icke relativa, utan absoluta. Då nu detta förstås af sig sjelf, inskränker sig vår uppgift till att visa, hvilken betydelse tillkommer dessa uttryck, och hvad af denna deras betydelse följer. Med *absolut* förstå vi det, som är liksom skildt från (*ab aliis solutum*) och oberoende af allt annat och i sig sjelf innehåller allt, som konstituerar sjelfva dess vara. Här af följer, att absolut är detsamma som fullkomligt, hvartill ingen bestämning kan läggas, och hvarifrån ingen heller kan tagas, utan att det antingen öfvergår till ett annat väsende af samma slag eller ock till ett väsende af annat slag. Hvarken det ena eller andra är möjligt med afseende på de absoluta väsendena, alldenstund de icke förnimmas i något afseende ofullkomligt eller annorlunda än de i sig sjelfva äro. Deremot äro de relativa väsendena ingalunda oberoende af alla öfriga, ej heller i alla af-

meris perfecta; nam et, ut esse omnino possint, entia desiderant, quae ipsis subsint, absoluta, et cum non nisi magis minus ad horum accedant veritatem, gradibus eo respectu fere innumeris crescere et decrescere possunt.

Ex his ita explicatis etiam intelligitur, entia absoluta esse non posse subjectiva et idealia et activa eo sensu, ut sibi opposita habeant alia quaedam tanquam objectiva et realia et passiva, vel contra; sed quidquid in iis est subjectivum, idem etiam est objectivum, et sic in ceteris. Idemque tenendum de aliis oppositionum generibus, quae in entibus relativis occurrunt, quaeque praeterea tempore et spatio non determinantur; nam quae hujus sunt generis ex istis omnino exclusa sunt.

Altera entium absolutorum proprietas ea est, qua fit, ut haud determinantur tempore et mutatione, sed in se vere aeterna sint et immutabilia. Nam ens unumquodque est hoc ipsum et non aliud, quia est hoc modo, non alio determinatum, et entia omnia absoluta aut non sunt et percipiuntur ut talia, aut cum omnibus ac singulis suis determinationibus percipiuntur. Ex quibus sequitur, ea nisi uno modo esse et percipi non posse i. e. aeterna esse et immutabilia. Quod si quis dubitaverit, num ista entia semper vel potius modo aeterno re vera percipiantur, sibi in mentem revocet, velimus, diligenterque consideret, quae in Lib. I. Cap. V. de necessitate mentis absolutae sunt disputata. Omnino tempore et mutatione determinantur solae mentes finitae, quaeque earum sunt perceptiones imperfectae; in quibus cum non aequae perfecte omnes percipiuntur determinationes, sed partim melius partim deterius, aliae menti transeunt ab obscuritate seu potentia ad actum et claritatem, quae sic ex-

seenden fullkomliga; ty dels förutsätta de öfverhufvud för sin tillvaro de absoluta väsendena, som utgöra deras grund, dels kunna de, såvida de endast mer eller mindre närma sig de absolutas sanning, i detta afseende intaga ett nästan oändligt antal högre eller lägre grader.

Af denna förklaring inses äfven, att de absoluta väsendena icke kunna vara subjektiva, ideela eller aktiva i den mening, att de såsom sin motsats skulle ha något annat såsom objektivt, reallt och passivt, eller tvärtom; utan allt, som hos dem är subjectivt, är äfven objektivt, o. s. v. Detsamma gäller äfven om alla öfriga slags motsatser, som förefinnas hos de relativa väsendena, och som dessutom icke äro beroende af tid och rum; ty alla sådana motsatser äro helt och hållet uteslutna från de absoluta väsendena.

Det andra attributet, som tillkommer de absoluta väsendena, är, att de icke bestämmas af tid och förändring, utan äro i sig fullkomligt eviga och oföränderliga. Ty hvarje väsende är just detta och icke något annat, emedan det är bestämdt på detta och ej på något annat sätt, och alla de absoluta väsendena äro och förnimmas antingen icke såsom sådana, eller ock förnimmas de tillika med hela mångfalden af sina bestämningar liksom med hvar och en särskild. Här af följer, att de endast på ett sätt kunna vara och förnimmas, d. v. s. att de äro eviga och oföränderliga. Om någon skulle hysa något tvifvel, huruvida verkligen dessa väsenden alltid eller rättare af evighet förnimmas, så må han i minnet återkalla och närmare begrunda, hvad vi i första afdelningens femte kapitel framställt angående den absoluta andens nödvändighet. Af tid och förändring bestämmas öfverhufvud endast de ändliga förnimmande väsendena och deras ofullkomliga perceptioner; ty då hos dessa icke alla bestämningar förnimmas lika fullkomligt, utan en del bättre, en del sämre, så öfvergå somliga för medvetandet från dunkelhet eller potentialitet till aktualitet och klarhet, och sägas sålunda uppkomma och utvecklas, me-

sistere dicuntur et crescere, aliae contra ab actu ad potentiam devolvuntur, quae quidem decrescere et interire dicuntur.

Jam vero si entia absoluta non sunt temporalia et mutabilia, sequitur, ut nec sint praeterita aut futura, nec oriantur aut intereant, nec crescant aut decrescant, neque omnino ulla ejusmodi admittant praedicata, quae, ut mente concipiantur, tempus et mutationem requirunt.

Tertia entium absolutorum proprietas hanc vim habet, ut non spatio et loco determinantur, sed absolute incorporea sint et spiritualia. Quod quidem facillime intelligitur, quum non sint nisi mentes et perceptiones, de quibus, ut jam scripsimus, nemo umquam dixerit, eas aut hic vel illic esse, aut aliquam spatii partem tenere. In spatio certe non reperimus nisi corpora, et quae ad ea pertineant, quibus subsunt quidem illae mentes et perceptiones, tanquam aeternae earum substantiae, in quibus tamen non, quales re vera sunt, percipiuntur. Ceterum haec etiam intelliguntur ex iis, quae supra¹⁾ docuimus de vi et ratione spatii rerumque externarum, quapropter in iis demonstrandis non amplius versabimur. Si vero entia absoluta non determinantur spatio et loco, dicere haud licebit, esse eadem hic vel illic, continua vel disjecta, longa, lata vel alta, composita vel divisibilia, propinqua vel remota, in motu vel in quiete, etc. quae, ut mente concipiantur, spatium et locum tanquam determinationes suas continent.

Denique hoc quoque entium absolutorum est proprium, ut sint formae vitae et conscientiae sui absolutae.

---

¹⁾ V. p. p. 80, 86.

dan andra åter nedsjunka från aktualitet till potentialitet, hvilka då sägas aftaga och förgås.

Om nu de absoluta väsendena icke äro underkastade tid och förändring, så följer, att man om dem hvarken kan predicera förfluten eller tillkommande tid, eller uppkomst och förgängelse, tillväxt och aftagande, eller öfverhufvud några sådana predikater, som för sin uppfattning förutsätta tid och förändring.

Det tredje attribut, som vi tillägga de absoluta väsendena, utsäger, att de icke bestämmas af rum och ort, utan äro absolut okroppsliga och andliga. Detta inses lätt, då de icke äro annat än andar och förnimmelser, om hvilka, såsom vi redan anmärkt, ingen lär kunna påstå, att de äro här eller der, eller att de fylla någon del af rummet. I rummet finna vi ej något annat än kroppar och deras bestämningar, hvilka visserligen förutsätta dessa andar och förnimmelser såsom sina eviga substanser, utan att dock dessa i det kroppsliga förnimmas såsom de i sin sanning äro. Föröfrigt framgår detta jemväl af hvad vi ofvan¹⁾ framställt om rummets och de yttre tingens begrepp och betydelse, hvadan vi icke längre behöfva uppehålla oss med något bevis härför. Om således de absoluta väsendena icke bestämmas af rum och ort, så kan man omöjligen säga, att de äro här eller der, att de äro continua eller discreta, långa, breda eller höga, sammansatta eller delbara, närmare eller fjernare, i rörelse eller i hvila, eller andra dylika predikater, som för att begripas måste innehålla rum- och ort-bestämningar.

Slutligen hafva de absoluta väsendena äfven det attributet, att de äro former af absolut lif och sjelfmedvetande och derföre absolut lefvande och sjelfmedvetande.

---

¹⁾ Se sid. 81, 87.

ideoque absolute viventia suique conscia. Quod pluribus hic persequi haud opus est, quam ex tota disputatione superiori nullo negotio colligatur. Id modo monitum volumus, hinc sequi, omnia ejusmodi entia esse absolute sua et libera et independentia, qualia esse dicuntur, quae in se sibi sunt. Quae autem in illis est vita et libertas, ea est mentis divinae, in qua una, quidquid entis est absoluti, continetur. In ceteris enim mentibus nihil est absolutum omnibus numeris, sed tantum magis minus, prout magis minus sese in illa mente percipiunt, veraeque vitae suae in ea sibi sunt consciae. Nam ut maxime hoc assequuntur, ita maxime sese ipsas vere percipiunt et absolute, veraeque libertatis suae sunt compotes.

Ceterum hoc loco non est praetereundum, nullam omnino mentem aliam melius percipere posse, quam se ipsam, indeque fieri, ut nos homines nostro in mundo nihil reperiamus, quod dignitate nos superet. Excipienda forsitan videatur mens absoluta, sed perperam; nam hanc quoque nos non assequimur, nisi quatenus vere sumus nostri ipsorum nobis conscii. Eatenus enim intelligimus, eam esse in nobis, nosque vicissim in ea.

CAP. V.

De entium absolutorum inter se nexu et relatione.

Quum plura sint entia relativa, id quod nemo unquam negaverit, plura etiam sint entia absoluta, necesse est. Nam v. gr. unicuique homini sua subesse debet aeterna notio in mente divina, quae, ut vel hoc unum indicat, necessario est in unitate multitudo et in multitudine unitas.

Här behöfva vi icke vidare utföra detta, enär det utan svårighet framgår af hela den föregående undersökningen. Vi vilja endast påpeka en deraf nödvändig följsats, att nämligen alla dessa väsenden äro absolut sjelfständiga, fria och oberoende, liksom allt säges vara, som är *i och för sig sjelf*. Men det lif och den frihet, som de ega, är den gudomliga andens, i hvars enhet alla de absoluta väsendena innehållas. Ty hos de öfriga andarne finnes intet i alla afseenden absolut, utan endast mer eller mindre, alltefter som de mer eller mindre förnimma sig sjelfva i den absoluta anden och äro medvetna om detta sitt sanna lif i Gud. Ty ju högre de i detta afseende komma, desto saunare och fullkomligare förnimma de sig sjelfva, och desto större delaktighet hafva de i sin sanna frihet.

Föröfrigt må vi här icke glömma den anmärkningen, att i allmänhet ingen ande kan förnimma en annan bättre än sig sjelf, och att detta är anledningen, hvarföre vi människor icke i vår verld finna något, som i dignitet öfvergår oss sjelfva. Möjligen tycks det, som om vi borde undantaga den absoluta anden, men med orätt; ty äfven honom omfatta vi med vår kunskap, endast för så vidt som vi verkligen äro medvetna om oss sjelfva. Endast så vidt inse vi nämligen, att han är i oss, likasom ock vi i honom.

FEMTE KAPITLET.

Om de absoluta väsendenas inbördes sammanhang och förhållande.

Alldenstund det onekligen gifves många relativa väsenden, måste det ock gifvas en mångfald af absoluta väsenden. Ty hvarje människa t. ex. måste hafva sitt eviga begrepp i den gudomliga anden, hvilken, såsom man redan deraf kan döma, på en gång måste vara mångfald i enhet och enhet i mångfald.

Haec quidem ex disputatione superiori satis adparent, et praeterea adcuratissime pertractata sunt in Platonis Parmenide, ita ut pro concessis haberi jam possint. Quae-
rendum autem hoc loco nobis videtur, qua ratione entia absoluta inter se sint conjuncta, et omnia denique in una mente infinita comprehensa, quoniam ad notionem eorum plene concipiendam haec quaestio est necessaria. Neque tamen, dum hoc unum agimus, nostrum est etiam docere, quae et qualia de cetero entia illa esse existimantur; id enim non tantum a nostro proposito jam est alienum, sed etiam nobis hominibus non admodum compertum; quippe quorum cognitio in rebus nostris relativis maxime versetur.

Si igitur illud nobis conceditur, entia absoluta esse numero plura, licebit utique ex universa eorum multitudine duo tantum consideranda desumere, reliquis omnibus, quamdiu illa sola considerantur, per abstractionem pro nullis et nihilo habitis. Quod si fecerimus, primum hoc nobis constat, ista duo entia necessario aliquid inter se habere commune; quoniam alioquin ne id quidem iis foret commune. ut essent entia, id quod repugnat. Jam vero hinc sequitur, id quod maximi est momenti, ut illud ipsum commune nihil aliud sit nisi eorum alterum; nam si quid foret tertii, non duo tantum, sed tria entia cogitarentur, quod hypothesei repugnaret. Quae cum ita sint, primam hanc legem entium absolutorum esse invenimus, ut, si duo tantum mente concipiantur, unum eorum necessario concipiendum sit in altero, quemadmodum idem fere fieri videmus in duobus numeris naturalibus.

De istis igitur duobus entibus si per propositiones enuntiare velimus, quid iis contineatur, de uno eorum,

Detta är tillräckligt klart af den föregående undersökningen och har dessutom blifvit särdeles grundligt afhandladt i Platos dialog Parmenides, hvadan vi redan torde kunna anse det såsom medgifvet. Men här synes vara af vigt att undersöka, på hvad sätt de absoluta väsendena äro sinsemellan förbundna, och huru de alla ytterst äro sammanfattade i en enda oändlig ande, enär denna undersökning är nödvändig för att fullt fatta deras sanna begrepp. Men då vi upptaga denna fråga till behandling, innebär detta emellertid icke någon skyldighet å vår sida att tillika angifva, hvilka och hurudana dessa väsenden för öfrigt må vara; ty detta ligger icke blott fjerran från vår närvarande uppgift, utan är äfven för oss människor nästan alldeles obekant, alldenstund vår kunskap öfvervägande rör sig inom vår relativa sfer.

Om man sålunda gör oss det medgifvandet, att de absoluta väsendena äro till antalet flera, så låt oss af hela deras mångfald uttaga tvenne väsenden och, under det vi endast och allenast taga dessa i betraktande, lemna åsido och abstrahera ifrån alla de öfriga. Med denna förutsättning är då först och främst gifvet, att dessa båda väsenden nödvändigt måste hafva något med hvarandra gemensamt, ty i annat fall skulle icke ens bestämningen, att vara väsenden, vara för dem gemensam, hvilket vore orimligt. Vidare följer nu häraf den högst viktiga satsen, att sjelfva detta gemensamma icke är någonting annat än det ena af de båda väsendena; ty om det vore något tredje, skulle vi tänka oss ej blott två, utan tre väsenden, hvilket skulle strida mot förutsättningen. Alltså hafva vi för det första funnit den lagen gälla för de absoluta väsendena, att om allenast tvenne väsenden tagas i betraktande, måste det ena nödvändigt tänkas ingå i det andra, ungefär som vi finna förhållandet vara med tvenne arithmetiska tal.

Om vi nu angående dessa begge väsenden under form af satser vilja uttrycka, hvad i dem innehålles, så kan

videlicet de eo, quod in altero concipitur, et quod hic brevitatis gratia ens A dicatur, nihil aliud enuntiari poterit, nisi haec propositio identica: A est A. Nam si quod aliud praedicatum ei affirmando tribueretur, iterum non duo, sed tria entia haberemus, quod quidem positioni, ex qua argumentatio proficiscitur, non conveniret. Nimirum hujus positionis ea vis est, ut re vera non valeat, nisi de duobus entibus, quae sola considerantur, alterum sit absolute simplex, cujusmodi unam vitam seu conscientiam sui esse novimus. Haec enim ita est comparata, ut neque nisi in se et per se solam concipi, neque ullis omnino praedicatis positive explicari possit. De altero autem ente B duo propositiones enuntiari poterunt: B est A, et B est B. Quarum tamen propositionum illa non hanc habet vim, ut B plane idem sit atque A, sed tantum ut, dum illud concipiatur, hoc quoque concipiendum sit. Ita quidem, si dicimus v. gr. circumferentiam circuli esse lineam, non intelligimus, illam esse cum hac plane eandem, sed tantum in illa hanc quoque cogitari. Altera autem propositione hoc declaratur, ens B, ut vere et perfecte percipiatur, non esse nisi in se et per se concipiendum; quod item de omni ente tenendum est. Etsi enim Logici docent, ens omne idem esse ac determinationes suas simul sumtas, tamen in eo vehementer errant, ut nobis quidem videtur. Nihil enim absolute idem esse potest cum alio quodam atque se ipso, neque id, quod continet, idem esse potest cum iis, quae in eo continentur. Quae nisi ita essent, mens alia non foret atque perceptionum suarum complexus, quod longe est aliter; nam ea quidem sese ab iis singulis et omnibus distinguit, utpote quae est et absoluta earum unitas in-

man om det ena väsendet, nämligen det som tänkes ingå såsom bestämning i det andra, och hvilket vi för korthetens skull kalla A, endast uttala det rent identiska omdömet: A är A. Ty om något annat predikat derom jakades, finge man återigen icke två, utan tre väsenden, hvilket ej skulle öfverensstämma med det antagande, från hvilket argumentationen utgick. I sjelfva verket gäller detta antagande endast under den förutsättningen, att det ena af de båda väsenden, som särskildt tagas i betraktande, är absolut enkelt; och så beskaffadt är, som vi veta, endast lifvet eller sjelfmedvetandet. Ty detta begrepp är sådant, att det endast i och genom sig sjelf kan inses, men omöjligen genom några predikater positivt förklaras. Om det andra väsendet B kunna vi deremot utsäga tvenne satser: B är A, och B är B. Den förstnämnda af dessa satser har emellertid ej den betydelsen, att B är helt och hållet identiskt med A, utan blott att såvida B förnimmes, måste också A förnimmas. Så t. ex. om vi säga, att cirkelns omkrets är en linie, förstå vi dermed icke, att båda begreppen äro alldeles ett och detsamma, utan blott att i och med det förra tänkes äfven det sednare. Den andra satsen åter utsäger, att väsendet B, för att förnimmas sannt och fullkomligt, måste fattas endast i och genom sig sjelf, ett påstående som i fråga om hvarje väsende måste fasthållas. Ty ehuru logiska författare lära, att hvarje väsen är lika med summan af alla sina bestämningar, så innebär dock detta enligt vår tanke ett stort misstag. Ingenting kan nämligen vara absolut identiskt med något annat än sig sjelf, ej heller kan det, som eger innehåll, vara lika med det, som deri innehålles. I sådant fall skulle anden icke vara annat än sammanfattningen af sina perceptioner, hvilket ingalunda är förhållandet; ty han skiljer sig bestämdt ifrån hvar och en särskildt och från alla tillsamman, så till vida som han är både

terna, et subjectum, quo omnes continentur, eaque ratione ab iis diversa.

Jam vero si, praeter entia illa A et B, sit etiam tertium aliquod C, primum hoc quoque aliquid commune habebit cum ente A, idque adeo totum in se continebit, quippe quum ens A absolute simplex sit, ut jam constare vidimus. Itaque nobis dicendum est C esse A, quamquam non plane idem atque hoc, sed ita ut id tamen in se contineat. Tum vero idem illud non tantum ens A, sed etiam aliquid praeterea in se habeat, necesse est; nam alioqui diversum non foret ab ente B, cui hoc erat proprium, ut positive nisi per A non determinaretur. Et quoniam hic plura entia quam tria non habemus, sequitur, ut non tantum A, sed etiam B concipiendum sit in ente C; de quo tres igitur enuntiari poterunt propositiones: C est A, C est B et C est C. Ita vero ex hac tota argumentatione alteram entium absolutorum legem obtinemus, si tria tantummodo sint seu percipiantur, duo eorum necessario esse in tertio concipienda, et tanquam determinationes positivas seu momenta de eo affirmanda.

Atque haec pari et eodem modo usque persequi licet, si entia sint quattuor, quinque etc., donec, omni multitudine eorum exhausta, ad id tandem perventum sit, in quo nihil non veri et absoluti entis contineatur. Hoc igitur necessario ita est comparatum, ut, dum se ipsum percipit i. e. dum sui sibi ipsius est conscius, cetera etiam omnia simul percipiat, et tanquam essentiae suae momenta ad se referat.

Ceterum ea, quam sic breviter declaravimus, entium absolutorum inter se ratio et conjunctio alia non est,

deras absolut inre enhet och det subjekt, hvori de alla innehållas, och på detta sätt är från dem skild.

Vidare om man utom väsendena A och B antager ännu ett tredje C, så måste äfven detta hafva något gemensamt med väsendet A och tillika helt och hållet innefatta det sednare i sig, alldenstund A är absolut enkelt, såsom vi redan funnit. Följaktligen kunna vi säga, att C är A, ehuru ej alldeles identiskt dermed, men dock så att det innehåller A i sig. Vidare måste samma väsende icke blott hafva väsendet A i sig, utan tillika någonting annat; ty i annat fall skulle det ej vara i något afseende skildt från väsendet B, som hade den egenskapen att positivt endast bestämmas af A. Och emedan vi här icke hafva flera än tre väsenden, så följer, att icke blott A, utan äfven B måste förnimmas i C. Vi kunna sålunda om det sistnämnda väsendet uttala de tre satserna: C är A, C är B och C är C. Hela den nu angifna argumentationen leder oss till den andra lagen för de absoluta väsendena: om endast tre väsenden äro eller förnimmas, så måste två af dem tänkas ingå i det tredje och såsom positiva bestämningar eller momenter om detta affirmeras.

På samma och liknande sätt kan man vidare fortgå, om väsendena äro fyra, fem o. s. v., till dess man uttömt hela deras mångfald och ytterst kommit till det subjekt, som i sig innehåller allt sannt och absolut väsende. Detta subjekt måste följaktligen vara så beskaffadt, att i och med att det förnimmer sig sjelf, d. v. s. i och med att det är sjelfmedvetet, förnimmer det äfven på samma gång alla öfriga väsenden och refererar dem till sig såsom momenter af sitt eget väsende.

För öfrigt är det förhållande och inbördes sammanhang mellan de absoluta väsendena, hvilket vi sålunda korteligen uppvisat, ingenting annat än hvad som betecknas

quam quae nomine tum ordinis, tum harmoniae, tum organismi, tum systematis significatur. Etenim systematis ea vis est et sententia, ut perfecta sit unitas in multitudine et multitudo in unitate; quod obtinet, si unumquodque inferius et minus determinatum in superius magisque determinatum veluti recipiatur, et si hoc modo omnia usque sint ordinata, ut denique in summa totius unitate comprehendantur, hujusque sint determinationes positivae seu momenta. Cujusmodi systema sensu absoluto in una est mente divina, in ceteris autem omnibus sensu tantum relativo i. e. magis minus perfecto, prout hae magis minus prope ad similem illius perfectionem accedunt. Itaque v. gr. nostro in universo partim quidem ordo et concentus et pulchritudo, partim vero perturbatio et discrepantia et turpitudine reperitur. Quo magis autem divinum illud exemplar in eo adest expressum, eo magis mens divina in eo est praesens et manifesta.

His ita jam disputatis, admonitio una maximi momenti et singulari animi attentione dignissima hoc loco addenda videtur. Quamquam, ut modo ostendimus, ens unumquodque minus determinatum et hoc respectu imperfectius tanquam momentum seu determinatio inest et concipitur in unoquoque magis determinato, eoque nomine perfectiori, id tamen haud obstat, quominus et illud prius sit ens in se, suaque ipsum gaudeat vita et essentia propria. Quod quidem ex eo satis intelligitur, quod nihil in Deo vita caret ac conscientia sui, quodque haec necessario Esse in se sibi i. e. libertatem seu potestatem sui continet. Etenim entia absoluta sunt perceptiones mentis divinae, quae ipsa sibi non foret absoluta et vivens et libera, nisi ejusmodi etiam ei essent

än med namnet ordning, än harmoni, än organism, än system. Ty i systemets begrepp ligger att vara fullkomlig enhet i mångfald och mångfald i enhet; och denna karakter vinner det, om hvarje lägre och innehållsfattigare moment likasom upptages i det högre och innehållsrikare, och om på detta sätt alla momenten äro så ordnade, att de ytterst sammanfattas i det helas högsta enhet och utgöra dess positiva bestämningar eller moment. Ett sådant system i absolut mening finnes endast i den gudomliga anden, hos de öfriga deremot endast i relativ d. v. s. mer eller mindre fullkomlig grad, allt efter som de mer eller mindre närma sig till den förres fullkomlighet. Så t. ex. finna vi i vår verld å ena sidan ordning, harmoni och skönhet, å den andra sidan oordning, disharmoni och fulhet. Men ju mer den gudomliga ur-bilden deri finner sitt uttryck, desto mer är den gudomliga anden i denna verld närvarande och uppenbar.

Till denna framställning anse vi oss här böra föga en erinran, som är af största vikt och värd en synnerlig uppmärksamhet. Ehuru, såsom vi nyss visat, hvarje mindre innehållsrikt och i detta afseende ofullkomligare väsende såsom moment eller bestämning är närvarande och fattas i hvarje innehållsrikare och i samma mening fullkomligare, hindrar detta likväl icke, att äfven det förra är ett väsende i och för sig sjelf, och att det eger sitt sjelfständiga lif och sitt individuela vara. Detta inses redan deraf, att intet moment hos Gud saknar lif och sjelfmedvetande, och att detta med nödvändighet innebär *vara i sig och för sig sjelf* d. v. s. frihet eller sjelfständighet. Ty de absoluta väsendena äro förnimmelser hos den gudomliga anden, hvilken sjelf icke skulle vara absolut och lefvande och fri, såvida icke hans förnimmelser egde samma karakter. Det är nämligen o-

suae perceptiones. Certe ita nos maxime sumus imperfecti et vitae libertatisque expertes, ut maxime perceptiones nostrae eadem laborant imperfectione. Atque ut ratio illa entium, quam diximus, perfecte obtinet in mente divina, ita ejus imaginem quandam cernere licet etiam in iis, quae nostra mente et vita continentur. V. gr. notio numeri binarii in notionibus numerorum omnium sequentium cogitatur, estque adeo una earum determinationum; attamen id minime impedit, quominus etiam per se et notio et numerus sit acque ac ceterae. Eodemque modo in exercitu perfectissimae disciplinae et voluntas et actiones inferioris cujusque momenta sunt voluntatis et activitatis superioris, quae plura ejusmodi momenta complectitur; neque id tamen obstat, quominus et cuique inferiori sua sit voluntas et activitas et libertas.

Plura de entium inter se relatione hoc loco non addimus, quamquam haec tanti est ad rerum cognitionem momenti, ut ex ea intelligi possit ordinis ad summa et optima quaeque obtinenda necessitas, itemque societatum, familiarum, civitatum causa, earumque ex institutione divina deducta et deducenda origo etc.

CAP. VI.

De diversa entium absolutorum perfectione materiali.

Hactenus quidem maxime de perfectione entium formali egimus; super est, ut etiam nonnihil de perfectione eorum materiali disseramus.

In capite superiori ostendimus, eam esse entium absolutorum legem, ut ex duobus unum necessario concipiatur in altero, hujusque sit determinatio positiva seu

tvifvelaktigt, att vi äro ofullkomliga och i saknad af lif och frihet, i samma mon som våra förnimmelser äro behäftade med ofullkomlighet. Och likasom det förhållande emellan väsendena, som vi nu uppvisat, i sin fullkomlighet förefinnes hos den gudomliga anden, så kunna vi finna en afbild af detta förhållande äfven uti vår andes och vårt medvetandes innehåll. Så till exempel tänkes talet två i alla de följande talens begrepp och utgör sålunda en af deras bestämningar, men likväl hindrar ej detta, att det äfven i och för sig är ett begrepp och ett tal såsom de öfriga. Sammaledes är i en väl disciplinerad här hvarje underordnads vilja och handlingar momenter i befälhafvarens vilja och verksamhet, som innefattar en mångfald sådana momenter, och likväl hindrar ej detta, att äfven hvarje underordnad har sin egen vilja, verksamhet och frihet.

Angående väsendenas inbördes förhållande ämna vi vid detta tillfälle ej yttra oss med större vidlyftighet, ehuru väl denna fråga är af högsta vikt för kunskapen om den gifna verkligheten; ty af detta förhållande inse vi, huru nödvändig ordning är för vinnandet af det högsta och bästa inom hvarje område, likasom vi ock häri finna grunden till samhällena, familjerna och staterna samt deras ursprung, hvilket man sökt och bör söka i en gudomlig anordning, o. s. v.

SJETTE KAPITLET.

Om de absoluta väsendenas olika materiela fullkomlighet.

Hittills hafva vi hufvudsakligen sysselsatt oss med väsendenas formela fullkomlighet; återstår att äfven nämna något om deras materiela fullkomlighet.

I föregående kapitel uppvisade vi, att det är en lag hos de absoluta väsendena, att af tvenne väsenden det ena nödvändigt måste tänkas ingå hos det andra och

momentum. Ex quibus, si vere dicta sunt, sequitur, alterum eorum altero esse magis positive determinatum, ita ut hoc nomine ratio eorum cogitatione informari possit sub forma seriei, quae seriem numerorum naturalium aliqua ex parte referat. Id modo monitum volumus, istam seriem neque esse solum quantitativam, sed inprimis qualitativam, neque in immensum usque abire, sed in se ipsa initium et finem habere, quae verae infinitatis est notio.

In illa igitur serie suum ens quodque occupat locum, prout magis minus est positive determinatum i. e. ceterorum plura vel pauciora in se continet. Et unum quidem eorum ejusmodi est, ut absolute simplex sit, et in reliquis omnibus concipiatur, quod cadit in unam vitam seu conscientiam sui. Unum autem est ejusmodi, ut omnia reliqua in se contineat, iisque determinetur, quod proprium est mentis absolutae, qua series illa omnis definitur. Ceterorum vero unumquodque partem reliquorum in se continet, partem ipsum positive determinat, in iisque continetur.

Quibus ita denuo repetitis, significare jam possumus, in quo posita sit ea entis cujusque absoluti perfectio, quam distinctionis causa materialem hic diximus. Nimirum haec universa definitur numero eorum entium, quae tanquam determinationes suas positivas ens quodque in se continet, et quorum ipsum est unitas pariter atque subjectum. Quum enim de entibus tantum absolutis hic agitur, quae nihil sunt nisi formae vitae seu conscientiae sui et mentis divinae perceptiones, facile patet, cuique eorum ita maximam esse vitae perfectionem, ut plurima alia in sua unitate contineat, et tanquam suas deter-

utgöra dess positiva bestämning eller moment. Om denna sats är sann, följer deraf, att det ena väsendet har flera positiva bestämningar än det andra, så att deras förhållande i detta hänseende närmast kan tänkas under form af en serie, som i någon mon påminner om den arithmetiska talserien. Vi vilja endast fästa uppmärksamheten derpå, att denna serie icke är blott kvantitativ, utan företrädesvis i kvalitativt afseende bestämd, icke heller gränslös, utan att den inom sig sjelf eger begynnelse och slut, hvilket ligger uti den sanna oändlighetens begrepp.

I denna serie intar nu hvarje väsende sin bestämda plats, allt efter som det är mer eller mindre positivt bestämdt d. v. s. i sig innehåller flera eller färre af de öfriga väsendena. Ett af dessa är till sin kvalitet absolut enkelt och förnimmes i alla de öfriga, hvilket gäller endast om lifvet eller sjelfmedvetandet. Ett annat åter är så beskaffadt, att det i sig innehåller alla öfriga och bestämmes af dem, och detta är förhållandet med den absoluta anden, med hvilken hela serien avslutas. Af de återstående har hvart och ett en del af de öfriga väsendena till innehåll, den andra delen åter bestämmer det sjelf positivt och innehålles i dem.

Efter denna återblick på väsendenas inbördes förhållande kunna vi nu angifva, hvori den fullkomlighet består, som vi här för tydlighetens skull kallat materiel fullkomlighet hos de särskilda absoluta väsendena. Den bestämmes nämligen i det hela af det antal väsenden, som hvarje särskildt väsende i sig innehåller såsom sina positiva bestämningar, och för hvilka det sjelf utgör på en gång enhet och subjekt. Ty då här endast är fråga om de absoluta väsendena, som icke äro någonting annat än former af lif eller sjelfmedvetande och den gudomlige andens perceptioner, så måste hvarje väsende tydligen ega desto större fullkomlighet i sitt lif, ju flera andra det innehåller i sin enhet och hänför till sig såsom sina po-

minationes positivas ad se referat. Quae enim in his est vita et conscientia sui, eam illud etiam in se habet tanquam suam, et ut ab iis sit diversum, etiam aliam et majorem habeat, necesse est. Hinc omne ens absolutum, quod ut praedicatum vere affirmatur de altero, hujus recte dicitur perfectio, et quo plures ejusmodi perfectiones vere de hoc affirmantur, eo est hoc etiam re vera materialiter perfectius. E contrario omne ens ita maxime est hoc sensu imperfectum, ut plurima alia de eo negantur, nisi forte haec alia ipsa sunt entia relativa et imperfecta; ita enim de eo negata perfectionem ejus re vera significant. Sic si negamus de Deo determinationes spatii et temporis et materiae et cett., eo ipso enuntiamus, Eum non esse ens quoddam relativum et imperfectum. Scilicet de Eo, qui omnia omnino in sua unitate conjungit, omnia quidem sunt affirmanda, at non quatenus sunt relativa, sed tantum quatenus sunt absoluta. Itaque dicere non licet, v. gr. Deum esse hominem, si hujus natura relativa et imperfecta intelligitur; verum dicere tamen licebit, Eum esse hominem, si intelligitur hujus aeterna notio et veritas et mensura et vita etc. Hic quippe homo est absoluta mentis divinae perceptio, i. e. mens haecce ipsa in certa determinatione sua considerata. Contra ea ille est eadem notio, qualis demum actu est sibi ipsi, per cetera omnia determinata et finita.

Ex quibus intelligi jam potest, quo sensu et jure Deus inde ab Eleaticorum Philosophorum temporibus ens summum et perfectissimum sit dictus, et quam non probandi sint ii, qui hoc nomen de Eo praedicari noluerunt, quia, quid eo significetu, parum nobis sit cognitum.

sitiva bestämningar. Ty det lif och sjelfmedvetande, som i dem är, har det upptagit i sig såsom sitt eget, och för att vara åtskildt från dessa väsenden, måste det tillika hafva ett annat och högre lif. Derföre kan hvarje absolut väsende, som såsom predikat verkligen utsäges om ett annat väsende, med rätta kallas en dess fullkomlighet, och ju flera sådana fullkomligheter verkligen tilläggas detta väsende, desto större är i sjelfva verket äfven dess materiela fullkomlighet. Tvärtom kan man säga, att hvarje väsende är i samma mening desto ofullkomligare, ju flere af de öfriga om detsamma negeras såsom bestämningar, såvida nämligen icke dessa sjelfva äro relativa och ofullkomliga väsenden, ty i sådant fall betecknar negationen i sjelfva verket en fullkomlighet. Då vi t. ex. om Gud negera bestämningarne rum, tid, kroppslighet o. s. v., så utsäga vi just dermed, att han ej är något relativt och ofullkomligt väsende. Naturligtvis måste vi om honom, som öfverhufvud i sin enhet sammanfattar allt, också affirmera allt, men ej så vida det är relativt, utan blott så vida det är absolut. Följaktligen går det ej an att t. ex. säga: Gud är menniska, om man dervid tänker på hennes relativa och ofullkomliga natur, deremot kan man med rätta säga, att Gud är menniska, om man dermed förstår hennes eviga begrepp, sanning, mått, lif o. s. v. Menniskan är nämligen i denna sednare mening en den gudomliga andens absoluta förnimmelse d. v. s. denna ande sjelf, betraktad i en viss af sina bestämningar. Deremot är menniskan i den förra meningen samma begrepp, sådant det nu är aktuellt för sig sjelf, bestämdt och begränsadt af alla de öfriga.

Häraf kunna vi redan finna, i hvad mening och med hvad rätt man ända från Eleaternas dagar kallat Gud det högsta och fullkomligaste väsendet, och hvarföre man måste ogilla deras åsigt, som icke vilja benämna honom så, på den grund att vi så litet veta, hvad dermed betecknas. Ty ehuru vi visserligen måste medgifva,

Quamvis enim concedatur, oportet, perceptiones mentis divinae nobis esse parum cognitae et perspectae, tamen id haud impedire existimetur, quin et rationem earum universam et nexum earum inter se et cum Deo, quod nostra intersit, mente assequamur. Neque vero haec nostra cognitio parvi est facienda, quippe quum, ea sublata, neque nosmet ipsos finemque nobis propositum, neque rerum nostrarum naturam et rationem universam vere intelligeremus. Etiam ad veram vim et naturam siderum cognoscendam nos parum sufficimus; num vero propterea disciplina Astronomiae nihili est ducenda? Enimvero ex ea discimus, motus siderum non sua carere lege et ratione, quod ipsum item ad Deum cognoscendum nos deducit.

Quod si ex iis, quae modo diximus, necesse est, ne duo quidem entia absoluta ejusdem omnino esse perfectionis, et si porro inde sequitur, ut nec duobus quidem hominibus eadem subsit aeterna notio et mensura, id neminem prudentiorem offendere debet. Primum enim haec sua cujusque mensura adeo longe superat eam, quam actu attingimus, ut nemo umquam finibus ejus sese coercitum sit sensurus. Deinde nemo sanus eam transscendere aut mutare magis serio optaverit, quam serio optaverit, suam ipsius vitam absolute amittere. ut nisi alienam non vivat; nam horum alterum re vera idem est atque alterum.

Ceterum hoc loco non alienum videtur ostendere, qua ratione ens quodque relativum, v. gr. mens nostra humana, quam maxime fiat particeps perfectionis suae absolutae; id quod et per se cognitu est dignissimum, et notionem entis absoluti reddet evidentiore.

att den gudomliga andens förnimmelser äro af oss föga kända och genomskådade, så anse vi dock, att ingenting hindrar oss att uppfatta såväl deras allmänna begrepp som deras samband sinsemellan och med Gud, hvilket är af vigt för oss att känna. Ej heller böra vi akta denna vår kunskap ringa, ty henne förutan skulle vi hvarken känna oss sjelfva och det mål, som är oss föresatt, ej heller vinna någon verklig insigt i vår verlds allmänna natur och väsende. Äfven vår kunskap om stjernornas verkliga natur sträcker sig föga djupt; månne vi derföre böra anse den astronomiska vetenskapen utan all betydelse? Den lär oss i sjelfva verket, att äfven stjernornas rörelser ej sakna sin lag och sitt mått, hvilken insigt i sin ordning leder oss till kunskap om Gud.

Om af det nyss sagda blir en nödvändig följd, att icke ens tvenne absoluta väsenden öfverhufvud hafva samma fullkomlighet, och om vidare deraf följer, att icke heller tvenne menniskor ha samma eviga begrepp och mått, så bör detta icke förefalla någon mera tänkande menniska stötande. Ty först och främst står hvars och ens eviga mått så långt öfver det, vi sjelfva aktuellt uppnå, att ingen någonsin skall känna sig bunden af dess gränser. Och vidare kan en förståndig menniska icke på fullt allvar önska att öfverskrida eller utbyta detta mått, lika litet som hon på allvar kan önska att helt och hållet förlora sitt eget lif för att endast lefva en annans, ty det ena betyder i sjelfva verket alldeles detsamma som det andra.

För öfrigt synes här ej vara ur vägen att taga i betraktande, på hvad sätt ett relativt väsende, t. ex. vår menckliga ande, blir i högsta grad delaktigt af sin absoluta fullkomlighet, en fråga som utom sin egen vigt är synnerligen belysande för det absoluta väsendets begrepp.

Quum ens quoddam percipitur ut momentum alius cujusdam, quod majoris est perfectionis, per id magis determinatum fit et perfectum, quam si per se solum percipiatur. Et si se quoque ipsum in ista relatione percipit, suam ipsius vitam eo sentit perfectiorem, sibi que dignitatem inter entia vindicat superiorem. Atque hoc ita maxime augetur, ut alterum, per quod se isto modo percipit, est perfectissimum. Quae omnia exemplis hic illustrare liceat, quoniam ea uberius explicare prohibet disputationis nostrae angustia.

Si v. gr. numerus quinaris per se solum consideratur, plura de eo praedicari non possunt, quam quae numeris antecedentibus eorumque inter se relationibus continentur. Si autem idem ille numerus consideratur per numerum denarium, et quoad hujus est momentum, non modo pars hujus dimidia esse dicetur, sed iis etiam determinabitur relationibus, quibus cum ceteris huic subesse intelligitur. Atque adeo ut in majori quoque numero consideratur, ita pluribus concipitur cum relationibus et praedicatis. Et haec quidem, quum facillime adparent in numeris, tum ad alia quoque transferri possunt, quoniam ex lege entium omnium essentiali dependent. Quae v. gr. corpora in alimenta corporis humani vertuntur, ea, dum hujus facta sunt momenta seu partes organicae, hujusque vitam participant, ipsa etiam magis, quam antea, fiunt vitalia. Eademque ratione homo quisque vitae compos fit plenioris quasi magisque determinatae, si membrum seu momentum sit societatis cujusdam humanae, quam si vitam extra hanc degat segregem ac solitariam. Et quo perfectioris societatis fit consors, veriusque suum in ea locum intelligit, eo meliorem

Då ett väsende förnimmes såsom ett moment i ett annat och högre, blir det derigenom mera bestämdt och fullkomligare, än om det förnimmes ensamt i och för sig. Och om det äfven förnimmer sig sjelf i detta förhållande, så fattar det dermed sitt eget lif fullkomligare och erhåller på samma gång en högre dignitet bland väsendena. Och detta gäller i desto högre grad, ju fullkomligare det andra väsendet är, genom hvilket det förnimmer sig på detta sätt. Det må tillåtas oss att här belysa allt detta med några exempel, eftersom vår afhandlings inskränkta gränser lägga hinder i vägen för en utförligare framställning.

Om t. ex. talet 5 betraktas ensamt för sig, kunna vi derom ej utsäga flera bestämningar än dem, som innehållas i de föregående lägre talen och deras förhållanden sinsemellan. Om deremot samma tal betraktas i förhållande till talet 10 och såvidt det är ett moment i detta, så säges det ej blott utgöra hälften af 10, utan bestämes äfven af de förhållanden, i hvilka det jemte de öfriga talen tänkes ingå i nämnda tal. Och ju större det tal är, i hvilket det tänkes ingå, med desto flera relationer och predikater måste vi tänka det. Om ock detta förhållande lättast faller i ögonen i fråga om talen, så kan det likväl öfverflyttas äfven på andra områden, emedan det beror på en väsentlig lag för alla väsenden. De ämnen t. ex., som förvandlas till näringsmedel för människokroppen, blifva, genom att öfvergå till momenter och organiska delar deri och få del i dess lif, äfven sjelfva mera lefvande än förut. På samma sätt får hvarje menniska ett högre, rikare och mera bestämdt lif, om hon fattar sig såsom en medlem eller ett moment i ett menskligt samhälle, än om hon förer ett afskildt och isoleradt lif utom detta. Och ju fullkomligare det samhälle är, hvaraf hon är medlem, och ju sannare hon uppfattar sin ställning inom detsamma, desto högre skat-

sentit suam ipsius vitam et dignitatem. Hinc admiratio et caritas, qua optimus quisque alium prosequitur se ipso meliorem, hujusque vitae superioris momentum fieri avet, id quod praecipue in periculis cernitur. Atque hinc etiam caritas erga socios, cives, imperantes, patriam, genus humanum et denique mentem ipsam divinam. Quod si in nostro hoc mundo relativo ratio haec rerum absoluta non tota adparet et eminent, ibi tamen non prorsus desideratur; et quo magis in eo est praesens et actualis, eo major est vera nostra perfectio et felicitas.

Quae quum ita sint, ex his denuo colligitur, quod et antea probavimus, nulla esse entia vere absoluta, nisi quatenus in mente divina sint, et per eam percipiuntur, adeo ut in hac una sit absoluta entis cujusque veritas et perfectio. Tum vero inde etiam intelligimus, quae sint ad summam nostram perfectionem et felicitatem necessaria, primum quidem ut in nobismet ipsis quam maxime sit unitas in multitudine et multitudo in unitate seu ordo, concentus, systema; deinde ut societates, in quibus vivamus, humanae sint quam maxime multiplices et quam optime ordinatae; denique ut nosmet ipsos et omnia ad mentem referamus divinam, in eaque nos et nostras ad cetera relationes quam verissime intelligamus. Quo nisi omnes actiones nostrae dirigantur, plane nullius sunt ad felicitatem nostram momenti. De cetero tria ista momenta ita conspirant, ut primum perfectionem non obtineat nisi per secundum, neque haec duo nisi per tertium, cujus re vera sunt momenta inferiora.

---

tar hon sitt eget lif och sitt eget värde. Häraf den beundran och kärlek, hvarmed hvarje god menniska omfattar en annan, som är bättre än hon sjelf, och hennes åstundan att blifva ett moment i dennes högre lif, hvilket isynnerhet vid lifsfaror blir märkbart. Häraf äfven kärleken till medbröder, medborgare, öfverhet, fosterland, mensklighet och ytterst till den Gudomliga anden. Om också i denna vår relativa verld detta tingens absoluta förhållande icke skönjes eller framträder med full tydlighet, så saknas det likväl ej heller här fullkomligt; och i ju högre grad det i denna verld är närvarande och aktuellt, desto större är vår sanna fullkomlighet och lycksalighet.

Af det nu sagda draga vi ånyo den slutsatsen, som vi redan förut bevisat, att väsendena äro verkligen absoluta, endast för så vidt som de äro i den gudomliga anden och af honom förnimmas, så att hvarje väsen endast der eger sin absoluta sanning och fullkomlighet. Vidare inse vi äfven häraf de nödvändiga vilkoren för vår högsta fullkomlighet och lycksalighet, nämligen först och främst att vi sjelfva skola ega den största möjliga enhet i och af mångfald eller ordning, harmoni och systematiskhet; vidare att de menskliga samhällen, i hvilka vi lefva, skola vara så mångfaldiga och så väl organiserade som möjligt, och slutligen att vi hänföra oss sjelfva och allting annat till den gudomliga anden och derinom med största möjliga klarhet fatta oss sjelfva och våra förhållanden till alla öfriga väsenden. Om ej alla våra handlingar riktas derhän, äro de af alldeles ingen betydelse för vår lycksalighet. För öfrigt sammanhänga dessa tre moment så innerligt med hvarandra, att det första vinner sin fulländning endast genom det andra, och dessa två endast genom det tredje, hvars underordnade moment de i sjelfva verket äro.

CAP. VII.

De vera notione Rationis.

Mentem absolutam haud diversam esse a Deo, non est, quod pluribus demonstramus, quum id quidem ex universa disputatione superiori adpareat.

Num vero eadem etiam uno nomine rationis recte significetur, operae pretium erit certum habere et exploratum, quoniam ad notionem religionis constituendam id plurimum est profuturum. Itaque de hac quaestione discernere jam instituemus, collectis prius hoc loco quasi in unum, quae de mente illa supra sparsim diximus.

Primum igitur mens illa est plane et omnino sui sibi que conscia, qua ex parte considerata recte nomen tum mentis, tum vitae, tum sapientiae seu scientiae absolutae obtinet. Quum enim nihil percipi possit praeter perceptiones, si quis in ea esset scientiae defectus, i. e. si quid ei foret occultum aut obscurum et confusum, alia quaedam mens necessario subesset, cujus perceptiones perfectae ab ipsa imperfecte perciperentur, id quod repugnat.

Tum vero eadem est absoluta et a nulla re alia pendens, ex qua sua proprietate nomine entis tum perfectissimi tum realissimi est appellata. Etenim quum absoluta ejus percipiendi ratio haec est, ut omnia cum omnibus suis determinationibus percipiat, neque tamen nisi suas ipsius perceptiones, fieri non potest, ut aliquid sit, quod non in ipsa modo absolute perfecto contineatur. Itaque et ipsa non tantum est vera omnium scientia, sed etiam omnis verae scientiae unum et solum objectum.

Porro mens eadem est vita omnino aeterna et spiritalis, ita ut non tantum temporis et mutationis, sed

SJUNDE KAPITLET.

Om Förnuftets sanna begrepp.

Att den absoluta anden icke är någon annan än Gud, behöfva vi ej ytterligare bevisa, enär det framgår af hela den föregående undersökningen.

Deremot torde det vara skäl att närmare utreda och afgöra, huruvida icke ordet förnuft fullt uttrycker samma andes väsende, emedan detta bör blifva af synnerlig vigt för bestämmandet af religionens begrepp. Vi skola därför taga denna fråga i skärskådande, sedan vi här först sammanfattat, hvad vi ofvan på spridda ställen framställt rörande den absoluta anden.

Först och främst är nu denna ande alltigenom och i alla afseenden sjelfmedveten, och från denna synpunkt betraktad nämnes han rätteligen än absolut ande, än absolut lif, än absolut vishet eller vetande. Ty så vida ingenting annat kan förnimmas än förnimmelser, så måste vi, i fall någon brist i förnimmande hos honom förefunnes, d. v. s. i fall något för honom vore oklart eller dunkelt, med nödvändighet förutsätta ett annat förnimmande väsende, hvars fullkomliga förnimmelser skulle af honom ofullkomligt förnimmas, hvilket är orimligt.

Vidare är denna ande absolut och oberoende af allt annat, och på grund af denna egenskap har han blifvit kallad det absolut fullkomliga och verkliga väsendet (ens perfectissimum et realissimum). Ty då den absoluta karakteren af hans förnimmande innebär, att han förnimmar allt jemte alla dess bestämningar och likväl ingenting annat än sina egna förnimmelser, så följer häraf, att ingenting kan finnas, som icke på ett absolut fullkomligt sätt innehålles i honom. Följaktligen är han ock sjelf icke blott absolut allvetande, utan äfven hela det absoluta vetandets enda objekt.

Vidare är denna ande det fullkomligt eviga och andliga lifvet, följaktligen hvarken underkastad tid och för-

etiam extensionis et corporis et concretionis omnis sit expers. Si enim in se et sibi mutari posset, non omnia in se absolute perciperet, sed partem potentia seu obscure, partem actu sive clare; idemque ei usu veniret, si corpore et concretionem determinaretur; nam corpus non est nisi confusa et relativa perceptio, qua multitudo perceptionum absolutarum imperfecte percipitur.

Praeter haec autem mens absoluta est summa multitudo in unitate et unitas in multitudine seu systema absolutum, quo respectu considerata vera est ratio omnis ordinis et concentus et pulchritudinis. Atque hujus systematis membra seu momenta, id quod probe est observandum, non tantum sunt perceptiones mentis illius absolutae, sed etiam sibi ipsis viventia suique sibi conscia i. e. mentes, suo unumquodque certo modo graduque. Nam quidquid verae est vitae et conscientiae sui, id est in mentis illius unitate comprehensum, neque in ea quidquam continetur, quod non sit vere vivens sibi que conscius.

Jam vero si ceterarum mentium quaeque re vera est momentum systematis illius, quod diximus, fieri non potest, ut ulla earum vere sui sibi sit conscia, nisi quoad sese, qualis est, ut momentum ejusdem systematis percipiat, ideoque etiam percipiat hoc ipsum, quod sic omni menti et perceptioni observatur. Prout autem quaeque magis minus finita est et imperfecta, ita hoc objectum suum percipiat, necesse est, magis minus imperfecte, ideoque et aliter, atque est in se ipso. Quod quum ita sit, in se ipsa quaeque aliud actu percipit universum, quam quod inest in mente divina; et illud suum universum est re vera mentis ipsius conscientia sui determi-

ändring eller behäftad med utsträckning, kroppslighet och materialitet. Ty om han i och för sig kunde förändras, skulle han icke i sig förnimma allt på ett fullkomligt sätt, utan en del potentielt eller dunkelt, en del aktuellt eller klart; detsamma vore förhållandet, om han vore bestämd af kroppslighet och materialitet, ty kroppen är ingenting annat än en dunkel och relativ förnimmelse, hvori en mångfald af absoluta förnimmelser förnimmes på ett ofullkomligt sätt.

Dessutom är den absoluta anden den högsta mångfald i enhet och enhet i mångfald eller ett absolut system, och från denna synpunkt betraktad är han den verkliga grunden till all ordning, harmoni och skönhet. Men detta systems organer eller momenter äro — hvilket man nog måste observera — icke blott bestämningar hos den absoluta anden, utan äfven i och för sig sjelfva lefvande och sjelfmedvetna d. v. s. förnimmande väsen, hvart och ett i sin grad och på sitt bestämda sätt. Ty allt sannt lif och sjelfmedvetande sammanfattas i den absoluta andens enhet, och i honom finnes ingenting, som icke är verklighen lefvande och medvetet.

Om nu hvar och en af de öfriga andarne i sjelfva verket utgör ett moment i det nämnda systemet, så kan ingen af dem vara verklighen sjelfmedveten, så vida han icke uppfattar sig sådan han är d. v. s. såsom ett moment i samma system, och följaktligen äfven uppfattar detta sjelft, sådant det särskildt ter sig för hvarje förnimmande väsende. Men i samma mon som anden är mer eller mindre ändlig och ofullkomlig, måste han ock förnimma detta sitt objekt mer eller mindre ofullkomligt och följaktligen annorlunda, än det i sig sjelf är. Sålunda förnimmer hvarje ändlig ande i sig sjelf aktuellt en annan verld än den, som finnes i den gudomliga anden; och denna hans verld är i sjelfva verket andens

nata, seu ea forma, qua ipsa sibi ut imperfecta et relativa adest.

Ita vero ex his colligere possumus, mentem absolutam ceterarum esse principium et rationem sufficientem, itemque veram earum essentiam et legem et mensuram. Neque enim, illa sublata, hae esse omnino possunt et perfecte intelligi, neque vera est harum vita et ratio percipiendi, nisi quoad cum vita et ratione percipiendi divina est eadem. Nostra quidem scientia ita demum est sapientia, si absoluta percipiamus tanquam absoluta et relativa tanquam relativa, et si illa ad Deum, haec autem ad nos referamus. Quidquid enim in nobis est veri et absoluti, id etiam est mentis divinae, quidquid autem in nobis est relativi, id nisi nostrum non est. Atque horum elementorum consociatio et unitas est mens nostra humana, quae per id ipsum et mentis divinae est particeps et ab ea tamen diversa.

Ceterum mens absoluta mentium relativarum non tantum principium est et ratio sed etiam finis et perfectio, quo nomine summum et absolutum earum bonum dicitur. Menti enim nihil aliud esse potest propositum, nisi ut sibi sit mens quam perfectissima, quod ita maxime obtinet, ut verissime se in Deo, Deumque in se percipit. Quorum illud assequitur, quatenus se ipsam vere percipit tanquam momentum systematis absoluti in mente divina — id quod est sapientiae; hoc autem, quatenus sese suumque mundum eidem systemati efficit similem — id quod est virtutis. Eatenus enim sua ipsius vita et conscientia sui eadem est atque mentis divinae.

Quibus ita expositis, non longa opus est argumentatione, ut certo constet, mentem absolutam uno nomine

eget bestämda sjelfmedvetande eller den form, hvori han för sig sjelf är till såsom ofullkomlig och relativ.

Vi kunna nu här af draga den slutsatsen, att den absoluta anden är de öfriga andarnes princip och tillräckliga grund, och tillika deras sanna väsen, lag och mått. Ty utan denna grund kunna de sednare icke ens vara till och begripas, ej heller finnes någon sanning i deras lif och förnimmande, annars än för så vidt som det är identiskt med Guds lif och förnimmande. Då först är vårt vetande verklig vishet, om vi förnimma det absoluta såsom absolut och det relativa såsom relativt, och hänföra det förra till Gud, det sednare till oss. Ty allt sannt och absolut, som finnes hos oss, det tillhör äfven det gudomliga väsendet, allt åter, som är relativt, det är endast vår egen tillhörighet. Af dessa elementer utgör vår menskliga ande en förening och enhet, som just af denna anledning på en gång har del i den gudomliga anden och tillika är från honom skild.

För öfrigt är den absoluta anden icke blott de relativa andarnes princip och grund, utan äfven deras ändamål och fullkomlighet, hvadan han ock nämnes deras högsta eller absoluta goda. Ty ett förnimmande väsende kan ej hafva något annat mål, än att för sig sjelf blifva så fullkomligt förnimmande som möjligt, och detta vinner det i desto högre grad, ju sannare det förnimmer sig i Gud och Gud i sig. Det förra ernås, såvida det verkligen fattar sig sjelf såsom moment af det absoluta systemet i den gudomliga anden — hvilket är *vishetens* uppgift; det sednare, såvida det gestaltar sig och sin verld till ett uttryck af det gudomliga systemet — hvilket är *dygdens* uppgift. Ty så till vida är dess eget lif och sjelfmedvetande identiskt med den gudomliga andens.

Efter denna redogörelse torde det ej behövas någon vidlyftig argumentation för att bevisa, att ordet förnuft

rationis recte significari. Primum enim ratio, ut inter omnes convenit, non corpus est sed mens, et quidem summa mentis forma et facultas seu perfectio. Hanc autem vere et absolute esse jam vidimus in sola mente divina, in ceteris autem magis minus, prout ad hujus similitudinem propius remotius accedant. Deinde voce rationis significatur rei cujusque principium et substantia et veritas et mensura et finis et optima conditio, ita ut, quidquid sit e ratione, id etiam sit rectum, seu quale esse debeat i. e. vel bonum vel verum vel pulchrum vel haec conjuncta. Quae omnia de Deo item dicenda esse, et quidem de Eo uno verissime, ex iis, quae hucusque disputavimus, intelligitur. Praeterea vel id unum ad rem, quam quaerimus, decernendam satis omnino esse potest, quod homo quisque numquam ratio ipsa, sed tantum (animal) rationis particeps esse dicitur; quae quidem ejus definitio ita vera esse agnoscitur, ut sapientissimi pariter atque imperitissimi eam adprobent, etsi non omnes, quid ea contineatur, aequae clare intelligant. Nos autem saepius ostendimus, cujusnam mentis et rationis homo sit particeps. Haec igitur jam nobis sufficiant.

CAP. VIII.

De vera notione Religionis.

Post ea, quae adhuc disputavimus, non adeo difficile erit ostendere, quod in hoc libro nobis est propositum, veram religionis notionem eandem omnino esse atque ipsam rationem seu vitam et mentem divinam,

fullt uttrycker den absoluta andens begrepp. Ty först och främst är förnuftet, såsom alla erkänna, icke kropp utan ande och dertill andens högsta form och förmåga eller dess fullkomlighet. Men endast hos det gudomliga väsendet hafva vi funnit andens begrepp i dess sanning och fullkomlighet, hos de öfriga deremot mer eller mindre fullkomligt, allt efter som de mer eller mindre närma sig till likhet med det förra. Vidare betecknas med ordet förnuft (ratio) hvarje tings princip, substans, sanning, mått, ändamål och högsta förträfflighet, så att allt som är i enlighet med förnuftet (förnuftigt), äfven är rätt eller sådant det bör vara d. v. s. godt eller sannt eller skönt eller allt detta i förening. Alla de bestämningar, som ytterligare kunna predicas om Gud och uteslutande gälla om honom, följa ur dem, vi ofvan redan framställt. För att afgöra den förevarande frågan torde det för öfrigt vara alldeles tillräckligt att framhålla, att människan aldrig säges vara sjelfva förnuftet, utan endast en förnuftig eller af förnuftet delaktig varelse — en definition, hvilken erkännes vara så riktig, att såväl lärde som olärde omfatta densamma med lika bifall, om också icke alla lika klart inse, hvad den innebär. Men vi hafva redan flera gånger uppvisat, af hvilken ande och af hvilket förnuft människan är delaktig. Det sagda kan sålunda vara nog.

ÅTTONDE KAPITLET.

Om Religionens sanna begrepp.

Efter den föregående utredningen torde det ej blifva synnerligen svårt att visa, att Religionens sanna begrepp, hvars bestämmande vi gjort till föremål för denna afdelning, i sjelfva verket är identiskt med förnuftet sjelf d. v. s. med det gudomliga lifvet eller den gudomliga anden.

Primum enim hoc satis per se patet, in eo non esse religionem, in quo non sit ratio, seu nullum ens esse religiosum, nisi idem aut sit ipsa ratio aut certe rationis particeps. Neque enim religionem tribuimus brutis animantibus, in quibus rationem non deprehendimus; neque eam nisi potentia in infantibus esse dicimus, quamdiu in iis nisi potentiâ non adest ratio. Atque haec ita sunt in aperto, ut plura de iis addere non sit opus.

Tum autem et e contrario aequè certum est, in eo non esse rationem, in quo non sit religio, seu nullum ens esse ratione praeditum, nisi idem etiam sit religiosum. Nam si fieri omnino posset, ut quid esset ratione praeditum seu rationale, neque tamen religiosum, fieri quoque posset, ut idem esset quam maxime rationale i. e. ipsa ratio, et tamen careret religione. Ita vero haec nullum haberet cum ratione commercium, neque adeo ipsa foret e ratione i. e. nec vera esset sapientia, nec vita aeterna et spiritualis, nec denique aliquid vel veri vel boni vel pulchri; quae enim hujus sunt generis, ea omnia sunt e ratione, ut modo ostendimus.

Jam vero si fieri non potest, ut ens ullum sit religiosum, nisi item sit rationale, neque contra ut ens ullum sit rationale, nisi item sit religiosum, sequitur profecto, ut generatim ens religiosum idem re vera sit atque ens rationale, et contra. Nam, ut jam saepe diximus, nulla propositio recte hoc modo contraponitur, nisi ejus subjecto et praedicato eadem subjecta sit notio, diversis tantum expressa nominibus. Quod si ens religiosum idem re vera est atque ens rationale, etiam necesse omnino est, ens quodque ita maxime ac verissime esse religiosum, ut maxime verissimeque sit rationale,

För det första är det nämligen alldeles sjelfklart, att religion ej finnes hos den, som saknar förnuft, eller att intet väsende är religiöst, såvida det icke antingen är förnuftet sjelf eller åtminstone förnuftigt. Ty de o-skäligen djuren, hos hvilka vi ej kunna spåra något förnuft, tillerkänna vi ej heller religion; och hos små barn säga vi religionen finnas endast till möjligheten, så länge förnuftet hos dem finnes endast till möjligheten. Detta är så uppenbart, att vi ej behöfva derom vidare orda.

Men vidare är det också tvärtom lika säkert, att förnuft icke finnes, der religion icke finnes, eller att intet väsende är förnuftigt, såvida det icke tillika är religiöst. Ty om det öfverhufvud kunde inträffa, att ett väsende vore förnuftigt utan att på samma gång vara religiöst, så vore det likaväl möjligt, att samma väsende kunde vara i högsta grad förnuftigt eller sjelfva förnuftet och likväl sakna religion. Men i sådant fall skulle religionen icke hafva något med förnuftet att skaffa, och hon vore då ej heller förnuftsenslig d. v. s. hvarken sann vishet eller evigt och andligt lif, eller korteligen något sannt eller godt eller skönt, ty allt sådant är, såsom vi nyss visat, förnuftsensligt.

Men om nu ett väsende omöjligen kan vara religiöst utan att tillika vara förnuftigt, och tvärtom ej kan vara förnuftigt utan att tillika vara religiöst, så följer deraf nödvändigt, att i allmänhet ett religiöst väsende i sjelfva verket är detsamma som ett förnuftigt väsende, och tvärtom. Ty såsom vi redan ofta nämnt, kan intet ömdöme med bibehållande af sin giltighet på detta sätt omvändas, såvida icke för subjekt och predikat ligger samma begrepp till grund, endast uttryckt med olika namn. Men om ett religiöst väsende i sjelfva verket är detsamma som ett förnuftigt väsende, så måste ock hvarje väsende vara i högre och sannare mening religiöst, i samma mon som det är förnuftigt. Men ingenting är

Nihil autem est magis rationale, quam ipsa ratio, neque magis religiosum, quam ipsa religio, quemadmodum nec quidquam magis aureum, quam ipsum aurum, vel magis lucidum, quam ipsa lux, et sic in ceteris. Itaque si Deus unus est ens absolute rationale, seu ipsa ratio *καὶ ἐξοχήν*, necesse est, Eum etiam esse ens absolute religiosum seu ipsam religionem i. e. summam ac verissimam notionem, quae huic voci subjiciatur.

Hanc argumentationem per se quidem ejusmodi esse putamus, ut res, quam quaerimus, jam per eam satis probata videatur iis, qui facultate cogitandi excultiore utuntur. Quod tamen non dubitamus, quin multi vim ejus non penitus sint assecuturi, si sint in puris notionibus tractandis minus versati, etiam alias argumentationes mox adhibebimus. Quamquam et contra illam quod possit afferri, vix quidquam videmus, nisi hoc forte quis dixerit, religionem ad solam mentem finitam pertinere, hujusque esse vel gradum vel habitum vel adfectionem vel aliud ejusdem generis. Verum etsi haec fere est vulgaris opinio, tamen ea nihil continet, quod ad nostram sententiam infirmandam valeat. Religionem enim etiam ad Deum pertinere, vel ex hoc uno colligimus, quod ea summa est hominis perfectio et finis, quam solam mentem divinam esse jam demonstravimus. Praeterea idem etiam facilius ex iis, quae mox afferrentur, intelligi poterit. Neque fieri omnino potest, ut religio sit certus rationis gradus seu ratio ad certum gradum explicita, quin etiam quisque gradus rationis idem sit gradus religionis; ex quo continuo efficitur, utramque re vera esse eandem, summamque rationem summam esse religionem. Denique si religio esset certus rationis nostrae modus vel

mera förnuftigt än sjelfva förnuftet, och ingenting mera religiöst än religionen, liksom ingenting är mera gyllene än sjelfva guldets eller mera lysande än sjelfva ljuset, o. s. v. Om sålunda Gud är det absolut förnuftiga väsendet eller förnuftet *κατ' ἐξοχήν*, måste han ock vara det absolut religiösa väsendet eller sjelfva religionen d. v. s. det högsta och sannaste begrepp, som kan uttryckas i och med detta ord.

Denna bevisning tro vi i och för sig vara af den beskaffenhet, att den för dem, som ega en mera uppöfvad tankeförmåga, torde vara tillräcklig att skänka en öfvertygelse i denna fråga. Men som vi förmoda, att många, hvilka äro mindre hemmastadda i de abstrakta begreppens rymder, icke fullt skola kunna fatta hennes bindande kraft, skola vi strax framställa äfven några andra bevis. Ehuru det är svårt att finna någon grundad invändning emot hvad vi framställt, kunde man dock möjligen göra den anmärkningen, att religionen endast tillhör den ändliga anden och hos honom anger en viss grad eller beskaffenhet eller bestämdhet eller något dylikt. Men om ock detta ungefärligen är det allmänna föreställningssättet, så ligger deri likväl ingenting, som kan rubba vårt påstående. Ty att religionen äfven kan predicas om Gud, kan man sluta redan deraf, att hon är människans högsta fullkomlighet och ändamål, hvilket vi redan visat endast den gudomliga anden vara. Detsamma skall för öfrigt ännu tydligare framgå af de skäl, som vi längre ned skola anföra. Vidare är det alldeles omöjligt, att religionen kan vara en viss grad af förnuft eller förnuftet till en viss grad utveckladt, såvida ej hvarje grad af förnuft tillika är en grad af religion; hvaraf omedelbart följer, att båda i sjelfva verket utgöra samma sak, och att det högsta förnuftet är den högsta religionen. Om slutligen religionen vore en viss modus eller beskaffenhet hos vårt förnuft eller en viss tillfällig bestämning

habitus, vel certa ejusdem adfectio, ea quidem, manente ratione, et adesse posset et abesse. Atqui in nobis ita tantum est ratio, si nostra scientia et vita eadem est atque divina, qualis utique esse non potest, nisi quoad in nobis est religio. Scilicet maximopere cavendum est, ne ratio humana aut cum mente universa aut cum facultate ejus cogitandi confundatur; inde enim hoc loco omnis existit dubitatio.

Ceterum aliis quoque argumentis probari potest, religionem ipsam non esse diversam a vita et mente divina v. gr. hoc modo. Homini, ut in superioribus est disputatum, quum sit mens finita et relativa, nihil aliud esse potest propositum tanquam summa perfectio et finis et felicitas, nisi ut sibi sit mens quam verissima et perfectissima. Hoc autem ita maxime assequitur, ut proxime ad similitudinem accedit mentis absolutae, quamobrem et Plato summum nostrum bonum statuit *ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ δυνατόν*, id quod sapientissimorum virorum iudicii semper est comprobatum. At si Deus non esset religiosus — et quidem absolute religiosus seu ipsa Religio, quia in eo nihil non est omnibus numeris perfectum — necessario hinc sequeretur, ut homo ita minime foret religiosus, seu ita maxime exueret religionem, ut proxime ad similitudinem Dei accederet. Quod quam sit perversum et absurdum, nemo non videt, quippe quum ita quidem religio non aliquid boni et expetendi foret, sed potius aliquid mali et fugiendi. Omnino nihil quidquam est absolute bonum praeter vitam et mentem divinam, ideoque nec quidquam relative bonum, nisi quoad illius vitae ac mentis sit particeps.

Praeterea si recte docent Theologi, quod nos minime dubitamus, religionem esse et scientiam de Deo rebusque

hos detta, så skulle hon, utan att förnuftets begrepp derigenom uppbädfes, såsom bestämning likaväl kunna fränsägas som tilläggas detsamma. Men nu finnes förnuft hos oss, endast för så vidt som vårt vetande och vårt lif äro identiska med Guds vetande och lif, och så beskaffade kunna de icke vara, såvida ej hos oss finnes religion. Man måste nämligen noga akta sig, att icke förvexla det menskliga förnuftet med förnimmandet i allmänhet eller med det menskliga förståndet; ty på en sådan förvexling beror hvarje betänklighet i detta fall.

Äfven med andra skäl kan man styrka, att religionen icke kan vara något från det gudomliga lifvet och förnimmandet skildt, såsom t. ex. på följande sätt. Då människan, som vi af den föregående undersökningen funnit, är en relativ och ändlig ande, så kan ingenting annat vara henne föresatt såsom hennes högsta fullkomlighet, ändamål och salighet, än att för sig sjelf blifva ett så sannt och fullkomligt förnimmande väsende som möjligt. Men detta mål vinnes i högre grad, i samma mon man kommer till allt större likhet med den absoluta anden, hvadan ock Plato bestämde vårt högsta goda såsom *den största möjliga likhet med Gud*, hvilket de insigtsfullaste män i alla tider erkänt såsom riktigt. Vore nu Gud icke religiös — och absolut religiös eller sjelfva religionen, emedan hos honom allt är i alla afseenden fullkomligt, — så skulle deraf med nödvändighet följa, att ju mera människan blefve lik Gud, desto mindre religiös skulle hon blifva, eller desto mera skulle hon afkläda sig religionen. Det orimliga och absurda i denna slutsats faller en hvar i ögonen, alldestund religionen då icke vore ett godt eller eftersträfvensvärdt, utan snarare ett ondt och förkastligt. Ty det gifves intet absolut godt utom det gudomliga lifvet och förnuftet, och följaktligen heller intet relativt godt, såvida det ej är delaktigt af detta lif och förnuft.

Föröfrigt om Teologerna — äfven enligt vår mening — med rätta lära, att religionen är kunskap om Gud och

divinis et vitam huic scientiae aptam ac consentaneam, ex hoc quoque idem atque ex ceteris efficitur. Nam si religio est ea, quam diximus, scientia, fieri non potest, ut ipsa sit absolute vera et perfecta, nisi item scientia illa ejusdem sit veritatis ac perfectionis. In quo autem esse haec potest absolute vera et perfecta nisi in Deo, cui uni proprium est nihil non vere et absolute percipere? Et cui praeter Eum, qui unus ejusmodi gaudet scientia, vita esse potest huic perfecte apta et consentanea? At si, quod supra ostendimus, Deus haud diversus est a scientia et vita absoluta, necesse est, Eum nec esse a religione absoluta diversum. Atque hoc idem erui potest ex quacumque religionis definitione, quae aliqua ex parte verum attingit.

Plura vero argumenta hic non addimus, quoniam ista nobis jam sufficere videntur. Neque est, quod in notione religionis explicanda diutius versemur, quum quae de mente absoluta exposuimus, etiam ad illam sint transferenda. Superest autem, ut ostendamus, quo modo religio insit et appareat in mente finita humana, id quod in libro tertio et ultimo persequemur.

---

de gudomliga tingen samt ett lif i enlighet och öfverensstämmelse med denna insigt, så kunna vi äfven här af draga samma slutsats, som af det föregående. Ty om religionen är en sådan kunskap, som vi nämnt, så kan hon omöjligt sjelf vara absolut sann och fullkomlig, så vida ej också denna kunskap är lika sann och fullkomlig. Men hos hvem finnes väl en sådan absolut sann och fullkomlig kunskap, om ej hos Gud, då det ju för honom ensam är möjligt att förnimma allt på ett sant och fullkomligt sätt? Och hos hvilken annan än hos honom, som ensam är i besittning af ett sådant vetande, kan väl finnas ett lif, som är fullkomligt öfverensstämmande med detta vetande. Men om, såsom vi ofvan visat, Gud är det absoluta vetandet och det absoluta lifvet, så måste han ock vara den absoluta religionen. Och till samma insigt kan man komma, om man utgår från hvilken annan definition på religion som helst, som i någon mon träffar det rätta.

Några flera skäl för denna vår åsigt ämna vi ej anföra här, emedan de nämnda synas oss tillräckliga. Ej heller behöfva vi längre sysselsätta oss med att utveckla, hvad som ligger i religionens begrepp, alldenstund alla de bestämningar, vi tillagt den absoluta anden, kunna öfverflyttas äfven på religionen. Återstår dock att visa, på hvad sätt religionen är närvarande och yttrar sig hos den ändliga menniskoanden, hvilket vi skola göra till föremål för den tredje och sista afdelningen.

LIBER TERTIUS.
DE SAPIENTIA ET VIRTUTE.

CAP. I.

De mente humana generatim considerata.

Hominem esse mentem finitam et relativam, quae actu rationis particeps fieri possit, partim ex iis, quae disputata sunt in libris superioribus, partim ex factis et sua cujusque conscientia sui cognoscitur.

Homo itaque sibi conscius esse potest sui ipsius tanquam membri organici ejus systematis et universi, quod est in mente divina; et quidem ita maxime hac vita et conscientia sui gaudet, ut sibi ad veritatem suam ac perfectionem est maxime explicitus. At quum idem tamen sit mens finita, aliud quoque habeat, necesse est, universum, quod et ipsi soli est proprium, et magis minus abhorret a divino illo, cujus quidem, tanquam essentiae suae, est phaenomenon seu perceptio relativa et imperfecta¹⁾. Neque vero id aliud re vera est, nisi homo ipse universus, seu mens humana in se ab omni parte determinata, qualis sibi est tanquam finita et a mente divina diversa²⁾.

Quemadmodum igitur perfecta explicatio mentis divinae perfecta etiam est explicatio universi absoluti, sic perfecta explicatio mentis humanae perfecta item est ex-

---

¹⁾ Vide p. 38, 118.

²⁾ P. 118.

TREDJE AFDELNINGEN. OM VISHETEN OCH DYGDEN.

FÖRSTA KAPITLET.

Om mennisko-anden i allmänhet.

Att menniskan är en ändlig och relativ ande, som kan utveckla sig till aktuel förnuftighet, framgår såväl af den föregående framställningen, som af erfarenheten och hvars och ens eget medvetande.

Menniskan kan derföre medvetet fatta sig sjelf såsom organiskt moment i det system och den verld, som utgör den gudomliga andens innehåll, och hon blir i desto högre grad delaktig af hans lif och sjelfmedvetande, ju mer hon för sig sjelf blifvit utvecklad till sin sanning och fullkomlighet. Men då hon likväl på samma gång är en ändlig ande, måste hon äfven hafva en annan verld, som är alldeles egendomlig för henne och i mer eller mindre mon skiljer sig ifrån den gudomliga verld, som utgör dess väsende, och af hvilken den utgör ett fenomen eller en relativ och ofullkomlig uppfattning¹⁾. Denna verld är emellertid i sjelfva verket iugenting annat, än menniskan sjelf i sin totalitet eller mennisko-anden inom sig i alla afseenden bestämd, sådan han uppfattar sig såsom ändlig och från den gudomliga anden åtskild²⁾.

Likasom således en fullständig förklaring af den gudomliga anden äfven är en fullständig förklaring af den absoluta verkligheten, så är en fullständig förklaring af menniskoanden tillika en fullständig framställning af vår

---

¹⁾ Se s. 39, 119.

²⁾ Sid. 119.

plicatio universi nostri relativi. Etenim hoc totum nostris perceptionibus imperfectis continetur¹⁾: et mens non magis esse et concipi potest sine perceptionum suarum universitate, quam haec vicissim esse et concipi sine illa. Itaque nihil ferme interest, utrum mentem humanam universam, an universitatem rerum relativarum, quae ab ipsa percipiuntur, dicamus; id quod in sequentibus perpetuo est retinendum. Et quoniam haec mens, ut finita et relativa, ipso genere diversa est a mente absoluta, facile intelligitur, eam universe determinandam esse praedicatis ejusmodi, quae sint opposita iis, quibus haec vere cogitatur. Neque tamen haec oppositio et diversitas est nisi relativa. quoniam opposita aliquid habeant, oportet, commune, quod quidem hic ipsa est essentia absoluta, quippe quum omne ens relativum nihil sit nisi ens absolutum imperfectius quodammodo perceptum²⁾. Nimirum ubique hoc nos urgemus, nullam oppositionem re vera esse absolutam, sed omnem, ut ipsa ejus fert notio, relativam.

Quae quum ita sint, primum quidem hoc novimus, mentem humanam et universitatem rerum, quae ejus dicantur, non absolutam esse sed relativam³⁾. Neque enim ea in se sola habet omnia, quae Esse ejus constituunt, ideo quod mentem quae sibi subsit, requirat absolutam, neque est omnibus numeris perfecta, quum magis minus imperfecte percipiat, quae modo perfecto a mente absoluta percipiuntur. Est igitur mens humana oppositorum unitas, partim magis ens absolutum, partim magis hujus contrarium referens; idemque dicendum est et de toto et de partibus quibusque ejus universi, quod illa ut suum considerat. Omnino nihil quidquam in hoc reperitur, quod

¹⁾ P. 38, 118 et alibi.

²⁾ P. 70.

³⁾ P. 134.

relativa verld. Ty denna består helt och hållet af våra ofullkomliga förnimmelser¹⁾; och anden kan lika litet vara och tänkas utan totaliteten af sina förnimmelser, som den sednare å sin sida kan vara och tänkas utan den förra. Sålunda är det nästan ingen skillnad, vare sig vi tala om menniskoanden i dess totalitet, eller om totaliteten af de relativa ting, som af honom förnimmas; något som man i det följande ständigt måste fasthålla. Och emedan denna ande, såsom ändlig och relativ, är till sjelfva arten skild från den absoluta, inse vi lätt, att han i det hela måste bestämmas af sådana predikater, som äro motsatsen till dem, med hvilka den absoluta anden fattas i sin sanning. Likväl är denna motsats och olikhet endast relativ, alldenstund motsatta membra alltid måste hafva något gemensamt, hvilket här är sjelfva den absoluta substansen, alldenstund hvarje relativt väsende icke är någonting annat än ett absolut väsende, som på ett ofullkomligt sätt förnimmes²⁾. Hvad vi alltså uttryckligen och en gång för alla yrka är, att ingen motsats är absolut, utan att hvarje sådan, såsom sjelfva dess begrepp ger tillkänna, är relativ.

Förhåller det sig nu så, inse vi först och främst, att menniskoanden och totaliteten af de ting, som sägas tillhöra honom, icke är absolut utan relativ³⁾. Ty han eger hvarken inom sig sjelf allt, som konstituerar hans vara, utan fordrar det absoluta såsom sin grund, ej heller är han i alla afseenden fullkomlig, alldenstund han mer eller mindre ofullkomligt förnimmer det innehåll, som på ett fullkomligt sätt förnimmes af det absoluta. Menniskoanden är sålunda en enhet af motsatser, i det han innehåller dels ett absolut vara, dels ett dertill motsatt; och detsamma kan man säga såväl om det hela, som om hvarje del af den verld, som menniskan betraktar såsom sin. Ty inom denna finnes icke ett enda mo-

¹⁾ Se 39, 119 o. annorst.

²⁾ S. 71.

³⁾ S. 135.

non per suum demum oppositum sit et percipiatur, quale re vera est.

Ita vero vix est, quod admoneamus, mentem humanam universam non esse absolute sed tantum relative viventem suique consciam et liberam, quippe quum eam hoc quoque respectu menti absolutae magis minus contrariam esse necesse sit¹⁾. Eademque de causa illa non est perfecta unitas in multitudine et multitudo in unitate seu systema absolutum, sed ut in ea alia magis viventia sunt et sua et libera, alia magis horum contraria, pari modo in ea alia sunt magis juncta, apta et inter se congruentia, alia contra magis disjecta, perturbata et inter se repugnantia. Scilicet forma mentis absolutae est omnium determinationum ejus concentus et harmonia, eoque menti finitae haec forma nisi imperfecte competere non potest²⁾. In mente autem humana esse vel contineri dicimus, quae ut spatio vel certe tempore determinata ab ipsa percipiuntur.

Etenim ea suo cum universo non absolute incorporea est et spiritualis, sed spatio et corpore et concrezione magis minus adfecta. Nam, ut et antea³⁾ diximus, universitas entium absolutorum in mente divina unicum est objectum omnis mentis ac perceptionis, et hoc objectum totum quantum veris constat notionibus, quae nec spatio nec corpore determinantur. Dum vero hoc imperfecte percipitur a mente nostra finita, ei abeat, necesse est, in aliquid sibi magis minus contrarium, et quidem maxime iis in partibus, quae imperfectissime percipiuntur. Itaque hinc fit, ut quae a nobis percipiuntur, alia sint magis alia minus spatio et concrezione adfecta i. e. alia magis externa, remota, corporea, alia magis interna, propinqua, incorporea etc.

¹⁾ P. 94.

²⁾ P. 102.

³⁾ P. 38, 118 et alibi.

ment, som icke just genom sin motsats är och förnimmes till sin verkliga beskaffenhet.

Vi behöfva sålunda knappt erinra om, att menniskoanden i sin helhet icke är absolut utan endast relativt lefvande, sjelfmedvetande och fri, alldenstund han äfven i detta afseende måste vara den absoluta anden mer eller mindre motsatt¹⁾. Af samma orsak kan han ej heller vara en fullkomlig enhet i mångfald och mångfald i enhet eller absolut system; men liksom vissa momenter hos honom äro mera lefvande, sjelfständiga och fria, andra åter mera motsatsen deraf, så visa ock några momenter större sammanhang, harmoni och öfverensstämmelse med hyarandra, andra åter mera söndring, disharmoni och strid. Den absoluta andens form är nämligen samstämmighet och harmoni mellan alla hans bestämningar, och denna form kan derföre endast på ett ofullkomligt sätt förefinnas hos den ändliga anden²⁾. Men i menniskoanden säga vi det vara eller innehållas, som af honom förnimmes såsom bestämdt af rum eller åtminstone af tid.

Menniskan jemte sin verld är nämligen icke absolut okroppslig och andlig, utan mer eller mindre behäftad med rummets, kroppslighetens och materiens inskränningar. Ty totaliteten af de absoluta väsendena i den gudomliga anden utgör, såsom vi förut³⁾ nämnt, det enda objektet för hvarje förnimmande och förnimmelse, och detta objekt konstitueras allt igenom af sanna begrepp, som icke bestämmas af rum och kroppslighet. Men då detta objekt ofullkomligt förnimmes af vår ändliga ande, så måste det nödvändigt för honom komma att te sig såsom något mer eller mindre motsatt mot hvad det är i sig, och detta allra mest i de momenter, som förnimmas mest ofullkomligt. Häraf följer, att hvad som af oss förnimmes är dels mer, dels mindre behäftadt med rum och materie, d. v. s. en del är mera yttre, aflägsen, kroppslig, en annan mer inre, närbelägen och andlig o. s. v.

¹⁾ S. 95.

²⁾ S. 103.

³⁾ S. 39, 119 o. annorst.

Denique nec mens humana universa absolute aeterna est et immutabilis, sed tempore et mutatione determinata, quamquam hoc quoque relative, seu magis minus. Etenim ut mens ad aliud non tendit ac fertur, quam ut vitam vivat quam optimam et sui determinationumque suarum fiat quam maxime conscia. Sed quoniam et ipsa est finita, adeo ut, licet omnia percipiat potentia, tamen nisi partem non assequatur actu, et, quae ab ipsa percipiuntur, sunt relativa et per alia determinata, necesse est, eam, dum ad unum perfectius percipiendum tendat, ad aliud, quo illud sit determinatum, usque duci et quasi propelli. Atque hoc non tantum ad mentem universam, sed etiam ad omnes ejus determinationes pertinet, quatenus hae quoque sunt viventes suique consciae. Haec igitur est causa, cur alia si trauseant a potentia ad actum, alia contra ab actu ad potentiam, et cur in ea numquam non sit motus atque mutatio. Ceterum quo quidque percipit perfectius, idque ita optime sit, ut perceptum minime est determinatum, eo hoc reperit natura sua immutabilius, quippe quod ita maxime veram vim rerum ei referat, quae aeterna et immutabilis est. Atque adeo in ea alia magis alia minus caduca et mutabilia sunt.

Ut autem intelligatur, unde et quorsum haec ejus mutatio ferat, sequentia hoc loco addita volumus, quae item ad naturam humanam declarandam profutura sunt.

Tum mens humana universa, tum omnes ac singulae ejus determinationes, una conscientia sui indeterminata excepta, oppositorum sunt unitates, et duobus constituuntur elementis relative diversis, quorum unum est magis generale et indeterminatum, alterum magis speciale et

Slutligen är menniskoanden i sin helhet icke heller absolut evig och oföränderlig, utan bestämd af tid och förändring, ehuru äfven detta relativt eller mer och mindre. Ty såsom ande har människan icke någon annan sträfvan och uppgift, än att lefva det bästa möjliga lif och vinna den högsta möjliga grad af medvetenhet om sig och sina bestämningar. Men emedan hon sjelf är ändlig, så att hon, ehuru hon förnimmer allt till möjligheten, likväl endast förmår aktuellt uppfatta en del, och emedan hvad af henne förnimmes är relativt och bestämdt af annat, så måste hon vid sin sträfvan till att fullkomligare uppfatta *ett* moment oafåtligen ledas och liksom drivas till ett *annat*, hvaraf det förra är bestämdt. Detta gäller ej blott om det förnimmande väsendet i det hela, utan äfven om alla dess bestämningar, såvida äfven dessa äro lefvande och sjelfmedvetande. Häri finna vi sålunda skälet, hvarföre några bestämningar öfvergå från potentialitet till aktualitet, åter andra tvärtom nedsjunka från aktualitet till potentialitet, så ock anledningen, hvarföre hos människan ständigt för sig går rörelse och förändring. Men ju fullkomligare hon förnimmer något — och detta är desto lättare, ju färre bestämningar det förnumna eger — desto mera oföränderligt till sin natur finner hon det vara, alldenstund det då i högre grad för henne uppenbarar tingens verkliga väsen, som är evigt och oföränderligt. Sålunda visa sig somliga bestämningar hos henne mera förgängliga och vexlande, andra åter mindre.

Men för att förstå, hvarifrån denna förändring utgår, och hvart den leder, vilja vi här tillägga följande, hvilket äfven torde bidra till en närmare förklaring af människans natur.

Såväl menniskoanden i sin helhet, som alla hans särskilda bestämningar, allenast med undantag af det rena sjelfmedvetandet, äro enheter af motsats och konstitueras af tvenne relativt motsatta elementer, af hvilka det ena är mera generellt och obestämdt, det andra mera speciellt

determinatum. Atque horum elementorum prius a mente finita melius quasi perspicitur, quam posterius, si quidem ambo simul et eodem puncto temporis percipiuntur, ideoque illud etiam veram et absolutam essentiam magis ei referat, necesse est. Ita vero illud est rei cujusque pars potior, quae in re tota conjuncta reperitur cum altero elemento tanquam parte ejus deteriori. Illud videlicet magis ea obtinet praedicata, quae enti competunt absoluto, hoc magis ea, quae his sunt opposita. Illud est magis vivens, suum, immutabile, spirituale, praesens, unum, activum, causale, substantiale, verum, bonum, pulchrum etc.¹⁾; hoc autem magis omnia horum contraria. Quamquam, ut facile patet, haec elementa non eodem gradu modoque adsunt in omnibus universi relativi partibus, sed ita, ut in aliis alterum altero magis quasi praeponderet.

Quae si ad mentem humanam praecipue transferuntur, ex iis intelligitur, eam in unoquoque vitae suae momento alia percipere perfectius, alia imperfectius, ideoque alia in se habere magis interna et centralia ac praesentia, alia contra magis externa et versus peripheriam quasi rejecta et remota. Atque hinc sequitur, ut ea in unoquoque vitae suae momento et centrum habeat et peripheriam, seu medium et extrema, et quidem ita, ut sint, quae in ea simul exstent, respectu spatii magis vel interna vel externa, quae autem in ea succedunt, respectu temporis magis vel praesentia vel remota, i. e. praeterita aut futura. Eademque etiam est causa, cur ipsa numquam non sit universi sui centrum, nec quidquam in eo reperiat, quod dignitate superet vitam ac conscientiam sui, quippe qua nihil in eo perfectius percipiat.

¹⁾ P. 88 et seq.

och bestämdt. Det förra af dessa elementer genomtränges likasom lättare af den ändliga anden, än det sednare, om nämligen båda på en gång och i samma tidsmoment förnimmas, och följaktligen måste äfven det förra för honom mera framställa den sanna och absoluta verkligheten. Det kan derföre sägas utgöra det högre momentet i allting, hvilket i hvarje helt visar sig förenadt med det andra elementet eller den lägre sidan hos föremålet. Derigenom erhåller naturligtvis det förra öfvervägande de predikater, som tillkomma det absoluta väsendet, det sednare öfvervägande dertill motsatta. Det förra momentet är mera lefvande, sjelfständigt, oföränderligt, andligt, närvarande, ett, aktivt, kausalt, substantielt, sannt, godt, skönt o. s. v.¹⁾; det sednare åter mera motsatsen till allt detta. Men som man lätt finner, äro dessa elementer icke i samma grad och form närvarande i den relativa verdens alla momenter, utan så att det ena är förherrskande i ett moment, det andra i ett annat.

Om vi nu tillämpa det sagda särskildt på menniskoanden, så inse vi, att han i hvarje ögonblick af sitt lif måste förnimma vissa momenter fullkomligare, andra mera ofullkomligt, och att han följaktligen måste hafva somliga hos sig såsom mera inre, centrala och närvarande, medan andra deremot äro mera yttre, periferiska och aflägsna. Häraf följer, att han i hvarje moment af sitt lif har både ett centrum och en periferi, eller ett medium och gränspunkter, och detta så, att de bestämningar, som på en gång äro närvarande i medvetandet, i afseende på rummet antingen äro mera inre eller mera yttre, och att de, som följa på hvarandra i medvetandet, med hänseende till tiden antingen äro mera närvarande eller mera frånvarande d. v. s. förflutna eller tillkommande. Och detta är äfven orsaken, hvarföre menniskan sjelf alltid utgör centrum för sin verld, och hvarföre hon aldrig inom denna påträffar någonting, som i dignitet öfvergår lifvet och sjelfmedvetandet, då ju detta är det fullkomligaste, hon der förnimmer.

¹⁾ S. 89 o. f.

Verum non tantum in quovis momento, sed etiam in tota vita sua temporali, si haec tanquam una simul consideratur, mens humana medium habet et extrema, seu initium, medium et finem, quum et tota iisdem constituatur elementis. Itaque si hoc modo tota ut una consideratur, in quovis momento, quod est a centro seu media aetate remotius, ipsa minus mens vera est et perfecta, seu minus sui conscia et libera et activa, contraque in quovis momento, quod centro est propius. Et dum hanc vitae suae formam in tempore explicat, fieri necesse est, ut, nisi quid fortuiti acciderit, primum sensim et continue crescat et ad majorem sui perfectionem perveniat, donec suum quasi fastigium attigerit, et deinde sensim ac continue decrescat, quamquam, ut facile intelligitur, non pari et eodem modo, quo creverit. Ut autem minime est perfecte vivens et intelligens seu mens, ita maxime est vitae expers et bruta seu natura, et contra.

Quae quum ita sint, in quovis vitae suae momento homo illuc quidem tendit ac movetur, ut se ex natura explicet ac transformet in mentem; verum in tota vita hoc ita assequitur, ut per primam partem magis magisque proficiat, per alteram magis magisque deficiat. Idemque etiam intra has partes quodammodo evenit in diversis vitae ejus formis, quamquam in eo jam haud morabimur. Id unum addimus, mentem humanam, si nihil nisi forma vitae ejus temporalis respicitur, recte dici ex natura existere et ad naturam redire; si autem ex veritate sua consideratur, ipsa rectius dicitur naturae causa efficiens, quippe quum haec re vera nihil sit nisi ipsius forma inferior et imperfectior.

Men icke blott i hvarje moment, utan äfven i hela sitt tidslif, om man betraktar detta såsom ett enda helt, eger menniskoanden ett medium och gränser eller början, midt och slut, enär han äfven såsom ett helt konstitueras af samma elementer. Och om man sålunda betraktar honom såsom ett enda helt, så är han mindre sann och fullkomlig ande eller mindre sjelfmedvetande, fri och aktiv i hvarje moment, som är mera aflägsset från centrum eller medelåldern, och tvärtom i hvarje moment, som är närmare detta centrum. Och då han utvecklar denna sin lifsform i tiden, så kommer detta lif, så vida ej någon störande tillfällighet inträffar, först att småningom och kontinuerligt tilltaga och vinna allt större fullkomlighet, till dess det nått sin höjdpunkt, och derpå att småningom och kontinuerligt aftaga, ehuru naturligtvis icke på alldeles samma sätt, som det utvecklats. Men ju mindre menniskan är fullkomligt levande och intelligent eller *ande*, desto mera liflös och oskäligen eller *natur* är hon, och tvärtom.

I hvarje moment af sitt lif tenderar menniskan sålunda att utveckla sig från natur och ombilda sig till ande; men under hennes tidslif, betraktadt som ett helt, får denna utveckling under den förra delen formen af ett tilltagande, under den sednare delen formen af ett aftagande. Detsamma visar sig på sätt och vis äfven inom de olika stadierna af hennes lif, ehuru vi nu icke dermed vilja uppehålla oss. Vi tillägga blott den anmärkningen, att menniskoanden, om man endast afser den timliga formen af hans lif, med rätta kan sägas uppstå ur naturen och återgå till naturen; betraktas han åter till sitt sanna väsende, kan han sjelf snarare sägas vara en frambringande orsak till naturen, alldenstund den sednare i sjelfva verket ej är någonting annat än en lägre och ofullkomligare form af menniskoanden sjelf.

CAP. II.

De actuositate mentis humanae.

Mens humana non tantum est perpetuo vivens et percipiens, quamquam vario veritatis ac perfectionis gradu, verum etiam perpetuo mobilis et mutabilis et actiosa. Et quoniam hae proprietates ita in ea adsunt conjunctae, ut numquam sit actiosa, quin item sit percipiens, nec unquam percipiens, quin item sit actiosa, sequitur, quod etiam atque etiam est considerandum, omnem ejus perceptionem esse actionem, et contra omnem actionem perceptionem, ita ut unumquodque vitae suae momentum nomen utrumque obtineat, prout uno vel altero modo magis consideratur.

Verum haec tamen actiositas ejus universa non plane unius ejusdemque est generis, sed partim magis sua et activa, partim magis aliena et passiva, gradibus infinite variis ac diversis. Nam quum sit mens humana sibi non absolute sed relative vivens suique conscia, ideoque nec absolute sed relative sua et libera, etiam actiositas ejus eodem modo sit comparata, necesse est, quippe quae nihil sit, nisi mens ipsa in motu et mutatione considerata. Quemadmodum igitur perceptiones ejus aliae aliis magis verae sunt et perfectae, ita etiam eadem, ut actiones consideratae, aliae aliis magis suae ipsius sunt atque liberae. Et quo magis actiones ejus sunt suae et liberae, eo magis ipsa est in iis activa; quo magis autem illae contrarii sunt generis, eo magis est in iis passiva. Et sic quidem per continuam ejusmodi actiositatem, quae relativa est activitatis ac passivitatis unitas, mens humana universa sibi se explicat.

ANDRA KAPITLET.

Om menniskoanden såsom verksam.

Menniskoanden är icke blott ständigt lefvande och förnimmande, om ock i olika grader af sanning och fullkomlighet, utan äfven ständigt rörlig, föränderlig och verksam. Och enär dessa bestämningar äro hos honom så nära förbundna, att han aldrig är verksam utan att tillika vara förnimmande, ej heller någonsin förnimmande utan att på samma gång vara verksam, så följer deraf — och detta må man aldrig lemna ur sigte — att hvarje hans förnimmelse är en verksamhet, och tvärtom hvarje verksamhet en förnimmelse, så att hvarje moment af hans lif erhåller såväl den ena som den andra benämningen, allt efter som det betraktas öfvervägande från den ena eller den andra synpunkten.

Emellertid visar sig denna menniskoandens verksamhet icke alltigenom vara af alldeles samma beskaffenhet, utan i vissa momenter framträder den såsom mer sjelfständig och aktiv, i andra åter såsom mer osjelfständig och passiv, i oändligt många och vexlande grader. Ty då menniskoanden för sig icke är absolut utan endast relativt lefvande och sjelfmedvetande, och derföre ej heller absolut utan blott relativt sjelfständig och fri, så måste äfven hans verksamhet vara på samma sätt beskaffad, alldenstund denna verksamhet icke är någonting annat än menniskoanden sjelf, betraktad i sin rörelse och förändring. Likasom några af hans förnimmelser sålunda äro mera sanna och fullkomliga än andra, så äro de ock, betraktade såsom handlingar, mer eller mindre sjelfständiga och fria. Och ju mera människans handlingar äro sjelfständiga och fria, desto mera aktiv är hon sjelf i dem; ju mera de åter förete en motsatt karakter, desto mera passiv är hon i dem. Genom en sådan kontinuerlig verksamhet, som innebär en relativ enhet af aktivitet och passivitet, utvecklar sig alltså hela menniskoanden för sig sjelf.

Quod autem ad vocem actionis attinet, qua usi jam sumus ad omne actuositatis momentum significandum, eâ quidem sensu hoc latiori uti omnino licet. Etenim actiuitas et passivitas ita fere inter se sunt oppositae, ut v. gr. calor et frigus, in quibus utique nihil impedit, quominus quisque gradus frigoris certus dicatur gradus caloris. Quia vero ex usu loquendi communi ita plerumque actio intelligitur, ut sit passioni opposita, sensum ejus, quem latiore diximus, voci functionis tribuemus, adeo ut haec tum actionem tum passionem complectatur. Atque hujus vocis notionem, cum eaque conjunctam notionem facultatis paucis jam explicatum ibimus.

Functionem igitur mentis, dicimus quamvis actuositatis suae partem, quae certum momentum temporis i. e. partem hujus indivisam occupat. Et quoniam actuositas nihil est nisi mens ipsa in motu et mutatione considerata, sequitur, ut etiam quaeque functio mentis nihil sit nisi mens ipsa in certo momento temporis considerata. In unoquoque autem momento mens una est atque multiplex, quamobrem idem etiam dicendum est de quavis ejus functione, quae considerari potest non tantum ut una functio, sed etiam ut plurius multitudo. Neque vero quidquam impedit, quominus pro una item habeantur plures ejusmodi functiones, quae plura occupant momenta temporis; nam et unumquodque hujus momentum unitas est et multitudo, ita ut recte ex utracumque parte pro arbitrio consideretur. Quae omnia ex continuitate, quam diximus, vitae et actuositatis humanae efficiuntur.

Jam vero omnes mentis nostrae functiones, utcumque sumtae, aliquid habent generale seu inter se commune, et aliquid individuale seu proprium ac diversum. Certe

Beträffande ordet handling (*actio*), hvilket vi redan begagnat för att dermed beteckna hvarje yttring af verksamhet, så kan man visserligen i allmänhet använda detta ord i en så vidsträckt betydelse. Ty aktivitet och passivitet stå till hvarandra ungefär i samma motsatsförhållande, som t. ex. värme och köld, och med afseende på dessa möter alls intet hinder att kalla hvarje köldgrad för en viss grad af värme. Men emedan man enligt det allmänna språkbruket vanligen fattar *actio* såsom motsats till *passio*, så gifva vi ordet i dess vidsträcktare betydelse benämningen funktion, så att denna omfattar såväl aktivitet som passivitet. Hvad åter beträffar begreppet funktion och det dermed sammanhängande begreppet förmåga, skola vi nu i korthet söka att angifva deras betydelse.

Med en andens funktion mena vi hvarje yttring af hans verksamhet, som fyller ett visst bestämdt d. v. s. odeladt tidsmoment. Och emedan verksamheten icke är något annat än menniskoanden sjelf, betraktad i sin rörelse och förändring, så följer deraf, att också hvarje funktion icke är någonting annat än menniskoanden sjelf, betraktad i ett visst tidsmoment. Men i hvarje moment framträder medvetandet såsom enhet och mångfald, hvarföre detsamma äfven måste sägas om hvarje dess funktion, hvilken sålunda kan betraktas ej blott såsom *en* funktion, utan äfven såsom en mångfald af flera. Men ingenting hindrar, att flera sådana funktioner, hvilka fylla flera tidsmoment, också betraktas såsom en enda, ty hvarje tidsmoment är både enhet och mångfald, så att man efter behag kan betrakta det från den ena eller andra synpunkten. Allt detta beror på den nämnda kontinuiteten hos människans lif och verksamhet.

Alla vår andes funktioner, hvilka man än må taga, innehålla dels något generellt eller något för flera gemensamt, dels något individuellt eller egendomligt och särskildt. Åtminstone hafva de till gemensam bestämning

quidem iis communis est vita et actuositas, cujus omnes sunt modi seu formae et momenta magis minus determinata; omnino autem etiam ad eas sensu relativo transferre licet, quae de nexu et relatione entium absolutorum supra disputavimus. Atque illud, quod plures functiones habent commune, si per se solum consideratur, nulla ratione habita eorum, quae iis sunt propria, una tantummodo est functio; nam ita fere est comparatum, ut v. gr. notio figurae, quae etsi in omnibus figuris adest et concipitur, tamen per se una tantum est atque eadem. Verum idem etiam considerari potest conjunctim cum altero et specialiori elemento in pluribus diversis functionibus, quae totidem sunt ejus formae propius determinatae. Quod dum fit, harum esse reperitur unitas perdurans et causa communis; semper enim quod magis est generale, quum perfectius percipiatur, magis quoque vim obtinet unitatis et subjecti, tum activitatis et causae. Hoc autem posteriori modo consideratum illud commune certa dicitur mentis Vis seu Facultas, quae nihil est nisi mens ipsa, quatenus consideratur ut unitas et subjectum et causa plurium functionum ejusdem generis, quas actuositate sua potis est efficere seu a potentia ad actum producere. Omnino in actionibus ita se habet facultas ad functionem, ut in perceptionibus genus vel species ad individuum, ex quo ratio illarum facillime intelligitur. Et si praeterea mente et cogitatione repetitur, quod supra est positum, omnem actionem esse perceptionem, omnemque perceptionem actionem, ex eo adparet, totidem esse genera facultatum, quot genera perceptionum, quarum genus ultimum vitam seu conscientiam sui esse docuimus.

lif och verksamhet, hvaraf de allesamman äro former eller arter och mera eller mindre bestämda momenter; och öfver hufvud kan man på dem i relativ mening tillämpa, hvad vi ofvan framställt om de absoluta väsendenas sammanhang och förhållande. Om nu det gemensamma för flera funktioner endast betraktas i och för sig, utan afseende på de bestämningar, som äro egendomliga för hvar och en särskildt, så är detta fortfarande blott *en* funktion; ty härmed förhåller det sig ungefär på samma sätt som t. ex. med begreppet figur, som, oaktadt det är närvarande och tänkes i alla figurer, ändock i och för sig blott är ett och detsamma. Men man kan ock betrakta den gemensamma bestämningen i samband med det andra och specielare elementet hos flere särskilda funktioner, som utgöra lika många närmare bestämda former af den förra. I sådant fall befinnes hon vara deras konstanta enhet och gemensamma princip; ty emedan det, som är mera generelt, fullkomligare förnimmes, får det äfven mera karakteren såväl af enhet och subjekt som af princip för verksamhet. Betraktadt från denna sednare synpunkt, kallas detta gemensamma en viss andens kraft eller förmåga, som ej är någonting annat än menniskoanden sjelf, såvida han betraktas såsom enhet, princip och subjekt för en mångfald af likartade funktioner, hvilka han genom sin verksamhet förmår frambringa eller bringa från potentialitet till aktualitet. I allmänhet förhåller sig förmågan till funktionen vid verksamheten på samma sätt som genus eller species till individen vid förnimmandet, och här af inses lättast deras förhållande. Och om man dessutom erinrar sig och närmare öfverväger det ofvan gjorda påståendet, att hvarje verksamhet är en förnimmelse, och hvarje förnimmelse en verksamhet, blir deraf klart, att det finnes lika många slag af förmågor, som det finnes slag af förnimmelser, hvilkas högsta genus vi visat lifvet eller sjelfmedvetandet vara.

Quibus ita explicitis, paulo propius jam significabimus, in quo actuositas humana sit posita. Nimirum haec universa, si ut continuum percipere consideratur, non alia est, quam quae nomine Reflexionis sensu generalissimo venit, quamquam plerumque hoc nomen non obtinet, nisi ubi cum libertate et conscientia sui actuali sit conjuncta. Haec autem reflexio ob mentis humanae imperfectionem duo continet momenta, quorum unum est positivum, et reflexio proprie ac speciatim dicitur, alterum negativum, quod per se abstractio vocatur. Illud est, per quod mens transit ad certam quandam perceptionem et functionem, quae tunc ei existere dicitur seu ex potentiali fieri actualis; hoc autem est, per quod transit a certa perceptione et functione, quae ita ei interit, seu ex actuali fit potentialis. Facile autem patet, haec duo momenta ita in mente finita cohaerere, ut alterum sine altero esse nequeat.

Verum enim vero etiam reflexio in specie alio sensu actuositas abstrahens seu abstractio dicitur, videlicet si mens a perceptione magis concreta et determinata ad aliam fertur, quae magis est abstracta et indeterminata. Atque huic abstractioni opposita est reflexio determinans seu determinatio, quod nomen obtinet, si mens ordine contrario procedit.

Quae quum ita sint, tota mentis humanae vita actiosa continua est reflexio, cujus objectum absolutum est mens divina et quod ea continetur, etiamsi mens nostra id actu non percipiat, quale est in se ipso, sed magis minus mutatum in contrarium.

Efter denna framställning skola vi nu litet närmare angifva, hvori den menåskliga verksamheten består. Betraktas hon såsom ett kontinuerligt förnimmelnde, är hon i sin helhet ingenting annat än hvad man kallar *reflexion* i vidsträcktaste mening, ehuru hon merendels först i förening med frihet och aktuelt sjelfmedvetande erhåller detta namn. Men på grund af det menåskliga förnimmelndets ofullkomlighet innehåller denna reflexion tvenne momenter, af hvilka det ena är positivt och benämnas *reflexion* i inskränkt och egentlig mening, det andra är negativt och kallas *abstraktion*. Den förra består deri, att medvetandet öfvergår *till* en viss förnimmelse och funktion, hvilken då säges uppkomma eller från att vara potential blifva aktuel; den sednare åter består deri, att medvetandet öfvergår *från* en viss förnimmelse och funktion, som sålunda försvinner eller från att vara aktuel öfvergår till potentialitet. Men det är klart, att dessa båda momenter äro hos det ändliga medvetandet så nära förenade, att det ena icke kan finnas utan det andra.

Emellertid kan nu äfven denna reflexion i inskränkt bemärkelse i en annan mening få namn af abstraherande verksamhet eller *abstraktion*, nämligen om medvetandet går från en mera konkret och bestämd förnimmelse till en mera abstrakt och obestämd. Motsatsen till denna abstraktion åter är determinerande reflexion eller *determination*, såsom den kallas, då medvetandet fortgår i motsatt riktning.

Menniskoandens verksamma lif är sålunda i sin helhet en fortsatt reflexion, hvars absoluta objekt är den gudomliga anden och hans innehåll, om ock vår ande icke aktuelt förnimmer detta sådant det är i och för sig sjelf, utan mer eller mindre förvandladt till sin motsats.

CAP. III.

De facultate hominis theoretica, practica et aethetica.

Homini inest potentialis quaedam perfectio, quam ut actualem sibi efficiat, omnibus et singulis suis functionibus enititur, quamquam ut mens finita eam neque in tota vita sua temporali neque in singulis ejus momentis nisi relative assequitur.

Est autem haec perfectio ipsa hominis veritas et essentia, quam eandem tum vim et naturam ejus aeternam, tum notionem ejus in mente divina, tum denique veram mentem ejus seu rationem dicimus. Atque haec, quum sit vis hominis summa et aeterna, utique oriri et effici non potest ab iis, quae in eo sunt inferiora et temporalia, neque eadem, quum nihil sit nisi forma vitae et conscientiae sui, aliud quidquam quaerere et expetere potest nisi se ipsam i. e. suam ipsius conscientiam sui et actualitatem. Itaque haec ipsa est tum vis et causa efficiens actuositatis omnis humanae primaria, tum etiam finis ejus summus et ultimus, ita ut per eam recte dicatur sibi se ipsam efficere ac procreare, quanto id cumque successu actu attingat.

Quae quum ita sint, mens et ratio humana, licet ut finita non omnibus functionibus suis perfecte aut aequè sibi fiat actualis, tamen omnibus ad hunc finem tendit ac nititur, ne iis quidem exceptis, quae ab eo abducere potius, quam ad eum deducere videntur. Quo magis autem eum re vera petit et attingit, eo major fit vitae ipsius actualis perfectio, cujus haec duo summa sunt momenta, quam maxima conscientia sui seu claritas in percipiendo et quam maxima libertas seu activitas in agen-

TREDJE KAPITLET.

Om människans teoretiska, praktiska och estetiska förmåga.

Menniskan eger en viss potentiel fullkomlighet, hvilken hon i och genom alla sina funktioner och hvar och en särskild sträfvar att bringa till aktualitet, ehuru hon, såsom en ändlig ande, hvarken under sitt timliga lif i dess helhet eller i dess särskilda momenter annat än relative kan uppnå detta mål.

Denna fullkomlighet är emellertid just människans sanna väsende, som man än kallar hennes eviga natur, än hennes idé i Gud, än hennes sanna ande eller förnuft. Men då denna ande utgör sjelfva den högsta och eviga grundkraften hos människan, så kan han omöjligt uppkomma utur eller vara en produkt af de lägre och tidliga momenterna af hennes innehåll, och då han vidare icke är någonting annat än en form af lif och sjelfmedvetande, så kan han ej åsyfta och eftersträfva något annat än sig sjelf d. v. s. sitt eget aktuella sjelfmedvetande. Sålunda utgör just detta så väl den ursprungliga kraften och första orsaken till all mensklig verksamhet, som ock människans högsta och yttersta ändamål, så att hon genom denna kraft rätteligen kan sägas för sig frambringa och skapa sig sjelf, hon må nu aktuellt lyckas deri mer eller mindre.

Låt alltså vara, att den förnuftiga menniskoanden såsom ändlig icke i alla sina funktioner kan blifva fullkomligt eller i samma grad aktuel för sig sjelf, så sträfvar han dock i och genom dem alla att uppnå detta mål, jemväl i sådana, som snarare synas leda ifrån än till detsamma. Men i samma mon han verkligen eftersträfvar och närmar sig detta mål, i samma mon vinner hans eget lif större aktuel fullkomlighet. Denna fullkomlighet innefattar följande tvenne hufvudmomenter: det högsta möjliga sjelfmedvetande eller klarhet i förnimmandet och den största möjliga frihet eller sjelfverksamhet i handlandet, och dertill sluter sig

do, cum quibus conjuncta est quam maxima in functionum ejus multitudine unitas et harmonia, quae est rationis forma. Atque haec momenta, quum perfectionem unius ejusdemque mentis constituent, ita quidem disjungi non possunt, ut alterum sine altero vere obtineatur. Quia vero mens humana, ut relativa, oppositorum est unitas, et, ut finita, totum non aequè assequitur ac partes, fieri necesse est, ut in diversis actuositatis suae momentis alterum magis seu praecipue spectet quasi ac petat, altero interea magis neglecto vel non observato. Hinc igitur diversa functionum ejus ad ea, quae diximus, perfectionis momenta, relatio, atque hinc etiam ea, de qua jam agitur, functionum et facultatum humanarum divisio.

Nimirum mens humana *Facultas Theoretica* seu contemplativa dicitur, quatenus consideratur ut subjectum et causa ejusmodi functionum, quibus proxime quidem certos expetit modos percipiendi, ultimo autem quam maximam conscientiam sui et in determinationibus suis claritatem. Eadem vero *Facultas Practica* seu activa dicitur, quatenus ejusmodi explicat functiones, quibus proxime certos modos mutationis expetit, ultimo autem quam maximam libertatem et activitatem, quae nisi impedimentis removendis non obtinetur. Quamquam enim mens omni actuositate sua ad summam rationis actualitatem seu verissimam conscientiam sui tendit, tamen, quum sit oppositorum unitas, non omni aequè et eodem modo hanc efficit, sed alia magis directe, alia magis indirecte. Et directe quidem eam efficere laborat ut facultas et actuositas theoretica, quae si finem ultimum vere attingit, non est ab eo diversa, quamobrem haec etiam in se primaria est et summa, cui perficiendae ceterae inserviunt. Indirecte au-

den största möjliga enhet och harmoni i funktionernas mångfald, hvilken harmoni utgör förnuftets form. Och alldenstund dessa momenter konstituera fullkomligheten hos ett och samma väsende, så kunna de icke skiljas i den mening, att det ena verkligen skulle kunna finnas utan det andra. Men emedan menniskoanden, såsom relativ, är en enhet af motsatser och, såsom ändlig, ej kan i samma grad ernå och omfatta det hela som delarne, så måste han i särskilda momenter af sin verksamhet mera eller företrädesvis fästa sig vid och åsyfta *ett*, i det han under tiden mera förbiser och åsidosätter ett annat. Häraf således funktionernas olika förhållande till de momenter i ändamålet, hvilka vi påpekat, och häraf äfven den indelning af de menskliga funktionerna och förmögenheterna, hvarom nu är fråga.

Menniskoanden benämnes *teoretisk* eller *kontemplativ förmåga*, så vida han betraktas såsom subjekt och princip för sådana funktioner, med hvilka han närmast åsyftar vissa former af förnimmande, men ytterst det högsta möjliga sjelfmedvetande och den högsta möjliga klarhet i sina bestämningar. *Praktisk förmåga* eller *Handlingsförmåga* kallas menniskoanden åter, såvida han utvecklar sådana funktioner, med hvilka han närmast åsyftar vissa former af förändring, men ytterst den största möjliga frihet och sjelfverksamhet, som endast vinnes genom hindrens undanröjande. Ty ehuru anden i hvarje sin verksamhet sträfvar till förnuftets högsta aktualitet eller sjelfmedvetandets sannaste form, så kan han såsom enhet af motsatser likväl icke i hvarje funktion i samma grad och på samma sätt vinna detta mål, utan det kan ske ena gången mera direkt, andra gången mera indirekt. Direkt söker menniskan vinna denna aktualitet såsom teoretisk förmåga och verksamhet, och om denna förmåga verkligen når sitt yttersta mål, sammanfaller hon med detta, hvarföre hon ock i och för sig är den ursprungliga och högsta förmågan, till hvars fulländande de öfriga tjena som medel. Indirekt eftersträfvar menni-

tem eundem illum finem petit ut facultas et actuositas practica, qualem se exserit, dum praecipue versatur in natura sua inferiori exteriorique ita immutanda, ut ea fiat superiori interiorique quam maxime congruens, quo facto majorem mentis explicationem et conscientiam sui non modo non impedit, verum etiam promovet. Mens enim humana internorum et externorum est unitas, et forma perfectae mentis est determinationum ejus convenientia et harmonia, quae si adest, actuositas mentis est libera et expedita, contraque impedita et depressa, si illa desideratur. Praeterea mens nostra alia non percipit, quam quae ut interna pariter et externa habet, de quo infra plura dicenda sunt.

Ceterum quia actuositas theoretica ad majorem mentis spectat conscientiam sui et claritatem, necesse est eam ab obscurioribus moveri ad clariora i. e. ab exterioribus ad interiora; quod secus fieri oportet in actuositate practica, cujus finis est externorum ad congruentiam cum internis mutatio. Itaque illa etiam maxime perficitur abstrahendo, haec autem determinando¹⁾; et quamquam motus et mutatio est in utraque, tamen in hac maxime adparet ac respicitur, quare et haec praecipue dicitur activa, illa vero contemplativa. Neque tamen altera alteri ita est contraria, ut non in uno eodemque puncto temporis utraque in mente adesse possit, quamquam in diversis actuositatis ejus universae partibus; nam et simul cogitare possumus et ambulare et loqui etc. Quin potius in unoquoque vitae suae momento mens utraque sub forma est actuosa, etsi sub altera magis seu praecipue. Neque adeo quidquam impedit, quominus et om-

---

¹⁾ P. 150.

skan samma mål såsom praktisk förmåga och verksamhet, och såsom sådan visar hon sig, då hon företrädesvis arbetar på att förändra sin lägre och yttre natur, så att den så mycket som möjligt blir öfverensstämmande med den högre och inre, hvarigenom hon långt ifrån att hindra tvärtom befordrar andens högre utveckling och sjelfmedvetande. Ty menniskoanden är en enhet af inre och yttre bestämningar, och den fullkomliga andens form är samstämmighet och harmoni mellan dess bestämningar; der denna harmoni finnes, får andens verksamhet karakteren af frihet och obundenhet, der den saknas, blir verksamheten deremot bunden och tryckt. För öfrigt förnimmer vår ande icke någonting annat än det, som han har närvarande på en gång såsom ett inre och ett yttre, hvarom mera framdeles.

Vidare emedan den teoretiska verksamheten åsyftar andens högre sjelfmedvetande och klarhet, så måste den gå ifrån det dunklare till det klarare d. v. s. från det yttre till det inre; tvärtom förhåller det sig med den praktiska verksamheten, hvars ändamål är att ombilda det yttre till öfverensstämmelse med det inre. Derföre fulländas äfven den förra verksamheten hufvudsakligen genom abstraktion, den sednare åter genom determination¹⁾; och ehuru rörelse och förändring ingå i båda, framträdande och röja de sig dock mest i den praktiska verksamheten, hvarföre denna också företrädesvis betecknas såsom aktiv, den andra åter såsom kontemplativ. Emellertid är den ena verksamheten icke så motsatt den andra, att icke båda i ett och samma ögonblick kunna förekomma hos anden, ehuru såsom olika momenter af dess totala verksamhet; vi kunna nämligen på en gång tänka, promenera och tala, o. s. v. Snarare kan man påstå, att anden i hvarje moment af sitt lif är verksam på båda sätten, ehuru mera eller öfvervägande på ettdera. Ingenting hindrar derföre att betrakta hvarje teoretisk

¹⁾ Sid. 151.

nis actuositas theoretica consideretur ut practica, et haec vicissim ut theoretica; nam mens humana numquam est actiosa, quin item sit percipiens, nec umquam percipiens, quin item sit actiosa¹⁾, quamobrem tota etiam considerari potest ut vel theoria activa vel praxis contemplativa. Denique et obiter sit admonitum, diversis utriusque facultatis functionibus diversam esse dignitatem, quae, ut facile patet, maxime aestimanda est ex claritate et activitate ipsius facultatis, qua peraguntur. Ita quidem dignitas functionis theoreticae maxime aestimatur ex perfectione finis seu ex claritate, quam mens actu per eam attingit; dignitas autem functionis practicae ex dignitate principii, a quo proficiscitur i. e. ex ea perceptione, ad cuius imaginem quasi aliquid externi est transformandum. Etsi enim et huiusmodi functio imperfecta censeatur ut practica, quamdiu et quatenus finem seu mutationem per se efficiendam non sit assecuta tamen haec imperfectio dignitati ejus nil derogat, siquidem vere sit practica et pro viribus peragatur. Verum haec ulterius persequenda sunt in ea philosophiae parte, qua disciplina morum pertractatur.

His ita de facultate hominis theoretica et practica significatis, paucis etiam est attingenda, quae dicitur Aesthetica, licet haec minus ad rem nostram pertineat. Est autem haec facultas, id quod et nomen indicat, mens ipsa humana, quatenus consideratur ut subjectum et causa ejusmodi functionum, quibus maxime respicit ac quaerit oblectationem, nulla praecipue habita ratione, utrum contemplando an agendo eam obtineat. Quamquam enim mens relativa ita est comparata, ut tantum duobus his

---

¹⁾ P. 144.

verksamhet såsom praktisk, och hvarje praktisk tvärtom såsom teoretisk, ty menniskoanden är aldrig verksam utan att tillika vara förnimmande, ej heller någonsin förnimmande utan att tillika vara verksam¹⁾, hvarföre den också i sin helhet kan betraktas såsom en verksam teori eller en kontemplativ praxis. Slutligen och i förbigående vilja vi anmärka, att de särskilda funktionerna inom hvardera förmågan hafva en olika dignitet, som naturligtvis förnämligast bör uppskattas efter graden af klarhet eller verksamhet hos sjelfva den förmåga, af hvilken de äro yttringar. Sålunda uppskattas den teoretiska funktionens värde hufvudsakligen efter slutresultatets fullkomlighet eller efter den klarhet, som menniskoanden genom henne aktuellt vunnit; då deremot den praktiska funktionens värde uppskattas efter värdet hos den princip, hvarifrån hon utgår, d. v. s. efter den syftmålsförnimelse, i enlighet med hvilken det yttre skall omdanas. Ty ehuru äfven en sådan funktion kan anses ofullkomlig såsom praktisk, såvida och så länge som hon icke uppnått sitt mål eller den med henne åsyftade förändringen, så nedsätter dock denna ofullkomlighet för ingen del hennes värde, så vida hon verkligen är praktisk och efter förmåga utföres. Men den närmare utvecklingen häraf tillhör den del af filosofien, som handlar om sedeläran.

Efter dessa anmärkningar angående menniskans teoretiska och praktiska förmåga, skola vi äfven nämna några ord om den *estetiska förmågan*, ehuru denna står i mindre direkt sammanhang med vår uppgift. Denna förmåga är, såsom namnet antyder, menniskoanden sjelf, såvida han betraktas såsom subjekt och princip för sådana funktioner, hvarmed han hufvudsakligen afser och eftersträfvat behag eller nöje, utan afseende på huruvida detta vinnes genom kontemplation eller genom handlande. Ty ehuru det ligger uti den relativa andens

¹⁾ Sid. 145.

modis sit actuosa, tamen non proprie est vel theoretica vel practica, nisi majorem vel conscientiam sui vel libertatem sibi proponat tanquam finem, quem actuositate sua attingat. Quod si ad hunc finem non tendit, sed eam praecipue quaerit sensus jucunditatem seu delectationem, quae cum actuositate aucta et expedita est conjuncta, nomen facultatis aestheticae obtinet, sive contemplativa sit sive activa, id quod hic minus respicitur. Ita vero ex his intelligitur, actuositatem aestheticam esse eam, qua ludimus et nos oblectamus, theoreticam autem et practicam eas, quibus seria agimus et laboramus. Illa est fine suo superior vel potius cum eo eadem, maximeque vita momenti praesentis fruitur, hae fine suo sunt ut media inferiores, et ad totam vitam perfectiorem efficiendam magis referuntur. Neque tamen illa universa unius ejusdemque est dignitatis, sed majoris minoris, quod pendet tum ex claritate et activitate, quâ mens in ea est actuosa, tum etiam ex usu, quem ipsa ad vitae totius perfectionem habet. Nam et oblectatio non tantum sensualis est, sed etiam rationalis, si in pulchro vel contemplando vel producendo versatur, et genus utrumque suo loco et tempore homini conceditur.

CAP. IV.

De Ratione et Religione humana.

Homo actualis aut sensualis solummodo est aut etiam rationalis, illud, si tantum res relativas et phaenomena, hoc, si etiam veram rerum rationem seu essentiam percipit. Omnino hoc actualitatem rationis qualemcumque in homine significat, si non totus in rebus sensui obver-

natur att endast på dessa tvenne sätt vara verksam, så är han likväl hvarken egentligen teoretisk eller praktisk, såvida han icke föresätter sig antingen ett högre sjelf-medvetande eller en större frihet såsom det mål, som han med sin verksamhet vill uppnå. Om nu anden ej sträfvar till ett sådant mål, utan förnämligast åsyftar den behagliga känsla eller njutning, som en förhöjd och ohämmad verksamhet för med sig, får han namn af estetisk förmåga, vare sig han är kontemplativ eller aktiv, hvarpå här mindre fästes afseende. Här af finna vi sålunda, att den estetiska verksamheten är en sådan, som går ut på lek och förströelse, hvaremot den teoretiska och den praktiska innebära allvar och arbete. Den förra är högre än sitt ändamål eller snarare identisk med detta och njuter företrädesvis det närvarande ögonblickets lif, de sednare äro, såsom medel, lägre än sitt ändamål och åsyfta mera att åt hela lifvet gifva en fullkomligare prägel. Dock är icke all estetisk verksamhet af en och samma dignitet, utan dess större eller mindre värde beror dels af den klarhet och aktivitet, hvarmed menniskoanden deri är verksam, dels äfven af det inflytande, som denna verksamhet utöfvar på hela lifvets fullkomning. Ty njutning är icke blott af sinlig, utan äfven af förnuftig art, nämligen så vida den anknyter sig till betraktande eller frambringande af det sköna, och båda slagen äro hvar och en i sin ordning och på sin tid menniskan icke förmenade.

FJERDE KAPITLET.

Om människans förnuft och religion.

Menniskan såsom aktuel är antingen blott sinlig eller ock tillika förnuftig, det förra, så vida hon endast förnimmer den relativa verkligheten eller fenomenerna, det sednare, om hon äfven fattar tingens sanna grund eller väsende. Öfver hufvud röjer det någon grad af förnuftets aktualitet hos menniskan, om hon icke ute-

santibus haeret, sed numinis et naturae cujusdam superioris est sibi conscius, atque ex ea conscientia rationes vitae suae moderatur.

Utraque autem sub forma homo minorem majorem actu attingere potest veritatem ac perfectionem seu conscientiam sui et activitatem, quo respectu tres gradus praecipui distinguuntur. Aut enim aliis magis quam sibi ipsi est actualis; aut etiam sibi ipsi quidem est actualis, sed ut corporeus magis quam ut spiritualis; aut denique etiam est sibi ipsi actualis ut mens incorporea et spiritualis, quae summa ejus perfectio est. Atque in his gradibus si mens humana consideratur ut facultas theoretica, in primo Sensus, in altero Imaginatio, et in tertio Intellectus dicitur. Si autem in iisdem consideratur ut facultas practica, eodem ordine Instinctus, Cupiditas et Voluntas appellatur. Haec igitur nomina totidem significant praecipuas mentis facultates theoreticas et practicas, quarum quaeque deinde ut genus plures admittit formas sui propius determinatas.

Quae omnia obiter tantum hoc loco attingimus, accuratorem eorum explicationem omittentes, quoniam ex institutionibus Psychologorum satis jam cognita sunt. Id modo admonitum volumus, in homine; quum ex naturâ ad mentem et rationem usque se explicet¹⁾, actiualem non fieri formam quamque superiorem, nisi ad actum prius perducta et manente etiam inferiore, quamvis aliquo modo aucta et immutata. Menti enim humanae certa inest vitae et conscientiae sui mensura, ultra quam se quaque in forma non evolvat; et quantacumque actu obtineat perfectionem, tamen semper aliquid restat im-

---

¹⁾ P. 142.

slutande är fästad vid de för sinnena gifna tingen, utan är medveten om ett högre väsende och en högre verklighet samt efter detta medvetande ordnar sitt lifs förhållanden.

Under båda formerna kan människan emellertid aktuelt uppnå en lägre eller högre grad af sanning och fullkomlighet eller sjelfmedvetande och sjelfverksamhet, i hvilket afseende vi särskilja trenne hufvudstadier. Ty antingen är hon mera aktuel för andra än för sig sjelf; eller är hon äfven aktuel för sig sjelf, ehuru mer såsom kroppslig, än såsom andlig; eller är hon slutligen äfven aktuel för sig sjelf, såsom ett okroppsligt och andligt förnimmelande väsende, hvilket är hennes högsta fullkomlighet. Om menniskoanden i dessa grader betraktas såsom teoretisk förmåga, så kallas han i den första Sinne, i den andra Föreställningsförmåga och i den tredje Förstånd. Betraktas han åter i samma grader såsom praktisk förmåga, så nämnes han i samma ordning Instinkt, Begärförmåga och Vilja. Dessa namn beteckna således lika många teoretiska och praktiska grundförmögenheter hos menniskoanden, af hvilka hvar och en åter i sin ordning såsom genus har flera närmare bestämda underarter.

Hela detta ämne vidröra vi här blott i förbigående och lemna dess närmare utförande å sido, då det redan är tillräckligt bekant genom de psykologiska läroböckerna. Vi anmärka endast, att då människan städse utvecklar sig från natur till ande och förnuft¹⁾, blifver hos henne ingen högre form aktuel, såvida ej den (närmast) lägre förut kommit till aktualitet och tillika qvarstår såsom sådan, om ock i någon mon utvecklad och modifierad. Ty menniskoanden eger ett visst mått af lif och sjelfmedvetande, utöfver hvilket han icke i någon sin lifsform förmår utveckla sig; och han må ha aktuelt kommit till så hög grad af fullkomlighet som helst, alltid qvarstår dock någonting ofullkomligare förnummet,

¹⁾ S. 143.

perfectius perceptum, quod aut ei sit omnino obscurum et potentiale, aut certe ei speciem praebeat non mentis ac perceptionis, sed tantum naturae et rerum externarum. Nimirum mens humana uniuersa, quum sit relativa et oppositorum unitas, numquam non summa cum infimis in se conjungit, quo ipso etiam a mente diuina diuersa est.

Jam uero si Deus est ipsa ratio et religio¹⁾, necesse est, hominem non esse actu rationalem et religiosum, nisi quoad et ipse hujus rationis et religionis sit actu particeps. Quemadmodum enim nihil est aureum, nisi quoad in eo est aurum, et nihil uivens, nisi quoad in eo est uita, et sic in ceteris, ita neque homo est ratione praeditus et religiosus, nisi quoad in eo est ratio et religio. Atque hanc actu esse in eo, sensum hunc habet, Deum actu in eo et ab eo percipi, si quidem et Deus est ipsa ratio, et esse idem significat ac percipi, ut jam supra docuimus. Deum autem utique in se percipere non potest mens humana, nisi sua ipsius conscientia sui etiam aliqua ex parte sit conscientia Dei; nam ea est mentis vis et natura, ut nihil nisi sese et suas ipsius perceptiones percipiat²⁾. Quae quum ita sint, homo neque Deum percipit, neque adeo rationalis ac religiosus est, nisi quoad sua ipsius uita et conscientia sui determinata reuera est cum uita et conscientia sui diuina eadem. Quod idem etiam adparet, si quis reputauerit, ea omnia, quae sint ex ratione, esse recta et probanda seu uera, bona, pulchra, ea uero, quae rationi repugnent, e contrario esse praua et rejicienda seu falsa, mala, turpia³⁾. Ex his enim illico sequitur, perceptiones humanas aut omni carere ueritate, aut eum tantum in

¹⁾ P. 126.

²⁾ P. 76.

³⁾ P. 120. 122.

som antingen ter sig för honom såsom ett helt och hållet dunkelt och potentielt, eller åtminstone ej framträder för honom såsom ande och förnimmelse, utan blott såsom natur och yttre ting. Då nämligen menniskoanden i sin helhet är relativ och en enhet af motsatser, förenar han alltid i sig det högsta med det lägsta, hvilket just utgör hans skillnad från den gudomliga anden.

Om nu Gud är sjelfva förnuftet och religionen¹⁾, så kan människan omöjligen vara aktuelt förnuftig och religiös, med mindre än att hon sjelf är aktuelt delaktig af samma förnuft och religion. Ty liksom ingenting är gyllene, såvida icke deri ingår guld, och ingenting levande, såvida ej deri ingår lif, o. s. v., så kan ej heller människan vara förnuftig och religiös, såvida icke förnuftet och religionen ingå i henne. Att nu detta är aktuelt hos henne, betyder detsamma, som att Gud i och af henne aktuelt förnimmes, om nämligen, såsom vi ofvan visat, Gud är sjelfva förnuftet, och vara betyder detsamma som förnimmas. Men menniskoanden kan ej förnimma Gud hos sig, såvida icke människans eget sjelfmedvetande tillika i något afseende är identiskt med Guds medvetande; ty det ligger i andens begrepp och väsende att endast förnimma sig sjelf och sina egna förnimmelser²⁾. Häraf följer, att människan förnimmer Gud och sålunda är förnuftig och religiös, för så vidt som hennes eget lif och bestämda sjelfmedvetande verkligen är identiskt med det gudomliga lifvet och sjelfmedvetandet. Till samma resultat kommer man äfven, om man besinnar, att allt, som är i enlighet med förnuftet, är rätt och tillbörligt eller sannt, godt och skönt, att deremot allt, som strider mot förnuftet, tvärtom är dåligt och förkastligt eller falskt, ondt och fult³⁾. Häraf följer nämligen omedelbart, att människans förnimmelser antingen sakna all sanning, eller att de äro sanna endast i den

¹⁾ Sid. 127.

²⁾ Sid. 77.

³⁾ Sidd. 121, 123.

modum esse veras, quoad sint e ratione, seu non differant a perceptionibus divinis, quae utique omnes sunt verae et rationales. Et sic quidem ex his quoque cogitur et efficitur, veritatem ac perfectionem mentis humanae esse unitatem ejus cum mente divina, eamque unitatem etiam esse rationem ejus et religionem. Quod si quaeritur, qua conditione homo unitatis hujus sit particeps, ex iis, quae supra sunt disputata, respondemus, si sit vera mens ejus aeterna mentis divinae perceptio, quae item sibi ipsi ita fieri possit sui conscia, ut saltem aliqua ex parte se vere percipiat. Nam si ea non esset ex hoc genere, homo nihil divini in se contineret et nullum prorsus cum Deo haberet commercium; neque enim a mente divina perciperetur neque hanc ipse perciperet, quum quidem mens nihil nisi sese et suas ipsius perceptiones percipiat. Contra ea si vera mens hominis est ejusmodi, quam diximus, perceptio, fieri non potest, ut homo vere sibi sit conscius sui ipsius, quin sibi sit conscius mentis divinae; est enim perceptio mens ipsa in certa determinatione sua considerata. Quin potius ex hac ratione religio humana re vera est vita Dei in homine et hominis vita in Deo; qualem eam esse religiosissimi ac sapientissimi homines docuerunt.

Etsi vero haec est in genere ratio et religio humana, et haec item conditio, sine qua homini non insit, tamen facile intelligitur, neque rationem relativam eandem esse atque absolutam, neque hominem ipsum actualem eundem esse ac veram suam rationem et essentiam. Itaque jam nobis id oritur negotii, ut paucis significemus, quo modo homo sit actu rationis ac religionis particeps, seu qua forma haec vere sit actualis tanquam humana. Quod

mon, som de äro förnuftsensliga eller öfverensstämmande med de gudomliga förnimmelserna, som alla utan undantag äro sanna och förnuftiga. Alltså framgår härur med nödvändighet, att menniskoandens sanning och fullkomlighet består i hans enhet med den gudomliga anden, och att denna enhet också är hans förnuft och religion. Frågas nu, under hvad vilkor människan kan blifva delaktig af denna enhet, så svara vi på grund af vår föregående framställning: endast med det vilkor, att hennes sanna väsende är en evig förnimmelse hos den gudomliga anden, som tillika kan blifva så pass sjelfmedveten, att hon åtminstone i någon mon förnimmer sig i sin sanning. Ty vore ej hennes väsende af denna beskaffenhet, så skulle ej människan innehålla i sig något gudomligt eller hafva den ringaste gemenskap med Gud; ty hon skulle hvarken förnimmas af den gudomlige anden, ej heller sjelf förnimma honom, alldenstund anden ej förnimmer något annat än sig sjelf och sina egna förnimelser. Är deremot människans sanna väsende, såsom vi påstått, en förnimmelse hos Gud, då kan människan omöjligt blifva verkligen sjelfmedveten, såvida hon icke är medveten om den gudomliga anden; ty en förnimmelse är anden sjelf betraktad i en viss bestämning. Sålunda kan man med fullt skäl säga, att den menckliga religionen i sin sanning är ett Guds lif i människan och ett människans lif i Gud, såsom de mest religiösa och vise män hafva lärt.

Ehuru nu detta är människans förnuft och religion i allmänhet, och ehuru detta tillika är det vilkor, hvarför utan ingen religion finnes hos människan, så är dock lätt begripligt, att det relativa förnuftet icke kan vara identiskt med det absoluta, och att människan sjelf i sin aktualitet ingalunda är fullt motsvarande sitt sanna förnuftiga väsende. Vår närmaste uppgift blir derföre, att i korthet redogöra för det sätt, på hvilket människan är aktuellt delaktig af förnuftet och religionen, eller den form, hvori denna såsom mencklig är verkligt aktuel.

igitur dum adgredimur, iterum hoc repetitum volumus, quod in capite hujus libri primo est disputatum, mentem humanam actualem esse unitatem oppositorum relativam, eoque ipso a mente divina et absoluta diversam, etsi cum ea, ut jam vidimus, conjunctam. Ex hoc enim necessario efficitur, nihil ei esse actuale tanquam suum ipsius et humanum, nisi id etiam sit oppositorum unitas, et sub forma utriusque oppositi ab ipsa percipiatur. Nihil enim ea percipit, nisi sese et suas perceptiones, quarum quaeque est mens ipsa in certa determinatione sua considerata; et quum ipsa nunquam non sit oppositorum unitas relativa, idem etiam de quavis ejus perceptione dicendum est. Itaque nihil ei est internum, nisi item sit externum, et nihil ei ideale, nisi item sit reale, et nihil ei aeternum, nisi item sit temporale, et sic in ceteris oppositis, quae conscientiae suae unitate continentur. Certe quidem homo nihil sentit sine aliquo motu corporis, nihil imaginatur sine aliquo sensu, et nihil cogitat sine aliqua imaginatione; omnino, enim ad cogitandum ei opus est aut oratione sive expressa sive tacita, aut aliis quibusdam signis exterioribus. Atque ex hac sua natura semper in id laborat, ut faciat interna externa, idealia realia, aeterna temporalia, et sic vicissim; neque enim haec alia conditione vere ab ipso percipiuntur, aut ei fiunt actualia tanquam sua.

Quae quum ita sint, necesse est etiam rationem ac religionem ita modo esse actualem ut humanam, quoad item natura hominis inferior et sensualis facta sit rationalis ac religiosa. Scilicet in homine ratio ita fere se habet ad naturam sensualem, ut animus ad corpus, quo-

Men i det vi nu gå att företaga denna undersökning, vilja vi åter erinra om hvad vi i första kapitlet af denna afdelning framställt, nämligen att menniskoanden såsom aktuel är relativ enhet af motsatser, och att han just derigenom skiljer sig från den gudomliga och absoluta anden, ehuru han, såsom vi sett, äfven är med honom förenad. Deraf följer med nödvändighet, att ingenting är för honom såsom hans eget menckliga innehåll aktuel, utan att äfven detta är enhet af motsatser och af honom förnimmes under en form, hvori de begge motsatta ingå. Ty anden förnimmer ingenting annat än sig sjelf och sina förnimmelser, af hvilka hvar och en utgör anden sjelf, betraktad i en viss bestämning; och då han nu sjelf är en relativ enhet af motsatser, så måste detta äfven gälla om hvar och en af hans förnimmelser. Följaktligen finnes för honom ingenting inre, utan att det tillika är ett yttre, ingenting ideelt, som ej tillika är ett reelt, ingenting evigt, som ej tillika är ett timligt, och så förhåller det sig äfven med de öfriga motsatser, som innefattas i hans medvetandes enhet. I sjelfva verket har menniskan ingen sensation utan en viss rörelse hos kroppen, ingen föreställning utan en sensation och ingen tanke utan en föreställning; ty för att tänka behöfver menniskan alltid språket, vare sig uttaladt eller tyst, eller ock några andra yttre tecken. Men just till följe af denna sin natur bemödar hon sig städse att göra det inre till ett yttre, det ideela reelt, det eviga timligt, och tvärtom; ty under annat vilkor blir ej detta af henne verklig förnummet eller aktuel för henne såsom hennes eget innehåll.

Häraf är en nödvändig följd, att äfven förnuftet och religionen endast så vida kunna blifva aktuella hos menniskan, som hennes lägre och sinliga natur får en förnuftig och religiös form. Hos menniskan förhåller sig nämligen förnuftet till sinligheten, ungefär som själen till kroppen, hvilkas relativa enhet är menniskan sjelf, som aktuel på en gång är både själ och kropp. Ty likasom själen icke är aktuel såsom mencklig själ, såvida hon icke till-

rum relativa unitas est homo ipse actu animatus pariter ac corporalis. Quemadmodum enim animus non actualis est ut humanus, nisi item sit corporalis, ita ratio non actualis est ut humana, nisi item sit sensualis. Et quemadmodum homo non est actu animatus, nisi item corpus ejus sit animatum, ita nec homo est actu rationalis, nisi item sensualis ejus natura sit rationalis. Denique ut homo actualis non est vel animus vel corpus separatim, ita nec homo actu rationalis est vel ratio vel natura sensualis separatim, sed utriusque conjunctio et unitas. Atque hanc comparisonem usque extendere licet, quoniam quae in regione inferiore est oppositio animi et corporis, eadem in superiore est oppositio naturae divinae et humanae seu rationis et naturae sensualis. Itaque et ope ejusdem exempli intelligimus, non tantum hominem actu rationalem et religiosum esse naturae utriusque unitatem, sed etiam naturam utramque in hac unitate suam servare vim atque proprietatem. Neque enim corpus humanum naturam exiit corporis eo, quod fit animatus, neque animus humanus naturam exiit animi eo, quod fit corporalis. Quin potius hic sibi fit actualis ut humanus eo ipso, quod in homine sub forma se percipit corporea. Eodemque modo ratio hominis non desinit esse divina et ad Deum referenda, etsi in homine fit sensualis, neque magis natura sensualis desinit esse humana et ad hominem tantum referenda, etsi in homine fit rationalis. Immutatur haec tantum ac conformatur, ita ut sit illius imago quasi sensualis ac instrumentum, et ut quam minima inter utramque sit repugnantia; quo efficitur, ut homo sub forma utriusque se unum eundemque sentiat. Nam ratio quidem, quum sit divina et aeterna, nullam subire potest mutationem; homo autem ita usque mutari

lika är kroppslig, så är icke heller förnuftet aktuelt såsom meniskt förnuft, utan att tillika vara sinligt. Och likasom människan icke är aktuelt besjälad, såvida icke tillika hennes kropp är besjälad, så kan människan icke heller vara aktuelt förnuftig, såvida icke hennes sinliga natur är förnuftig. Kort sagdt, likasom människan såsom aktuel icke är blott själ eller blott kropp, så är icke heller människan såsom aktuelt förnuftig blott förnuft eller blott sinlighet ensamt, utan båda momenternas förening och enhet. Denna jämförelse kan man utsträcka än vidare, alldenstund hvad som inom ett lägre område framträder såsom motsats mellan själ och kropp, inom ett högre visar sig såsom motsats mellan gudomlig och menisklig natur eller förnuft och sinlighet. Med tillhjälp af detta exempel kunna vi äfven inse, icke blott att den aktuelt förnuftiga och religiösa människan måste vara enhet af båda dessa naturer, utan äfven att hvardera naturen i denna enhet måste bibehålla sitt eget väsende och sin egendomliga beskaffenhet. Ty ingalunda afkläder människokroppen sin kroppsliga natur, derföre att han blir besjälad, ej heller förlorar människosjälen sin karakter af själ, derföre att hon blir kroppslig. Fastmera blir själen såsom menisklig just derigenom aktuel för sig, att hon i människan förnimmer sig under kroppslig form. Sammaledes upphör icke människans förnuft att vara gudomligt eller att referera sig till Gud, fastän det hos människan framträder såsom sinligt, lika litet som sinligheten upphör att vara menisklig och att endast referera sig till människan, ehuru den hos människan blir förnuftig. Sinligheten förändras allenast och ombildas, så att den blir liksom en sinlig bild af och ett medel för förnuftet, samt att mellan båda den minsta möjliga strid uppstår; härpå beror det, att människan, ehuru hon framträder både under sinlighetens och förnuftets form, likväl känner sig såsom ett och samma väsende. Ty förnuftet kan såsom gudomligt och evigt icke undergå någon förändring, men deremot kan människan så

ac conformari potest, ut sensualis sua natura fiat rationali magis minus conveniens. Atque haec convenientia, quoad est actualis, significatio est ejus, quam saepe commemoramus, unitatis; cujus quo magis homo est sibi conscius, eo magis est actu rationalis et religiosus.

At mens humana non tantum est sui conscia et percipiens, verum etiam perpetuo mobilis et actiosa, ita ut recte consideretur tanquam forma tum conscientiae sui actuosae, tum actuositatis sui conscientiae. Itaque ratione ac religione humana hactenus determinata ut conscientia, superest, ut eam etiam determinemus tanquam actuositatem. Est autem actuositas humana actu rationalis ac religiosa, si et vera sit conscientia naturae divinae et humanae, et huic conscientiae convenienter unitatis earum effectio; nam ita modo ex veritate sua utraque earum ad unam eandemque vitam et actuositatem conspirat. Jam vero natura divina non tantum est naturae humanae principium et ratio sufficiens, itemque vera lex seu essentia et mensura, verum est etiam ejusdem summus et ultimus finis, itemque summa perfectio et beatitas¹⁾. Quod si haec ita re verâ est, natura humana utique non recte seu e ratione ac religione consideratur, nisi primum pro effecto et quasi munere habeatur naturae divinae, deinde ut materia et instrumentum adhibeatur ad hujus majorem actualitatem humanam. Quae quum ita sint, mens humana actiosa ita demum est rationalis et religiosa, si primum ei sit natura divina jam actualis functionum suarum principium et lex et mensura, conformatio autem naturae suae humanae earum objectum et effectus, et si deinde etiam ei sit ulterior naturae divinae

---

¹⁾ P. 120, 122.

förändras och omdanas, att hennes sinliga natur blir mer eller mindre öfverensstämmande med den förnuftiga. Denna öfverensstämmelse, såvida den är aktuel, är ett uttryck af den enhet, som vi ofta omnämnt; och ju mer människan är medveten om denna enhet, i samma mon är hon aktuellt förnuftig och religiös.

Men menniskoanden är icke blott sjelfmedvetande och förnimmande, utan äfven ständigt föränderlig och verksam, så att han med rätta kan betraktas såsom en form af verksamt sjelfmedvetande eller af sjelfmedveten verksamhet. Om vi sålunda hittills bestämt det menckliga förnuftet och religionen såsom medvetande, återstår att äfven bestämma dem såsom verksamhet. Den menckliga verksamheten är aktuellt förnuftig och religiös, om den både¹ innebär ett sannt medvetande om den gudomliga och menckliga naturen, och i enlighet med detta medvetande bringar dem båda till enhet; ty blott sålunda kunna båda naturerna enligt sitt sanna väsende sluta sig tillsamman till *ett* lif och *en* verksamhet. Nu är den gudomliga naturen icke blott den menckliga naturens princip och tillräckliga grund och på samma gång hennes högsta lag eller väsende och mått, utan äfven hennes högsta och yttersta ändamål och på samma gång hennes högsta fulländning och salighet¹). Men om så verkligen förhåller sig, uppfattas den menckliga naturen i inga hänseenden riktigt eller enligt förnuft och religion, såvida hon icke för det första betraktas såsom en produkt och, så att säga, skänk af den gudomliga naturen, och för det andra användes såsom material och medel för den sednares högre aktualitet hos människan. Den verksamma menniskoanden är alltså först då förnuftig och religiös, om för det första den redan till en viss grad aktuela gudomliga naturen utgör principen och lagen och måttet för hans funktioner, samt omdanningen af hans menckliga natur deras objekt och verkan; och om för det andra den i ännu högre grad aktuela

¹) Sidd. 121, 123.

actualitas functionum suarum finis ac perfectio, natura autem humana jam conformata earum materia ac instrumentum. Et quoniam mens humana finita sibi non est aeterna et immutabilis, ut divina, sed semper mobilis et actiosa¹⁾, necesse est actualem ejus rationem re vera non esse nisi actuositatem, videlicet ita, ut jam diximus, sui consciam et determinatam.

Denique autem hoc etiam est considerandum, actuositatem eam, quam quaerimus, numquam esse absolute perfectam²⁾, neque tamen re vera rationalem, nisi ad perfectionem usque tendat et enitatur. Ita vero in homine ea esse non potest nisi perpetuum rationis et religionis studium, quod nomine amoris Dei rectissime significatur, et quidem utroque vocis hujusce sensu. Religio enim humana non tantum est amor hominis erga Deum, quem functionum suarum habet finem ac perfectionem, verum etiam Dei amor erga hominem, qui per Eum fit verae perfectionis felicitatisque suae particeps. Nimirum ratio ubique est sui ipsius principium et finis, seu et causa et effectus, neque tantum ab homine quaeritur, sed etiam vicissim hunc quaerit³⁾. Ceterum hic amor minime est inane desiderium, quo nihil efficitur, sed viva actuositas, qua semper aliquid obtinetur. Nam et ipse jam est religio certum ad gradum actualis, et majorem hujus actualitatem fructum sui habet atque effectum. Est autem hic fructus major usque similitudo et unitas cum Deo, quae vita est spiritualis et aeterna, itemque vera scientia et libertas et beatitudo. Atque in hoc inest etiam semen incorruptibile, ex quo alia et praestantior vitae forma progerminet⁴⁾.

---

1) P. 144.

2) P. 134.

3) P. 152.

4) P. 52.

gudomliga naturen utgör hans funktioners ändamål och fulländning, samt den redan omdanade menckliga naturen deras medel och material. Och emedan den ändliga menniskoanden för sig sjelf icke är evig och oföränderlig, såsom den gudomliga anden, utan ständigt föränderlig och verksam¹⁾, så måste hans aktuella förnuft i sjelfva verket alltigenom vara en verksamhet, nämligen en sjelfmedveten och bestämd verksamhet, som vi ofvan angifvit.

Slutligen bör man äfven observera, att den verksamhet, hvarom här är fråga, aldrig är absolut fullkomlig²⁾, men att den dock å andra sidan icke är verkligt förnuftig, såvida den ej syftar och sträfvar till fullkomligheten. Följaktligen kan denna verksamhet hos menniskan icke vara annat än en oafåtlig sträfvan till förnuft och religion, som fullkomligt riktigt betecknas såsom vår kärlek till Gud och Guds kärlek till oss. Ty människans religion är icke blott hennes kärlek till Gud, i hvilken hon ser sin verksamhets ändamål och fulländning, utan äfven Guds kärlek till menniskan, som genom Honom blir delaktig af sin sanna fullkomlighet och lyckalighet. Förnuftet är nämligen städse sin egen princip och sitt eget ändamål eller både orsak och verkan, och derföre utgör det icke blott målet för människans traktan, utan drager äfven sjelf menniskan till sig³⁾. Denna människans kärlek till Gud är för öfrigt ingalunda en tom längtan, hvarigenom ingenting åstadkommes, utan en lefvande verksamhet, som alltid i någon mon vinner sitt mål. Ty dels är redan kärleken sjelf religionen till en viss grad aktuel, dels är dess frukt och verkan hennes ännu större aktualitet. Denna frukt består uti en allt större likhet och enhet med Gud och är andligt och evigt lif samt tillika sann kunskap, frihet och salighet. Och just häri ligger äfven det oförgängliga frö, hvarur en anuan och fullkomligare lifsform skall uppspira⁴⁾.

1) Sid. 145.

2) Sid. 135.

3) Sid. 153.

4) Sid. 53.

CAP. V.

De Sapientia et Virtute humana.

Si inter religionem, sapientiam et virtutem distinguitur, et si, quod fieri solet, sapientia ad cognitionem, virtus ad actionem refertur, haec distinctio utique ad mentem divinam et infinitam non pertinet. Nam quum sit mens absoluta omnino aeterna et immutabilis, fieri non potest, ut ea in se sibi que sit mobilis et actuosa, neque adeo ut determinationes suas sensim explicet per seriem functionum, quibus ad hunc vel illum finem praecipue contendat¹⁾. Ita vero in ea nulla concipi potest inter scientiam et actionem diversitas, sed quae in ea est ratio seu religio et sapientia, eadem etiam est sua virtus, quae idcirco non magis quam illa a mente ipsa aeterna et immutabili diversa est²⁾.

Neque tamen haec ita intelligi debent, ac si ex nostra sententia mens absoluta nihil omnino agat aut efficiat, sed plane iners sit atque otiosa. Quin potius ea est omnis actionis principium et finis, ita ut, si ea non esset, nihil quidquam vel efficeretur vel moveretur. Verum formam mentis actuosae ea non obtinet, nisi quoad consideratur in mentibus finitis, in quibus ita fere vi sua adest et agit, ut sol calore suo in rebus, quas calefacit. Quamquam enim calor solis ipsius usque est idem et immutatus, tamen v. gr. in corporibus terrenis et mutat et mutatur, quum haec sensim tantummodo eum recipiant. Eodemque modo vis divina in Deo ipso non mutatur ac variat, verum in mentibus tamen finitis motum et mutationem efficit, quum in iis non tota simul

---

¹⁾ P. 116.

²⁾ P. 116, 152.

FEMTE KAPITLET.

Om den menskliga visheten och dygden.

Såvida man skiljer mellan religion, vishet och dygd, och om, såsom vanligt är, visheten hänföres till kunskapen och dygden till verksamheten, så har denna åtskillnad ingen betydelse med afseende på den gudomliga och oändliga anden. Ty alldenstund den absoluta anden är evig och oföränderlig, så kan han omöjligen i och för sig vara föränderlig och verksam, ej heller så beskaffad, att han småningom utvecklar sina bestämningar i en serie af funktioner, genom hvilka han företrädesvis skulle åsyfta det ena eller det andra ändamålet¹⁾. Följaktligen kan man icke hos den absoluta anden tänka sig någon åtskillnad mellan vetande och verksamhet, utan det som hos honom är förnuft eller religion och vishet, det är äfven hans dygd, hvilken derföre lika litet som de förra bestämningarne är skild från den eviga och oföränderliga anden sjelf²⁾.

Detta bör likväl icke förstås så, som skulle den absoluta anden enligt vår åsigt icke verka eller åstadkomma någonting alls, utan vara fullkomligt overksam. Tvärtom är han ju all verksamhets princip och ändamål, så att om han ej vore till, hvarken någon verksamhet eller rörelse skulle ega rum. Men formen af ett verksamt väsende får han, endast för så vidt som han betraktas såsom bestämning i och hos de ändliga andarne, i hvilka han med sin kraft är närvarande och verkar, ungefär på samma sätt som solen med sin värme verkar på de ting, hon uppvärmer. Ty ehuru solens egen värme ständigt är en och oföränderlig, så åstadkommer och undergår den dock förändringar i de materiela tingen, då dessa så småningom upptaga densamma. På samma sätt undergår icke den gudomliga kraften hos Gud sjelf någon växling eller förändring, ehuru den hos de ändliga subjekterna åstadkommer rörelse och förändring, då den hos

---

¹⁾ Sid. 117.

²⁾ Sidd. 117, 153.

fiat actualis. Scilicet quemadmodum calor solis non est nisi sol ipse ut calefaciens, ita et vis divina non est nisi Deus ipse ut causa efficiens — ut id, per quod aliquid est et percipitur.

Sed ut ad propositum redeamus, si in Deo non recte discernitur inter religionem, sapientiam et virtutem, tota distinctio earum ad mentem finitam est referenda, et quidem ad mentem nostram humanam, quae sola nobis est cognita. De qua igitur si quaerimus, quomodo in ea istae notiones tum cohaereant tum differant, de religione quidem hoc primum ex antecedentibus constat, eam esse mentem humanam universam, quoad haec sit cum mente divina unita huiusque unitatis sibi conscia. Tum vero hinc sequitur, in ratione et religione humana, ut et in divina, etsi in hac modo aeterno, nullam esse inter scientiam et actionem ejusmodi differentiam, ut alterutra praeponderet aut praecipue respiciatur, quum quidem mens aequae sit conscientia sui actiosa et actiositas sui conscia. Denique hoc etiam patet, religioni non esse finem quendam particularem, ad quem tendat, nec certum genus functionum, quibus se explicet; nam et totum complectitur hominem, et sui ipsius est tum principium tum finis. Quin potius in mente vere religiosa omnia proposita totidem sunt momenta unius ejusdemque propositi et finis universi, quae est religio. Quae omnia de sapientia et virtute similiter dici non possunt, siquidem hae aliquo modo et a religione et inter se differant, quamquam et harum utraque est mens ipsa humana sui conscia pariter et actiosa. Omni enim generi actiositatis suus est finis, ad quem functionibus suis tendit, et ex quo praecipue determinatur; quamobrem et suus sit finis,

dessa icke blir på en gång i sin helhet aktuel. Likasom nämligen solens värme icke är något annat än solen sjelf såsom värmande, så är äfven den gudomliga kraften ej något annat än Gud sjelf såsom verkande orsak — såsom det, hvarigenom något är och förnimmes.

Men för att återkomma till ämnet, om man hos Gud ej skiljer mellan religion, vishet och dygd, så måste hela distinktionen dem emellan hänföras till den ändliga anden och specielt till vår menckliga ande, som ensam är oss bekant. Fråga vi således både efter sambandet och åtskillnaden mellan dessa begrepp hos menniskan, så är det först och främst hvad religionen vidkommer af det föregående gifvet, att hon är menniskoanden i dess totalitet, för så vidt han står i förening med den gudomliga anden och är medveten om denna enhet. Men här af följer vidare, att i det menckliga förnuftet och religionen, liksom äfven hos Gud, ehuru hos honom på ett evigt sätt, ingen skillnad mellan vetande och verksamhet är gifven i den mening, att endera momentet skulle vara öfvervägande eller företrädesvis afses, då ju anden i sin helhet lika mycket är verksamt sjelfmedvetande som sjelfmedveten verksamhet. Slutligen är det äfven uppenbart, att religionen icke har något specielt ändamål, hvilket den vill uppnå, ej heller något visst slag af funktioner, i och genom hvilka den utvecklar sig; ty den omfattar hela menniskan och är på en gång sin egen princip och sitt eget ändamål. Ja, för det sannt religiösa medvetandet utgöra alla särskilda uppgifter lika många momenter i en och samma allmänna uppgift eller det alltomfattande ändamål, som är religionen. Detta kan icke i samma mening sägas om visheten och dygden, alldenstund dessa i visst afseende skilja sig såväl från religionen som från hvarandra, ehuru äfven hvar och en af dem är menniskoanden sjelf såsom på en gång sjelfmedveten och verksam. Ty hvarje slag af verksamhet har sitt eget bestämda ändamål, hvartill den med sina funktioner syftar och hvaraf den hufvudsakligen

oportet, iis generibus, quae nomina sapientiae et virtutis adipiscuntur. De quorum igitur finibus si quaeritur, ut notiones eorum determinantur, in eo omnes, quod constat, consentiunt, sapientiam hominis cerni maxime in rebus cognoscendis, virtutem maxime in gerendis, adeo ut certe, si illa sit virtus contemplativa, haec sit e contrario sapientia activa. Quod si verum hoc esse conceditur, dubitari utique non potest, quin sapientia maxime spectet ad mentis conscientiam sui et claritatem, quae cognitio est et scientia, virtus vero ad eam mentis conformationem, quae libertas est et activitas. Neque enim est consentaneum, eam actuositatem esse sapientem, quae non sit effectio scientiae, aut eam honestam et, si dicere fas sit, virtuosam, quae non sit effectio libertatis. Libertatem autem hic dicimus eam mentis formam, in qua nihil inest, quod justae rationis explicationi officiat, id quod re vera obtinet, si natura inferior et externa superiori interiorique obtemperet; nam ita quidem illa majorem hujus actualitatem non modo non impedit, verum etiam promovet. Quae si vere sunt disputata, ex iis hoc quidem jam intelligimus, sapientiam esse mentem ipsam humanam, quoad haec actiosa sit ut facultas theoretica, virtutem vero eandem mentem, quoad e contrario actiosa sit ut facultas practica. Illius enim facultatis finem et propositum esse scientiam, hujus libertatem, in capite libri ultimi tertio jam demonstravimus.

Verum neque omnis actuositas theoretica est sapientia, neque omnis practica virtus; nam homo certe non tantum sapienter et honeste, sed incipienter etiam et turpiter agere potest. Itaque adhuc reliquum est, ut quaeramus, quo modo sint conformatae, oportet, illa, ut no-

bestämmas; sålunda böra äfven de arter af verksamhet, som kallas vishet och dygd, hafva sitt eget ändamål. Och om vi således för bestämmandet af deras begrepp fråga efter deras specifika ändamål, så öfverensstämman, såsom bekant, alla deri, att människans vishet företrädesvis yttrar sig i kunskapen, hennes dygd åter förnämligast i verksamheten, så att om den förra skulle kunna kallas en kontemplativ dygd, så vore den sednare tvärtom en verksam vishet. Men om detta medgifves, så följer deraf otvifvelaktigt, att visheten hufvudsakligen åsyftar andens sjelfmedvetande och klarhet, som är kunskap och vetande, dygden åter en sådan andens omgestaltning, som är frihet och sjelfverksamhet. Ty lika litet som den verksamhet är vis, hvilken icke har sin grund i vetandet, lika litet är den verksamhet aktningvärd och dygdig, som ej är en yttring af frihet. Med frihet mena vi här en sådan form hos anden, i hvilken intet hinder för förnuftets riktiga utveckling förefinnes; och denna form eger anden i sjelfva verket, då den lägre och yttre naturen står under den högres och inres lydning, ty i sådant fall är det så långt ifrån att den förra hindrar den sednares högre aktualitet, att hon tvärtom befordrar densamma. Om denna framställning är riktig, finna vi deraf, att visheten är menniskoanden sjelf, såvidt han är verksam såsom teoretisk förmåga, dygden åter samma ande, såvidt han är verksam såsom praktisk förmåga. Ty att den förra förmågans ändamål och uppgift är kunskapen, den sednares åter friheten, hafva vi redan i denna afdelnings tredje kapitel uppvisat.

Men icke all teoretisk verksamhet är vishet, lika litet som hvarje praktisk verksamhet är dygd; ty faktiskt kan människan handla icke blott vist och dygdigt, utan äfven ovist och lastbart. Det återstår sålunda att se till, huru den förra verksamheten bör vara beskaffad för att

men sapientiae, haec, ut nomen virtutis obtineat. In quo quidem hoc maxime est reputandum, neque sapientiam esse cognitionem rerum qualemcumque, sed summam ac verissimam, neque virtutem esse conformationem rerum qualemcumque, sed optimam ac perfectissimam. Duobus enim his perfectionibus totam praestantiam humanam contineri, inter omnes nullo non tempore convenit. Si autem haec nemo facile negaverit, non multa opus est disputatione, ut adpareat, nullam aliam actualitatem humanam esse vel sapientiam vel virtutem, quam in qua ratio et religio aliquo modo adsit ut actualis. Nihil enim est summo sensu verum et bonum, nisi quoad est e ratione, et nihil est e ratione, nisi quoad in eo haec adest et percipitur. At ratio, quae eadem est religio, ubique ipsa suarum functionum est principium et finis; quamobrem et modo eodem sit comparata, necesse est, in iis functionibus, quas ut facultas tum theoretica tum practica explicat. Quae quum ita sint, ex his utique id obtinemus, quod hic quaerimus, in homine esse sapientiam, si sit religio principium et finis earum functionum ejus, quae theoreticae dicuntur, virtutem vero, si eadem religio sit principium et finis earum functionum ejus, quae practicae vocantur. Nimirum mens et ratio humana tota quidem est una et eadem, nec quidquam nisi suam ipsius actualitatem quaerit ac efficit. Sed quum aliis functionibus suis magis ad conscientiam sui et claritatem, aliis magis ad libertatem et rerum conformationem contendit, modo praecipue ut sapientia, modo praecipue ut virtus consideratur. Atque hujus considerationis causa et significatio ex iis, quae in capite tertio jam scripta sunt, intelligi potest.

få namn af vishet, och den sednare för att få namn af dygd. Härvid bör man isynnerhet fasthålla, att icke hvilken kunskap som helst, utan endast den högsta och sannaste kunskapen är vishet, likasom ock att dygden icke består i hvilken godtycklig omgestaltning af sinligheten som helst, utan den bästa och fullkomligaste. Ty i dessa begge fullkomligheter innefattas, enligt alla tiders sammanstående åsigt, all mensklig förträfflighet. Om detta är ovedersägligt, behöfves ej någon vidlyftigare undersökning för att ådagalägga, att ingen annan mensklig verksamhet kan betecknas såsom vishet eller dygd, än den, hvori förnuftet och religionen på något sätt äro närvarande och verksamma. Ty ingenting är i högsta mening sannt och godt, så vida det icke är förnuftsensligt, och intet är förnuftsensligt, så vida icke förnuftet deri är närvarande och förnimmes. Men förnuftet eller, som är detsamma, religionen är alltid sjelf sina funktioners princip och ändamål, derföre måste hon äfven vara det för de funktioner, som hon såsom teoretisk eller praktisk förmåga utvecklar. Häraf finna vi alltså svaret på den fråga, som sysselsätter oss, nämligen att menniskan eger vishet, såvida religionen är princip och ändamål för hennes teoretiska funktioner, dygd åter, såvida samma religion är princip och ändamål för hennes praktiska funktioner. Visserligen är menniskoanden i sin totalitet identisk med det menskliga förnuftet, och han eftersträfvär och vinner ej heller något annat än sin egen aktualitet. Men då vissa af hans funktioner öfvervägande ha till ändamål sjelfmedvetandets klarhet, andra åter mera åsyfta frihet och sinlighetens omgestaltning, så betraktas han än öfvervägande såsom vishet, än företrädesvis såsom dygd. Detta betraktelsesätts anledning och betydelse kan inses af hvad redan i tredje kapitlet blifvit anfördt.

His igitur ita propositis et, ni fallimur, probatis, ea nos consecutos esse existimamus, quae in hoc libro nobis fuerunt proposita, ut notiones, de quibus quaesivimus, religionis, sapientiae ac virtutis generatim determinarentur, earumque inter se nexus significaretur. Neque enim consilium fuit ea hic explicare, quae persequenda sunt iis in disciplinis, quibus notiones istae tanquam materia, quam tractent, subjectae sunt. Fundamenta modo jacere volumus, quibus ex nostra quidem sententia ulterior explicatio earum superstruatur. Itaque in id operam praesertim contulimus, ut constaret, quae esset mens et perceptio, quae mens divina et humana, quaeque harum inter se ratio et conjunctio. Cetera connectariorum in modum delineasse magis, quam adumbrasse satis habuimus, adcuratiorem eorum tractationem in aliud tempus rejicientes.

Vi anse oss med denna framställning, hvares riktighet, såsom vi hoppas, icke skall jäfvas, verkligen hafva nått det mål, vi i denna afhandling föresatt oss, nämligen att i allmänhet bestämma begreppen religion, vishet och dygd samt angifva deras inbördes sammanhang. Det ingick ej i vår plan, att här närmare utveckla de frågor, hvilkas utförande faller inom de särskilda discipliner, som hafva de nämnda begreppen till föremål för sin behandling. Vi hafva här endast velat lägga de grundvalar, på hvilka enligt vår åsigt en ytterligare utveckling af dessa begrepp kan baseras. Derföre ha vi i synnerhet bemödat oss om att fastställa och bestämma begreppen ande och förnimmelse, begreppen gudomlig ande och menskelig ande, så ock deras inbördes förhållande och sammanhang. De öfriga föremålen för vår afhandling hafva vi ansett tillräckligt att snarare såsom följder antyda än utförligt framställa, och deras noggrannare behandling uppskjuta vi till ett annat tillfälle.

B 56 .B67 1874 IMS

Bostrom, Christopher Jakob,
Om religionens, vishetens
och dygdens begrepp samt der
47229634

~~UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY~~
37 MEDIAEVAL STUDIES
53 QUEEN'S PARK
TORONTO, CANADA

